

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**MODERNİZM VE POSTMODERNİZM TARTIŞMALARI
EKSENİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET, CİNSEL YÖNELİMLER
VE CİNSİYETSİZLEŞTİRME**

İrem ÇELİKKOL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. İsmail HİRA

HAZİRAN – 2022

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MODERNİZM VE POSTMODERNİZM TARTIŞMALARI
EKSENİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET, CİNSEL
YÖNELİMLER VE CİNSİYETSİZLEŞTİRME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İrem ÇELİKKOL

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

“Bu tez 10/06/2022 tarihinde yüzyüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulanan jüri üyeleri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. İsmail HİRA	Başarılı
Prof. Dr. Sevim ATİLA DEMİR	Başarılı
Doç. Dr. Recep YILDIZ	Başarılı

ETİK BEYAN METNİ

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

İrem ÇELİKKOL

10/06/2022

ÖNSÖZ

Okumak çok meşakkatli ve sabır gerektiren bir süreçtir. Birçok şeyden feragat etmek ama aynı zamanda birçok şeye sahip olmaktır. Eğitim hayatım boyunca yoğun ve yorucu olarak geçen birçok süreci aşarak Sakarya Üniversitesi Sosyoloji bölümüne geldim.

Sakarya Üniversitesi Sosyoloji bölümüne başladığım günden itibaren ufukum her geçen gün yeniden şekillendi. Entelektüel bir biçimde düşünebilmeyi, olay ve olgular arasında bağlantı kurabilmeyi, kendimi ve içinde yaşadığım toplumu sorgulayabilmeyi, yargıda bulunmadan önce bağlamsal koşulların varlığını dikkate almayı ve her bir davranışın arkasında yatan sosyo-kültürel bir ögenin olduğunun farkına vardım.

Bu kapsamda ‘‘Modernizm ve Postmodernizm Tartışmaları Ekseninde Toplumsal Cinsiyet, Cinsel Yönelimler ve Cinsiyetsizleştirme’’ başlıklı bitirme çalışmam ile yeniden çalışma, araştırma ve analiz edebilme disiplini edindim.

Bu tezi yazarken her bir cümlede buradaki dört yılın muhasebesini yaptım. Bazen günlerce bir paragraf yazabilmek için okumalar yaptım. Bazen bir cümle için saatlerde düşündüm. Tüm bu stres içerisinde gerginliğimi, korkularımı ve endişelerimi gideren, bitirme çalışma konusunun belirlenmesi, kaynakların seçilmesi ve yazımı aşamasında çalışmamı titizlikle takip eden tez danışmanım Prof. Dr. İsmail HİRA’ya katkı ve emekleri için teşekkür ederim.

Son olarak;

Uykusuz gecelerime,

Stresli günlere...

Bitiremeyeceğim diye ağladığım her AN’a...

Okumaktan ve yazmaktan yorulan bedenime, pes etmediğim için azmime teşekkür ederim.

İrem ÇELİKKOL

10/06/2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: MODERNİTE VE BEDEN POLİTİKASI	8
1.1. Modern Çağın Beden ve İnsan Algısı	8
1.2. Descartes Ruh –Beden Ayrımı	11
1.2.1. Tanrının Sosyal Alandan Uzaklaştırılması.....	14
1.2.2. Tanrı'nın Bedenden Uzaklaştırılması.....	15
1.3. Newton Aşkın Evren-Mekanik Evren Ayrımı.....	17
1.4. Bedeni Kurgulamak.....	19
1.5. Sosyal Bedenin İnşası.....	20
1.6. Bedenin Sekülerleşmesi: Benim Bedenim Benim Seçimim	22
1.6.1. Tüketim Kültüründe Beden: Tükünen ve Tüketilen Bedenin Endüstrisi	24
1.6.2. Toplumsal Bedenden Kurgulanan Bedene	26
1.7. Modernizmin ve Postmodernizmin İnsan Bedenine İlişkin Yaklaşımları.....	27
BÖLÜM 2: BEDENE YÖNELİK TARTIŞMALAR: FEMİNİZM VE	
TOPLUMSAL CİNSİYET	34
2.1. Tarihsel Açından Kadın ve Erkek Bedeni	34
2.2. Feminizmin Tarihsel ve Kavramsal Çerçevesi.....	36
2.3. Modernite Çerçevesinde Feminizm.....	41
2.4. Feminizmin Dört Dalgası	43
2.4.1. Birinci Dalga Feminizmi: Medeni Kanun Talepleri ve Siyasal Haklar	45
2.4.2. İkinci Dalga Feminizmi: Cinsellik ve Doğurganlığı Birbirinden Ayırma.....	47
2.4.3. Üçüncü Dalga Feminizmi: Kadın Kimliği	52
2.4.4. Dördüncü Dalga Feminizm: Dijital Feminizm.....	54
2.5. Feminist Akımlar	55
2.5.1. Hak Eşitliğine Vurgu: Liberal Feminizm	56
2.5.2. Bedene ve Cinselliğine Vurgu: Radikal Feminizm	58
2.5.3. Sınıfsal Farklılığa Vurgu: Marksist Feminizm.....	61
2.5.4. Uzlaştırıcı Bir Yaklaşım: Sosyalist Feminizm	63

2.6. Kültürel Feminizm.....	64
2.7. Eko Feminizm	65
2.8. Toplumsal Cinsiyet Kavramsal Çerçeve	66
2.8.1. Cinsiyet -Toplumsal Cinsiyet- Cinsellik İlişkisi	69
2.8.2. Bedenin Toplumsal Cinsiyeti	71
2.9. Toplumsal Cinsiyet Performansı ve Tabakalaşma	72
2.9.1. Postmodern Feminizm.....	73
2.10. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Modern ve Postmodern Feminizm.....	75
BÖLÜM 3: CİNSİYET VE CİNSELLİĞE YÖNELİK SÖYLEMLERİN	
DÖNÜŞÜMÜ	79
3.1. Tarihsel Açıdan Cinsellik	79
3.2. Bedenin Cinsiyetlendirilmesi	82
3.3. Beden Politikaları Bağlamında Cinsellik	84
3.4. Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliklerinin Ortaya Çıkışını Etkileyen Süreçler.....	87
3.4.1. Ataerkillik.....	88
3.4.2. Heteronormatif Düzen ve Heteroseksizm	90
3.4.3. Hegemonik Erkeklik.....	92
3.5. Cinsel Yönelim ve LGBTİ+	93
3.5.1. Heteroseksüellik	95
3.5.2. Homoseksüellik	97
3.5.2.1. Tarihsel Açıdan Eşcinsellik.....	99
3.5.3. Biseksüellik	101
3.6. Transseksüalite	102
3.7. İnterseks.....	104
3.8. Queer ve Queer Kuram.....	106
3.9. Feminist Söylemlerin Cinsel Yönelimler Üzerindeki Etkisi	111
3.9.1. Modernizm'den Postmodernizm'e Cinsellik ve Cinsel Yönelimlerin	
Meşrulaştırılması.....	114
3.10. Cinsiyetsizleştirilen Cinsellik	117
3.10.1. Cinselliğin Tıbbileştirilmesi (Medikalizasyon)	120
3.10.2. Cinselliğin Metalaşması	124
3.10.3. Hegemonya Bağlamında Cinsel Yönelim ve Cinsellik.....	126

3.11. Cinsellik ve Cinsiyetsizleştirmeye İlişkin Kavramlar	128
SONUÇ	134
KAYNAKÇA.....	139
ÖZGEÇMİŞ	154

ÖZET

Başlık: Modernizm ve Postmodernizm Tartışmaları Ekseninde Toplumsal Cinsiyet, Cinsel Yönelimler ve Cinsiyetsizleştirme

Yazar: İrem ÇELİKKOL

Danışman: Prof. Dr. İsmail HİRA

Kabul Tarihi: 10/06/2022

Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 157 (tez)

Bu çalışmada beden ve bedene yönelik ideolojik ve dogmatik söylemlerle oluşturulmuş olan cinsiyetli, cinsiyetçi ve cinsel eylem ve söylemler sorgulanmıştır. Bu sorgulamalar doğrultusunda kadın ve erkek cinsiyet normları üzerine inşa edilmiş olan toplumsal cinsiyetli olguların nedenleri ortaya çıkarılmıştır. Bu itibarla radikal feminizm eksenli cinsiyet ve cinsellik tartışmaları odak noktasına alınmıştır. Cinsel kimlik ve cinsel yönelimlerin meşrulaşma süreçlerine etki eden felsefi, epistemolojik, ontolojik ve ideolojik söylemleri inşa eden unsurlar analiz edilmiştir.

Bu kapsamda; radikal feminizmin teorik tartışmalarına bağlı olarak modernizmden postmodernizme toplumsal cinsiyet, cinsel yönelimler ve cinsiyetsizleşmeye ilişkin ideolojiler ortaya koyulmuştur. Bu amaçla nitel yöntem kullanılarak literatür taraması yapılmıştır.

Bu doğrultuda; cinsellik ve cinsiyetsizleştirme kavramlarına yönelik ortaya koyulmuş olan kavram ve kuramların değişen durumu detaylandırılarak, toplumsal cinsiyetin biyolojik ve toplumsal yansımaları radikal feminizm ekseninde çözümlenmiştir.

Bedenin cinsiyetinin ve cinselliğinin nötr kavramlar ile yeniden inşa edildiği sonucuna varılmıştır. Bu çerçevede toplumsal cinsiyetin kadın ve erkek cinsiyeti üzerinden normlaştırmış olduğu eylem ve söylemlere yönelik eleştirilerin toplumsal cinsiyetsizliğe yol açtığı görülmüştür. Bu durum cinsiyetsiz kimliklerin ve cinsiyetsiz cinselliklerin hegemon ideolojiler aracılığıyla meşrulaştırılmasına sebep olmuştur. Bu ise bedenin haz ve arzularının hegemon ideolojilerce hapsedilerek denetim ve kontrol altına alındığını göstermektedir.

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde; medikalizasyon, cinsiyetsizleştirme, cinsellik, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim kavramlarını oluşturan her bir unsurun modern ve postmodern paradigmatik yansımalar ele alıp yorumlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Cinsellik, Cinsiyetsizleştirme, Feminizm, Toplumsal Cinsiyet

ABSTRACT

Title of Thesis: Gender, Sexual Orientations and De-sexization on the Axis of Modernism and Postmodernism Debates

Author of Thesis: İrem ÇELİKKOL

Supervisor: Prof. Dr. İsmail HİRA

Accepted Date: 10/06/2022

Number of Pages:ix (pretext) + 157 (m.b.)

In this study, gendered, sexist and sexual acts and discourses formed by ideological and dogmatic discourses about the body and the body itself were questioned. In line with these inquiries, the causes of gendered phenomena built on male and female gender norms were revealed. In this respect, gender and sexuality debates based on radical feminism have been taken into focus. The elements that construct philosophical, epistemological, ontological and ideological discourses that affect the legitimation processes of sexual identity and sexual orientations are analyzed.

In this context; Depending on the theoretical discussions of radical feminism, ideologies related to gender, sexual orientations and desexualization from modernism to postmodernism have been put forward. For this purpose, a literature review was conducted using the qualitative method.

In this direction; The changing situation of the concepts and theories put forward for the concepts of sexuality and de-sexing has been elaborated, and the biological and social reflections of gender have been analyzed on the axis of radical feminism.

It was concluded that the gender and sexuality of the body were reconstructed with neutral concepts. In this framework, it has been seen that criticisms of actions and discourses that gender norms over male and female genders lead to gender neutrality. This situation has led to the legitimation of genderless identities and genderless sexualities through hegemonic ideologies. This shows that the pleasures and desires of the body are imprisoned by hegemonic ideologies and taken under control.

On the axis of all these evaluations; The modern and postmodern paradigm reflections of each element constituting the concepts of medicalization, degenderization, sexuality, gender and sexual orientation are questioned in this study.

Keywords: Desexualization , Feminism, Gender, Sex, Sexuality

GİRİŞ

Beden çağlar boyunca içinde yaşanan toplumun sosyo-kültürel, ekonomik, coğrafi, politik ve ideolojik olgularına göre şekillenmektedir. Bedene yönelik kavram ve kuramlar inşa edilmiş olan ideolojilerle değişip dönüşmüştür. Bu değişim ve dönüşüm ekseninde yapılan tartışmalar bedenin biyolojik ve sosyolojik yapısının sorgulanmasına ve yeniden kurgulanmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda Aydınlanma ile ruh- beden, fizik-metafizik, özne-nesne vb. olgularla beden dikotomik olarak kategorize edilmiştir. Kategorize edilen bedenin kurgulanması ve formilizasyonu toplumsal dinamiklere bağlı olarak birtakım unsurların bedene müdahale etmesine meşru zemin hazırlamaktadır (Şişman, 2013, s.27).

Bu perspektif ekseninde beden ve bedene dair algı ve yargılar ilkçağlardan günümüze dek seküler ve ideolojik kavramlarla kutsallaştırılmıştır. Kutsallaşan bedenlerin cinsiyeti ve cinselliği politik ve ideolojik kültürel kodlar ve ataerkil söylemlerle güçlendirilmiştir. Bu söylemler toplumun tüm kurumlarına empoze edilerek cinsiyetli bedenlerin eylem ve söylemlerinin konumlandırılmasına neden olmuştur. Bu durum özellikle ataerkil zihniyetle inşa edilen toplumsal yapının kadın ve erkek arasında hiyerarşik olguların oluşmasına sebep olarak kadının ötekileştirilmesine meşru zemin hazırlamıştır (Berktaş, 2013, s.53).

Bu olgular doğrultusunda özellikle ataerkil ideolojinin bir sonucu olarak kadın ve erkek bedeni arasında hak, eşitlik, adalet, özgürlük temelli dengesizlikler meydana gelmiştir. Bu ise kadının; sosyal, hukuki ve politik açılarla kamusal ve özel alanından ötekileştirilmesine neden olmuştur.

Kadının ötekileştirici, aşağılayıcı ve dışlayıcı kavramlarla toplumsal kurumlardan uzaklaştırılarak eve hapsedilmesi kadın ve kadına dair toplumsal kabullerin sorgulanmasını sağlamıştır. Sorgulanan her bir unsur feminizmin doğmasına, kadın ve erkek arasındaki eşitsiz ve adaletsiz olguların çözümlenerek yeniden inşa edilmesine neden olmuştur.

Bu tartışmalar özellikle kadın bedeni, cinsiyeti, cinselliği, üreme, doğurganlık ve annelik gibi kadının biyolojik yapısının yansıması olan unsurların yeniden tanımlanmasına zemin hazırlamıştır (Balın, 2019, s.49). Kadın ve kadın bedeninin

cinsiyetçi, cinsiyetli ve cinsel tartışmalar ile sorgulanması toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının normlaştırmış olduğu ideolojiye bir başkaldırı niteliği taşımaktadır. Bu çerçevede "*cinsiyetli*" kavramı, kadınla erkek arasındaki farklılıkları kabul eden, "*cinsiyetçi*" kavramı ise; bir cinsi diğerinden üstün tutan toplumsal düzenlemelere vurgu yapan olgular ekseninde kavramsallaştırılmıştır.

Bu itibarla modernizmden postmodernizme beden ve bedene yönelik tartışmalar feminizmin, cinsiyet ve cinsellikleri sorgulamasına neden olmuştur. Feminizmin sorgulamaları ile kavramsal, kuramsal, akademik, bilimsel ve tıbbi birçok cinsiyetçi, cinsiyetli ve cinsel söylemler yeniden idealize edilmiştir. İdealize edilen kavramlar ve kuramlar ikili cinsiyet üzerine kurulmuş olan heteroseksüel cinsellik ve cinsiyetlerin toplumsal cinsiyet bağlamında eleştirilmesine zemin hazırlayarak cinselliğe yönelik yeni bir ideolojinin temellerinin oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Bu çerçevede ikili cinsiyet kategorisi üzerine inşa edilmiş olan toplumsal cinsiyet algı ve yargılarının dogmatik olgularının nedenleri çözümlenmiştir. Çözümlenen olgular cinsiyet, cinsellik, cinsel kimlik ve cinsel pratikler bağlamında karakterize edilmesine olanak sağlamıştır.

Bu noktada modernizmden postmodernizme bedenün kapitalist sistem, kültür endüstrisi, popüler kültür, hegemonik ideoloji ve tıbbi gelişmeler ile nesneleştirilmesi bedenün haz ve arzularının denetlenmesi ve kontrol edilmesine sebep olmuştur. Denetlenen ve kontrol altına alınabilen beden metalaşarak tüketim nesnesinin bir parçası haline gelmiştir (Kara, 2017, s.37). Bu olgular ekseninde özellikle toplumsal cinsiyet ve radikal feminizm tartışmaları ile kadın ve erkek bedenünün biyolojik farklılıkları dikkate alınarak toplumsal cinsiyetli/ cinsiyetçi ideolojinin yaratmış olduğu olgular eleştirilmiştir. Cinsiyet ve cinsellik algı ve yargılarının bir yansıması olarak cinsiyet kimliği, cinsellik, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelimler bu tezde sorgulanacaktır.

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu modernizmden postmodernizme toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelimlere bağlı olarak bedenün cinsiyetsizleştirilmesine etki eden meşrulaştırma mekanizmalarının ortaya koyulmasıdır. Bu kapsamda çalışmada belli başlı sorgulamalar yapılarak toplumsal cinsiyetin ikili cinsiyet kategorisine yönelik söylem analizi yapılacaktır. Bu kapsamda aşağıdaki sorular çalışmanın konusunun mottosunu

oluşturmaktadır. Bu çerçevede aşağıdaki sorular çalışmasının konusunun hareket noktasıdır.

1. Toplumsal cinsiyet tartışmaları kadın ve erkek bedenlerinin, biyolojilerinin farklılığını kabul ederken günümüzde bu iki cins tektipleştiriliyor mu yoksa çoklu cinsiyetlerin varlığı meşrulaştırılarak cinsiyetsiz cinsellikler idealize mi ediliyor?
2. Toplumsal cinsiyetli, toplumsal cinsiyetçi ve toplumsal cinsiyetsiz cinsellikler modernizmden postmodernizme nasıl bir dönüşüm içindedir?

Bu sorular ve sorgulamalar ekseninde cinsiyetin ve cinselliğin toplumsal inşası ile idealize edilen cinsellikler, cinsel söylemlerin dönüşümü, bedene yönelik cinsiyetçi, cinsiyetli ve cinsel ideolojiler ortaya koyulacaktır.

Bu itibarla modern ve postmodern toplumun ideolojik arka planı üzerine inşa edilen ikili cinsiyet kategorileri metalaştırılarak tektipleştiriliyor mu yoksa çoklu cinsiyetlerin varlığı meşrulaştırılarak cinsiyetsiz cinselliklerin argümanları empoze mi edilmektedir. Bu sorgulamalar ekseninde bu çalışma üç ana başlık altında detaylandırılacaktır.

Çalışmanın ilk bölümü; *Modernite ve Beden Politikaları* ana başlığından oluşmakta olup Descartes'in Ruh-Beden ayrımı ile detaylandırarak modern ve postmodern beden inşası, felsefi, epistemolojik, ontolojik ve ideolojik unsurları ortaya koyulacaktır. İlkçağ, Orta Çağ ve özellikle Aydınlanma döneminde meydana gelen toplumsal değişim ve dönüşümler odak noktasından hareket edilerek bedene ait algı ve yargılar yeniden inşa edilmiştir. Bu inşa ile beden kategorik ve dikotomik ekseninde sorgulanarak ruh-beden, özne-nesne, fizik-metafizik vb. kavramlar ile tartışılmıştır. Bu tartışmalar bedene yönelik felsefi, ontolojik ve epistemolojik kabullerin ideolojik aygıtlarının modern paradigma ile formilize edilmesine zemin hazırlamıştır. Bu zemin ekseninde aklın ve bilimin mitleştirilmesi, beden inşasının seküler kavramlarla kutsallaştırılarak nesneleşmesini sağlamıştır. Nesneleşen beden inşasının tüketim kültürünün metalaşma sürecine giden zihinsel ve toplumsal tüm unsurları birinci bölümünde felsefi ve ontolojik çözümlerle açıklanacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise; ilk bölümde sekülerleştirilen ve formilize edilen beden inşasının cinsiyetli konumu ayrıştırılarak *Bedene Yönelik Tartışmalar: Feminizm ve Toplumsal Cinsiyet* ana başlığı altında detaylandırılacaktır. Beden ve bedene yönelik

tartışmalarda özellikle erkek bedeninin yüceltilerek tahakküm unsuru haline getirilmesi belli başlı olguların tartışılmasına neden olmuştur. Erkek bedeninin hiyerarşik üstünlüğünün ataerkil ideoloji tarafından meşrulaştırılması kadın bedeninin ötekileştirilmesine sebep olmuştur. Bu durum ve bu duruma neden olan toplumsal cinsiyetçi, cinsiyetli ve cinsel tartışmalar ikinci bölümde eleştirel olarak ele alınacaktır. Bedenin cinsiyeti üzerinden başlayan sorgulamalar feminizmin cinsiyete, cinselliğe, cinsel kimlik ve cinsel yönelimlere dair yeni bir söylem geliştirmesini sağlamıştır. Bu söylemler ile ikili cinsiyete yönelik toplumsal cinsiyet algı ve yargılarının biyolojik ve sosyolojik temelli kabulleri sorgulanmıştır.

Bu çerçevede ikinci bölümde feminizm ve toplumsal cinsiyete yönelik kavramsal çerçeve çizilip, feminizmin ve toplumsal cinsiyetin inşasına yönelik dönüşümler çeşitli alt başlıklarda detaylandırılacaktır. Bu itibarla radikal feminizmin temel yaklaşımı temel alınarak kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıklara yönelik tartışmalar ele alınacaktır. Kadın ve erkek bedeni feminist kuramlar çerçevesinde modern ve postmodern döneme ait olgularla ele alınmıştır. Feminizmin içindeki çeşitli dalgalar ve bu dalgalar ekseninde ayrışan feminist akımlara yer verilerek feminizmin kendi içindeki tarihsel serüveni ve dönüşümleri ortaya koyulacaktır. Buna bağlı olarak birinci, ikinci, üçüncü ve son olarak dördüncü dalga feminizm tartışmalarına kısaca değinilecektir. Bu durum feminizmin tarihsel süreç içindeki değişen söylemlerinin, taleplerinin ve kendi içindeki tartışmalı unsurlarının ortaya koyulması açısından dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda ikinci bölüm temel olarak; feminist tartışmalar ile sorgulanan cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsellik, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelime yönelik ortaya koyulmuş olan tezler ve antitezlerin sentezleri üzerine inşa edilerek detaylandırılacaktır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümü; birinci ve ikinci bölümde tartışılan kavram, kuram ve söylemler ekseninde cinsiyet ve cinsellik paralelindeki unsurlarla şekillenmiştir. Bu unsurlar sorgulanarak ***Cinsiyet ve Cinselliğe İlişkin Söylemlerin Dönüşümü*** ana başlığı altında detaylandırılacaktır. Cinsiyet ve cinselliğe ilişkin unsurlar modern ve postmodern dönemde değişip dönüşmüştür. Bu değişim ve dönüşümler özellikle kapitalizm, kültür endüstrisi, tüketim kültürü, popüler kültür, beden politikaları, medikalizasyon ve hegemon ideoloji bağlamında ele alınarak çözümlenecektir. Bu çözümlenmeler doğrultusunda cinsiyet, cinsel kimlik, cinsel yönelimler ve cinsellik söylemlerine ilişkin kavramlar ve kuramların cinsiyetsizleştirilmeye doğru giden

söylemlerle hangi meşru ve ideolojik bir zemin ekseninde inşa edildiği ortaya koyulacaktır.

Cinsel yönelimler ve LGBTİ+ ile ilgili unsurların beslendiği argümanlar, feminizm tartışmaları ile yüceltilen cinsiyetsiz cinsel politikalar, queer kuram ile ele alınarak tartışılacaktır. Bu tartışmalar doğrultusunda modernizmden postmodernizme radikal feminizm temel tartışmaları ekseninde cinsiyetsizleştirmeye yönelik tartışmalar sorgulanacaktır. Modernizmden postmodernizme cinsiyetsizleşmenin hukuki, tıbbi, ideolojik, biyolojik ve tıbbi değişim ve dönüşümler ile ortaya çıkan yeni kavramlar tanımlanarak cinsiyet ve cinsiyetsizleştirilmeye ilişkin mevcut durumların söylem analizi yapılacaktır. Bu perspektif ekseninde modern ve postmodern dönemde toplumsal cinsiyet algı ve yargılarına ait normlar sorgulanarak ikili cinsiyet ve cinselliklere yönelik eleştirilerin sebepleri ortaya koyulacaktır.

Bu kapsamda heteroseksüel, homoseksüel, aseksüel ve biseksüel cinsel yönelimler irdelenerek tartışmalı olgular kavramsallaştırılmıştır. Bu değerlendirmeler ekseninde üçüncü bölüm radikal feminizmin temel yaklaşımı ekseninde cinsiyetsizleştirilmeye yönelik argümanların ve bu argümanlar ile ortaya çıkmış olan olguların sosyolojik düzlemdeki yansımaları ele alan sonuç kısmı ile tamamlanacaktır.

Çalışmanın Önemi

Modern ve postmodern sosyal bilimciler beden ve bedene yönelik cinsiyet, cinsellik ve toplumsal cinsiyet olgularına birtakım çatı kavramlar üzerinden tanımlamalar geliştirmişlerdir. Bu tanımlamalar zamanla mitleştirilerek cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinselliğe ilişkin iktidar söylemine dönüşmüştür. Bu dönüşümler ile cinsiyet normları ve cinsel normların meşrulaştırılmasına zemin hazırlanmıştır. Bu meşrulaştırma zemini ekseninde cinsel kimlikler, cinsiyet kimliği, cinsel yönelim ve cinsiyetler yeniden sorgulanarak inşa edilmiştir. Bu perspektif ekseninde bu çalışma modernizmden postmodernizme mitleştirilmiş olan cinsiyetli, cinsiyetçi ve cinsel söylemlerin doğmalarını sorgulayarak mevcut cinsellik yaklaşımlarının ortaya koyulmasını sağlamaktadır.

Ek olarak bu çalışma ulusal ve uluslararası literatürde toplumsal cinsiyet ve cinsellik çalışmalarının “Cinsiyetsizleştirme” kavramına yönelik kısıtlılıklarına dikkat

çekmektedir. Bu noktada ileride yapılacak olan çalışmalara perspektif katabilecek nitelikte olup cinsiyet ve cinselliğe yönelik değişen algı ve yargıların ortaya koyulması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; cinsiyet ve toplumsal cinsiyete algı ve yargılarının modernizmden postmodernizme idealize etmiş olduğu cinsel pratiklerin değişim ve dönüşünü ortaya koymaktır. Bu amaçla özellikle radikal feminist yaklaşım temel alınarak sorgulamalar ve toplumsal cinsiyetin ikili cinsiyet normlarına yönelik eleştiriler ortaya koyulmuştur. Bu çerçevede ideolojik zemini inşa edilen cinsiyetsizleşmeye yönelik hegemonik unsurlar çözümlenecektir.

Bu çalışmanın makro ve mikro ekseninde amaçları detaylandırıldığında ise; çalışmanın makro amacı; toplumsal cinsiyetin idealize etmiş olduğu cinselliklerin modernizmden postmodernizme ideolojik çözümlenmelerinin ortaya koyulmasıdır. Mikro amacı ise; feminist tartışmalar ile beden ve bedene yönelik sorgulamalar ile kadın bedeni özelinde cinsel kimlik ve cinsel yönelimlerin meşrulaşma sürecinin argümanlarını çözümlenektir. Makro ve mikro amaçlar ekseninde cinsiyet ve cinselliğe ilişkin kadın ve erkeğin biyolojik farklılıkların varlığına yönelik algı ve yargıların cinsiyetli ve cinsiyetsiz cinsellikleri oluşturan unsurların ortaya koyulması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Modern ve postmodern ideoloji ve kuramlarla beden ve bedene yönelik tartışmalar belli söylemler ekseninde kavramsallaştırılarak yapı-bozum, hermenötik, iktidar, queer vb. terimlerle çözümlenmiştir. Bu çözümlenmelerin her biri kendi içinde mutlaklaşmış bir yapıya dönüşerek cinsiyetçi ve cinsel bir söylem normu haline gelmiştir. Bu durum cinsiyete ve cinselliğe ilişkin ortaya koyulmuş olan sorgulamaların tartışılmasına zemin hazırlamıştır.

Bu çerçevede cinsiyet kimliği, cinsellik, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim vb. olguların her birine yönelik ideolojik ve politik iktidar araç ve argümanları inşa edilmiştir. Bu çalışma inşa edilen kuramsal kavramların sorgulanmasına ve yeniden yorumlanarak analiz edilmesi çerçevesinde cinsiyetçi ve cinselliğe ilişkin yaklaşımları ortaya koymaktadır. Bu perspektif ekseninde bu çalışma nitel ya da nicel teorilerin

sorgulanmasına zemin hazırlar nitelikte olabilmektedir. Fakat çalışmanın amaç ve hedefleri ile ortaya koyulmak istenilen olgu dikkate alındığında çalışmanın yöntemi olarak nitel yöntem uygun görülmüştür. Bu kapsamda literatür taranarak modernizmden postmodernizme toplumsal cinsiyet ve cinsiyet yönelimler ekseninde cinsellik ve cinsiyetsizleştirmeye ilişkin genel çerçevenin ortaya koyulması hedeflenmiştir.

BÖLÜM 1: MODERNİTE VE BEDEN POLİTİKASI

1.1. Modern Çağın Beden ve İnsan Algısı

Tarihin her döneminde toplumsal olayları anlama, algılama, açıklama ve analiz etme süreci paradigmatik değişimlere bağlı olarak şekillenmektedir. Toplumsal koşullara bağlı olarak ortaya çıkan birtakım olgular yeni felsefi ve entelektüel tutumların oluşmasına sebep olmuştur. Her dönem bir önceki döneme yönelmiş olduğu eleştiriler üzerinden gelişir. Çünkü her dönemin felsefi, tarihsel, kültürel, sosyal, siyasal ve toplumsal bir arka planı vardır.

Bu noktadan hareket edildiğinde modern çağın beden ve insan algısı, düşünce tarihinin temellerinin atıldığı, Antik Yunan felsefesinden Platon'un kurduğu beden-ruh ayrımı, Ortaçağda kilisenin bedeni günahla özdeşleştirerek ruhu kutsallaştırması, Aydınlanma ile Rene Descartes'in Kartezyen düalizm anlayışı ve ruh-beden ikiliği yaratarak bedeni ötekileştiren bir zihniyet ortaya çıkarmıştır. Akli kutsallaştırılan Aydınlanma düşüncesi ve rasyonalizm etkisi ile bu algılar sosyo-kültürel zeminde beslenerek beden üzerine çözümlenmeler yapılmasına olanak sağlamıştır (Öztürk, 2012, s.3).

Bu itibarla modern çağın beden ve insan algısı bu ideolojik zeminler ekseninde şekillenmektedir. Modernite ikili ayrımlar üzerinden seküler bir beden ve insan algısı yaratmıştır. Günümüz yaşantısının sosyolojik analizinde öne çıkan parametrelerin birçoğu bedenle ilişkilidir (Avcı & Kayar, 2015,s.12).

Beden; biyolojik, fizyolojik, tıbbi, kültürel ve sosyal gerçekliklerin bir yansıması olarak geçmişten günümüze kodlarla doludur. Bu kodlar, içinde yaşanan dönemlere göre evirilmektedir. Her dönem kendi dinamiklerine bağlı olarak beden algı ve yargılarını oluşturmuştur.

Fizik-metafizik karşıtlığı, dünyevilik-ruhanilik tartışması, ruh-beden gibi kategorileştirmelerin yarattığı sorunsalların başını çektiği bu tartışmaların odağında canlı ve dinamik bir yapı olan beden yer alır. Beden hem tekilliği hem de çoğulluğu içinde barındırdığından bireyin toplumdaki varlığını sürdürmesinin en temel aracıdır. Beden tekildir; çünkü kişinin kendisine özgüdür ve yalnızca o bireyin kendiliğine ilişkin sorunları içerir. Beden çoğuldur; çünkü sosyalleşme sürecinde toplumun tüm kültürel öğelerini, normlarını, değerlerini içinde barındırır ve bunları farklı yollarla dışarı

yansıtır. Modern çağın beden ve insan algısının perspektivitesi oldukça geniş ve derindir (Öztürk, 2012,s.1).

Modern çağda beden, birey, toplum, tanrı ve evren anlayışının paradigması sürekli bir dönüşüm içinde şekillenmektedir. Bu şekillenme Aydınlanma'nın zihinsel temelleri üzerine evrilerek insana, bedene, bireye, tanrı ve evrene ait değer, algı ve yargılara yeni formlar ve formülizasyonlar ile karşımıza çıkmaktadır.

Modern çağın beden ve insan üzerindeki etkileri yüzyıllar devam eden bir süreçtir. Modernitenin teorik ve zihinsel zemini Descartes'tan Newton'a kadar çözümlenebilmektedir. Bu çözümlenmelerdeki temel tartışmalar günümüze kadar varlığını sürdürmektedir. Bu kapsamda Aydınlanma'dan hareket edildiğinde; Aydınlanma akli ön plana çıkarılarak bireyin bedenini geri plana atmasına neden olacak argümanları üretmiştir. Bireyin aklının yüceltilerek kutsallaştırılması çeşitli çelişkilerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Aydınlanma ile birlikte dönemin paradigma ve ideoloji anlayışı tamamen evrilmiş ve yepyeni bir dönemin temelleri atılmıştır. Bu dönemde önce dinin kutsallığı zedelenmiş yerine bilim kutsallaştırılmış, bilimin kutsallaşmasıyla bilgi ve bilgiyi üreten akıl ön plana çıkarılmıştır. Buradan hareketle topluma ve evrene dair tahayyüller özgürlük ve "daha iyi" vaadiyle oluşturulmuştur. Tüm bu gelişmeler ile birlikte toplumu oluşturan her kurum bu temeller üzerine dönüşmüştür. Bu dönüşümler bireye ve bedene dair yargıları da algıları da değiştirmiştir. Önce zihnen sonra bedenen bireylerin dönüşümü gerçekleşmiştir. Bireye ait dönüşümlerde özellikle Descartes'in ruh ve beden ayrımı ve Newton'un aşkın evren görüşünden mekanik evren görüşü önemlidir. Çünkü bu ayrımlar modern çağın paradigması ve ideolojik olarak dönüşümünün algılanabilmesi açısından oldukça önemlidir. Günümüze dair her bir gelişmenin arkasında yüzyıllar öncesindeki bu perspektiflerin etkisi söz konusudur.

Bu noktada modern çağın beden ve insan algısının temelleri ve zihinsel arka planında birçok tartışmalar mevcuttur. Aydınlanma ile meşruiyeti güçlendirilen akıl, çok derin ve çok anlamlı dönüşümlere neden olmuştur. Bu dönüşümlerden biri olan beden ve bedene dair vurgulamalarda Descartes ve Newton'un etkileri ile cismani olanın modern dünyada yetersiz olduğu ortaya koyulmuştur. Modern dönem ile aşkın evren görüşünden uzaklaşılarak mekanik evren görüşüne doğru gidilmiştir. Kutsallıklar değişmiş, kutsallaşanlar mekanikleşmiştir. İnsan ve beden üzerindeki farklılıklar ruh-

beden gibi ikilikler ile ayrıştırılmıştır. Beden hem maddi hem de manevi olarak kategorileştirilerek yeni görüşler şekillenmiştir. Makine benzetmesi ile evren tasavvurları yapılarak evreni yaratan tanrının ve onun yaratılışıyla mümkün olan her şey metafizik alana kaydırılmıştır (Nazlı, 2009, s.27).

Modern dönemde metafizik alan evrilerek mekanik bir evren tasavvuru ile dizayn edilen bir görüş ortaya koyulmuştur. Adeta bir makine gibi parça-bütün ilişkisi ve etkileşimi ile tanrının evrenle ilişkisinin etkisi göz ardı edilmiştir. Bu durum ve ayrımlar ruh-beden, beden-insan algılarını da değiştirerek beden eksenini değiştirmiştir.

Dolayısıyla bu ayrımla birlikte ruh, metafizik bir alana beden fizik bir alana tekabül ettirilmiştir. Fizik ve metafizik ayrımı, beden ve ruh ayrımı bu ayrımlarla beslenerek bir beden metaforunun temelleri ortaya çıkarılmıştır. Bu şekilde bilgi ve beden anlayışı aynı zamanda hem insan tecrübesine hem de vahyin şekillendirmesine veya etkiyle ortaya çıkan bir bilgi olmaktan çıkartılıp tamamen seküler bir zemin üzerinden inşa edilmektedir (Şişman, 2013, s.12).

Dolayısıyla görünenin bilgisi bilinenin bilgisi yani somut bilgi fizik, görünmeyen bilgi ise, soyut olan metafizik alandadır ve metafizik modern bilimin konusu değildir. Çünkü modern dünya görünene, dokunabildiğimize, beş duyu organlarımız ile algılayabildiğimiz deneyimlerimize bağlı olarak ortaya konan bir bilgi ile sınırlandırılmıştır. Bu ise; modern toplumun tamamen bu şekiller gibi temel üzerinden kurulmasına neden olmuştur.

Beden farklı gerçeklikleri ve gerçeklik algılarını içinde barındırdığı için sembolik bir öneme sahiptir. Bu kapsamda düşünce tarihinin miladı sayılan Antik Yunan döneminden günümüzün modern dünyasına dek beden, farklı anlamlar taşıyarak çeşitli kategorilere indirgenmiştir. Eflatun'un "bedeni ruhun mezarı " olarak tanımlaması, Hristiyan aziz St. Paul'un bedeni "kutsal ruhun tapınağı" ile özdeşleştirilmesi ve Müslüman filozofların bedeni kutsal olarak görmesi bu sembolik algıların önemli göstergelerindedir. Ayrıca Müslüman filozoflar ruhun yüceltilebilmesi için bedenin isteklerinin kısıtlanarak terbiye edilmesi gerektiğine inanıyordu (Şişman, 2013, s.20). Bu durum açıkça gösteriyor ki beden her dönem bir başka anlama bürünerek çağın paradigmasına uygun olarak kutsallaştırılarak algılanmıştır.

Bu çerçevede bedenın tarihsel olarak resmedilişinde öne çıkan belli başlı bazı dönemler oluşmuştur. Bu dönemler rasyonalizm, modernite, tıp devrimi gibi büyük çaptaki dönüşümlerle bedene dair yaklaşımlarda köklü değişikliklere sebep olmuştur (Öztürk, 2012, s.11). Özellikle Rönesans dönemi ile birlikte bedene dair algı ve yargılar yeniden keşfedilerek bedene yönelik söylemler değişmiştir. Bu çerçevede Rönesans'la birlikte güzellik ve estetik algılarındaki kutsal ve ilahi özelliklerden uzaklaşarak seküler estetik ve güzellik algıları yaratılmaya başlanmıştır (Şişman, 2013, s.46).

Modern çağda beden ve bedene ait formların birey üzerindeki etkileri varlığını her geçen gün arttırmaktadır. Modern dönem, içinde birçok dikotemileri besleyen ve üreten bir zemin oluşturmuştur. Bu zeminlerden biri olan beden çeşitli ayrımlar ve ayrıştırmalar ile yeniden anlamlandırılarak formilize edilmesine olanak sağlanmıştır.

Bedenin yalnızca biyolojik olarak değil toplumsal olarak da inşa edilerek kutsallıkların eksininden kaydırılmasına zemin hazırlanmıştır. Seküler bir beden algısı zemininde, zihniyet kalıplarının sekülerleşmesi ile beden kutsallıktan koparılarak tıbbın, bilimin müdahale alanına dâhil olmuştur (Demir, 2018, s.3). Modern bilim, insanların zihinleri üzerindeki etkisi zamanla bedenlerinin, sorgulanmasına değişmesine sebep olmuştur.

Tüm bu değerlendirmeler ekseninden modern dönemin beden ve insan algısının arka planı; felsefi, toplumsal, siyasal ve ideolojik olgular ekseninde şekillenmiştir. Beden çağlar boyu kronolojik döngü ve dönemin paradigmasına bağlı olarak kutsallık ve kutsallığa ait algı ve yargıların taşıyışı olmuştur. Özellikle beden belli dönemlerde ruhun hapisanesi kabul edilirken bir başka dönemde tanrının tapınağı gibi ilahi ve büyülü anlamlar ile özdeşleştirilmiştir (Berghan, 2013, s.33). Bu durum bedene yönelik algı ve yargıların değişkenliğini göstermekte olup modern dönem beden algısında kutsal anlamların seküler söylemlere doğru evirildiğini göstermektedir.

1.2. Descartes Ruh –Beden Ayrımı

Bedenin anlamı ve sınırları; tarihsel, toplumsal ve felsefi süreç içindeki dönüşümleri kategorik olarak Descartes ile temellendirmiştir. Descartes ile beden ve bedene dair dikotomik bir ayrımın zemini oluşturularak geleneksel beden algılarından uzaklaşmaya başlanmıştır.

Bu perspektiften hareket edildiğinde Descartes bedeni ruh ve beden olarak ikiye ayırarak, bedeni fizik alanla, ruhu metafizik alan ile özdeşleştirmiştir. Descartes'e göre beden ve ruh, birbirinden tamamen farklı, ama aynı derecede önemli ve gerçek olan iki tözden ibarettir. Beden yapısı gereği yer kaplarken ruh sadece düşünme işlevini görür. Bu durum beden ve ruh arasındaki farklılaşmanın ortaya çıkmasına neden olur (Arslan, 2015, s.159) .

Descartes'in düalizminde insan, zihin ve madde olarak iki farklı tözden meydana gelir. Birbirinden farklı olan bu iki töz, varlığı oluşturmak için bir arada ve birbirine indirgenemeyecek şekilde bulunmalıdır.

Beden üzerindeki bu ayırım gelenekten ciddi bir biçimde kopuşa neden olacak argümanın zeminini şekillendirecektir. Ruh ve beden ayırımı modern düşüncenin bundan sonraki seyrini önemli ölçüde değiştirecek kadar belirgindir. Descartes'te, zihin tümüyle gerçek, ayrı ve özel bir tözdür; beden ölümünden sonra, Tanrının yardımı olmadan ve doğal olarak varlığını devam ettirir (Cevizci, 2014, s.506-507). Orta Çağda ölüm sonrası hayata ve Tanrının varlığına inanılırken, Modern Çağ'a gelindiğinde Tanrının yardımı olmadan zihnin devamı söz konusu olabiliyor. Bu algı orta çağ döneminde ciddi bir felsefi kopuşa neden olur. Çünkü Orta Çağ genel olarak kutsal temeller üzerine inşa edilmişken modern dönem daha çok seküler, bilimsel ve akla dayalı olarak inşa edilmiştir(Sarıtaş, 2015, s.4) .

Rene Descartes'in düalist anlayışı beden ve ruhun düalist ayırımı üzerine kurulmuştur. Bedenin varlığı akılla meşrulaştırılarak beden- akıl ayırımı sosyal zeminde temellenmiştir. Beden Rönesans'ın etkisiyle kutsallıklardan uzaklaştırılarak, din ve gelenekten koparılarak Descartes'in Kartezyen felsefe anlayışıyla “makine” olarak kabul edilip ruhtan tamamen ayrı görünmesi sağlanmıştır(Akt.Öztürk, Synott, 1993, s.18-22). Bu çerçevede insan ruh ve bedeninin ayrılmaz bir bütünlüğünü temsil etmiştir (Öztürk, 2012, s.13).

Descartes'a göre insan beden birbirine indirgenemeyen iki boyutta ruh ve beden olarak ele alınmalıdır. İlk boyut, insanın fiziksel ihtiyaçlarına tekabül eden maddi boyuttur ki bu boyut bedendir. İkinci boyut ise ruh ya da akla karşılık gelen, insanın bir anlamda daha soyut özelliklerinden düşünme ve yaratıcılık eylemi boyutudur.

Bu ayrımın olmadığı orta çağ felsefi düşüncesinde beden tek boyutlu olarak düşünülüp, fizik ve metafizik unsurları aynı tür olarak kabul edilmiştir. Bedenin fizik-metafizik olarak bir bütün olduğu kabul edildiğinden bütünlüğün bozulmaması gerektiği düşünülmüştür (Demir, 2018, s.7).Birtakım hastalıklar sonucunda zarar gören insan bedenine fiziksel olarak müdahale edilmesiyle insanın kutsal yanına da zarar vereceğine inanılmıştır. Böyle bir durumda uygun olan müdahalenin insan bedenine dokunmaktan ziyade ayin gibi çeşitli dışsal faktörlerle tedavi edilmesi kabul edilerek insan bedeninin mutlak bütünlüğünün hiçbir şekilde bozulmaması gerektiği varsayılmıştır (Cirhinliğlu, 2003, s.136-137).

Bu perspektif ekseninde Descartes, insan bedeninin kutsal yorumunu göz ardı ederek bedenin ikili boyutta ele alınması gerektiğine işaret etmiştir. Descartes'in düalist bakış açısı tarihsel süreç içerisinde yaygınlık kazanması insan bedenini incelenebilir hâle getirmiştir. Buna göre insan ruhu bedenden ayrı olarak düşünüldüğünde, insanın fiziki tarafına müdahale edildiğinde ruhuna zarar gelmez. Beden her toplumda kutsal kabul edilmiş, “Tanrı'nın yarattığına kulunun müdahale etmesine” izin verilmemiştir. Descartes ile birlikte insan kendi bedenine yönelmeye başlamış ve bu zihinsel temellerle insanın bedenine olan yabancılaşmasına son vermiştir. Böyle bir zihniyet anlayışın benimsenmesi modern tıbbın gelişiminin ilk ve en temel basamağını oluşturmuştur (Demir, 2018, s. 7) .

Bu doğrultuda Descartes'in fikirlerinin inşa edilmiş olduğu Ortaçağ dönemi dikkate alındığında ruh- beden arasındaki dikotomik ilişkinin zemini net bir şekilde ortaya koyulmuş olacaktır. Ortaçağ'da ruh-beden dikotomisinde; beden her türlü pejoratif söylemin ve günahın aracı olarak kabul edilip bedensel ihtiyaçların yok sayıldığı bir anlayış hakimdi. Bu itibarla Ortaçağ'da beden çileci ve dini ideolojinin etkisiyle şekillenerek çeşitli anlamların merkezi olmuştur.Bu dönemde aynı zamanda ruh ve beden arasında bir çatışma ilişkisi meşrulaştırılmıştır. Bu ise beden ve ruh arasındaki kategorik sınırlılıkları ortaya koymuştur. Ek olarak Ortaçağ Hristiyan çevrelerce bedenin işlevi ruhun taşıyıcı olarak görülmüş ve maddi dünyanın bir nesnesi olarak kabul edilmiştir. Bu çerçevede Ortaçağ'ın bedene yönelik paradigmatik ve ideolojik etkileri Descartes'in ruh-beden düalizmi ile belirgin ve sistematik olarak çözümlenmiştir. Felsefi arka planını oluşturan bu unsurlar ile Descartes aklın bedenden önce geldiğini iddia etmiştir. Ve meşhur sözü olan “Düşünüyorum öyleyse varım”

cümlesi ile mottolaştırmıştır. Aydınlanmanın akli yüceltmesi ile akıl öncelenip beden yok sayılır. Ve Descartes'in ruh- beden düalizmi aklın egemenliğinde beden algılarının yeniden inşa edilmesine olanak sağlamıştır (Gökalp, 2004, s.32).

Tüm bu değerlendirmelerden hareket edildiğinde Descartes ortaya koymuş olduğu Kartezyen düalizm ile mekanik ve modern beden algılarınının felsefi temellerini ortaya koymuştur. Descartes "düşünüyorum öyleyse varım" mottosu ile zihni bedenden tamamen ayırıştırarak bedeni farklı konumda kabul etmiştir. Böylece bedeni sadece bir makine olarak kaslar, kemikler, dolaşım sistemlerinden oluşan bir meta olarak görmüştür. Bu yaklaşım bedenin kutsalla bağının koparılmasına zemin hazırlamıştır (Şişman, 2013, s.26).

Genel çerçeveden hareket edildiğinde; Descartes'in bedene dair düalist yaklaşımı bedene dair müdahalenin iki farklı boyutuna karşılık gelmektedir. Ruh ve beden dikotomisinde indirgenemez bir bütün olan beden, fizik ve metafizik alanların temsili olmuştur. Bu durum bedenin fizik boyutuna dair müdahaleye her türlü eylemin yapılmasına meşruiyet sağlayacak zihniyetin temel argümanını oluşturmuştur. Böylece bedenin kutsal anlamı zamanla sekülerleşerek dini ritüellerin etkilerinden uzaklaştırılmıştır.

1.2.1. Tanrının Sosyal Alandan Uzaklaştırılması

Modern dünyayı anlamlandırma ve anlamaya yönelik açıklamalar Aydınlanmanın somut şartlarına göre uyarlandı. Tanrı kutsal olmaktan çıkarılarak, ilahi kavram ve söylemlerin varlığı her alandan uzaklaştırıldı. Artık bilgi aynı zamanda hem insan tecrübesine hem de vahyin şekillendirmesinin etkiyle bilgi olmaktan çıkartılıp tamamen seküler bir zemin üzerinden inşa edilmeye başlandı. Bu ise; modern toplumun tamamen seküler şekillerin temellendirmeleri üzerinden kurulmasına neden oldu. Dolayısıyla toplumu var eden kurumlar; din, siyaset ekonomik, politik ve sosyo-kültürel faaliyetler modern aklın üretmiş olduğu bilgilere dayanarak şekillenmiştir.

Bu çerçevede tanrı zamanla sosyal hayattan uzaklaştırılarak kutsallıklara ait değer algı ve yargılarından koparılmıştır. Tanrı sosyal alandan uzaklaştıkça; Aydınlanma'nın dine karşı mücadele veren, kutsalı hayatın dışına çıkaran modern ve postmodern insanın ideasının inşa edilebilmesi kolaylaşmıştır (Nasr,1982, s.43).İnsanın toplumsal bir varlık

olarak denetlenebilir, şekillendirilebilir ve formilize edilebilir bir hale getirilmesinin ilk adımları Tanrı ile bağlarının koparılması ile başladığı söylenebilir (Nasr, 2002, s.45).

Geleneksel toplumdaki modern topluma geçerken bir başka biçimde evrilen insan ve toplum ilişkileri insanın daha çok bedeniyle ön plana çıkmasıyla değişmiştir. Bu değişimin tarihsel, toplumsal ve düşünsel temelleri modern dünyanın inşasının bir hareket noktası olarak görülen Rönesansa kadar geri gitmektedir. Rönesansla birlikte yeni bir doğa, evren, insan ve beden görüşü meydana gelmiştir. Rönesans hümanistleri orta çağın insan ve beden anlayışından uzaklaşarak, bireyi, bedeni ve insanı yeniden tanımladılar. Böylece tanrı merkezli evren anlayışı yerini insan merkezli evren ve beden anlayışına bıraktı. Bu anlayışla birlikte insanların yalnızca Tanrı'dan dolayı var olmadığı düşüncesi hakim olmaya başladı. Ortaçağda hakim olan düşünce anlayışında tanrı insanı kendisi sebebiyle yaratmıştı ama bu düşünce zamanla tanrı insanı insanın kendisi yüzünden yarattı anlayışına dönüştü. Bu itibarla Rönesans dönemine ait eserlerde insan vücudu sanatın, resim ve heykeltıraşın bir objesi haline gelerek nesneleşti (Canatan, 2011, s.366-367).

Rönesans'ın etkisiyle zihinlere yerleştirilen bu kalıp yargılar giderek insanileşen ve dünyevileşen anlayışla bedenin zamanla nesneye dönüşmesinin argümanlarının oluşmasına neden oldu (Bulaç, 2015, s.80).

Böyle bir evrilme süreci tanrının sosyal alandan uzaklaşması ile sonuçlandı. Tanrının sosyal alandan uzaklaşması aşamalı olarak gerçekleşerek bireylerin, varlığın anlamına dair kutsal anlayışları hayatlarından çıkarması ile aşama sonuçlandı.

Bu çerçevede Tanrı'nın sosyal alandaki etkisi sadece kutsallıkların değil, kutsala dair söylemlerden, eylemlerden, algı ve yargılardan uzaklaşılmasına neden olmuştur. Ve böylece modern insan formülizasyonunda birey hiçbir kutsal yanı kalmamış bir görüngeler dünyasında yaşamakta ya da yaşadığına inandırılan bir paradigma içinde olmaktadır (Nasr, 1982, s.41).

1.2.2. Tanrı'nın Bedenden Uzaklaştırılması

Beden ve bedene ilişkin yorumlar insanlık tarihi kadar eski ve temellendirmeleri değişkendir. Bu değişkenlik ideolojik şekillere göre form kazanmıştır. Bedenin ne

olduğunu anlamak için çeşitli soruların esas alınması ve çeşitli gerçekliklerin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Sosyal bilimlerin bedene olan keşfi oldukça geç olmasına rağmen beden tarihsel, düşünsel ve toplumsal anlamı çok eskidir. Felsefi tartışmaların odağına giren beden, tin-madde ile doğa-kültür ikileleriyle akıl-beden çatışmasına yerleştirilmiştir. Beden çatışmaların odağında konumlandırıldığından birçok anlamda etkilenmiştir(Crossley, 2007, s.80) .

Bu çerçevede bedeni öteleyen, dışlayan dinsel kabuller Aydınlanma ile birlikte ivme kazanıp aklın öne çıkarılıp bedenın geri plana itilmesi ile meşrulaşmıştır. Beden başlı başına bir rahatsızlık kaynağı olarak görülerek dışlanmıştır (Direk, 2003, s. 33). Beden ve benlik ilişkininin kutsallığından arındırılması (desacralization) şeklinde devam etmiştir (Çil, 2017, s.5). Özellikle Descartes sonrası akıl- beden, ruh-beden arasında kesin ayrımlar yapılmıştır. Bu ayrımlarla bedenın kutsallığının zedelenmesine sebep olarak bedeni fizik ve metafik dünyada konumlandırmıştır. Aydınlanma ile akıl öne çıktığı için bedenın metafizik tarafı ihmal edilmiştir (Canatan, 2016, s.5).

Böylece bedendeki kutsala ait gizem duygusu yok edilerek metalaşan ve müdahale edilebilir beden profilleri ortaya koyulmuştur. Beden ilahi anlayışlardan uzaklaşarak seküler formların kalıpları içinde şekillendirilmiştir (Avcı & Kayar, 2015, s.41).

Beden ve Tanrı'nın bedenden uzaklaştırılarak seküler formlar içindeki dönüşümünün her bir evresi ait olduğu zihniyet dünyasına dair sistematik realitelerin bir sonucudur. Beden kutsaldan sekülere doğru evrilerek varlığına anlam kazandırmıştır. Bu anlam modernleşme argümanlarından beslenerek insan bedenın kutsal bağlardan uzaklaştırılması ile meşrulaşmıştır (Canatan, 2011, s.5).

Tüm bu değerlendirmelerden yola çıkıldığını tanrı önce sosyal hayattan sonra sosyal hayatın etkileri ile bedenden uzaklaşmaktadır. Bedene yapılan formülizasyonlar, bedeni kutsallıktan uzaklaştırılarak metalaşmasına sebep olmuştur. Burada özellikle dikkat edilmesi gereken husus tanrıya, insana, akla ve bedene dair eylem ve söylemlerin uzun soluklu bir süreç ile adım adım gerçekleşmesidir. Modern ve modernliğin vadettiği birey, önce akılı sonra sosyal hayatı ve en nihayetiyile bedeni ile bu dönüşümün içindedir.

1.3. Newton Aşkın Evren-Mekanik Evren Ayrımı

Aydınlanmaya yol açan Rönesans ve Reform hareketlerindeki gelişmelerin her bir sonucu; yeni bir dünya, evren, beden ve birey ideolojilerini yaratmıştır. Evrene ait bilgi ve ilginin perspektivitesi, bu dönem bilimin gelişmesine paralel olarak artarak birçok görüşün şekillenmesini sağlamıştır. Akılcı düşünce, deney, gözlem ve bilimsel çalışmalarla değişmez kabul edilen varsayımlardan uzaklaşıp doğa ve evren keşfedilmeye başlanmıştır.

Bu çerçevede Aydınlanma düşüncesinin temellendirilmesinde bilimsel gelişmelerdeki dönüşümlerin etkisi oldukça yüksektir. Matematik, astronomi, fizik, kimya vb. alanlardaki ilerlemeler bilim ile dünyanın anlamlandırılması için önemli bir adım olmuştur. Özellikle bu alanlardaki ilerlemelere paralel olarak fizik alanında meydana gelen gelişmeler modern dünyanın evren tasavvurunun argümanı niteliğindedir. Bu itibarla bu döneme damgasını vurmuş ve günümüze kadar etkileri mevcut olan Newton fiziği, sadece fizik kuramı olarak ele alınmamalıdır. Modern dünyayı anlamak ve açıklayabilmek için önemli bir anlayıştır.

Newton'un evren anlayışı aşkın evren görüşünden mekanik evrene doğru geçiştir. Mekanik evren görüşüne göre; evren ayrı ayrı parçalardan oluşmakta ve her bir parça bütünü meydana getirmektedir. Evren kusursuz ve mükemmel olarak dizayn edilmiş bir "saate" benzetilmektedir. Ve bir parçasında bozulma meydana gelirse değiştirmek yeterli olmaktadır. Newton bu anlayışla kendinden önceki düşünürlerin evren tasavvurundaki gibi evren tasarımını Tanrı'ya dayandırmaktadır. Fakat bununla birlikte bambaşka bir mantık metodu ortaya koymuştur. Newton'un evren görüşünde temel olarak eylemsizlik ilkesi esastır. Bu durum Tanrı'nın varlığını kabul etmekle beraber doğadaki düzen ve yasaların sadece Tanrı ile izahı ile olmayacağına dayandırılmıştır (Mutlu, 2019, s. 3-4).

Newton evreni matematiksel formüllerle tanımlayarak gündelik olayların bu formüllere göre anlaşılacağını ortaya koymuştur. Bu durum evrenin kutsal yönünün zayıflamasına neden olmuştur. Çünkü evren anlayışı zamanla kutsala dair söylemlerden arındırılıp metafizik kavramlardan fizik kavramlara doğru açıklanmaya başlanmıştır. Newton'un anlayışında Tanrı bir mimar olarak kabul edilse de evreni tasarladıktan sonra evren bir saat gibi kendiliğinden işleyebilmektedir (Tannenbaum & Schultz, 2013, s.229-230).

Mekanik evren anlayışının bu tanımı dünyanın seküler söylemlerle açıklanmasına ve kutsal kavramlardan ayıklanarak inşa edilmesine zemin hazırlamıştır (Bilmez, 2018, s.3).

Ortaçağdan, Rönesans'a kadar her bir felsefi dönüşüm içinde evren metafizik söylemlerin ekseninde açıklanıyordu. O dönemlerdeki hâkim değerler dizisi, evreni kutsal kavramlarla açıklama ile mümkün kılmaktaydı. Rönesans, Reform ve Aydınlanma ile birlikte deney ve gözlemdaki gelişmeler evreni bilimsel kavramlarla açıklayabilecek mekanizmayı oluşturdu. Bu perspektifle Newton, evrenin yaratılışında Tanrı'nın varlığını göz ardı etmedi fakat evren ve tanrı arasındaki ilişkiyi sekülerize etti. Böylece Ortaçağ'dan Rönesans'a kadar metafizikle açıklanan evren Newton'la birlikte fizik ile açıklanmaya başladı. Bu durumda evrene akıl ve bilimi kullanarak müdahale edilebilir ve evrenin işleyişi Tanrı'dan bağımsız olarak deney ve gözlemlerle yapılabilir anlayışını hâkim kıldı. Bu perspektifle evren saat ya da makine metaforunda kendi mekanizmasına göre işlemektedir.

Tüm bu gelişmeler aşkın evren görüşünden mekanik evrene doğru geçişi ve modern toplumun insan algılarının temel taşı meydana getirdi. Söz konusu evren anlayışının değişmesi hayatın tüm alanlarının ciddi dönüşümü ve modernite olgularının temellerini önemli ölçüde etkisi altına almıştır (Mutlu, 2019, s. 4).

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde; Newton'un mekanik evren görüşü sadece bir evren tasavvurunun fiziksel formüllerle açıklanması değildir. Modern dönemin evren tasavvurunda dünya metafizikten arındırılarak seküler argümanlarla açıklanmıştır. Bu noktadan hareket edildiğinde modern birey; beden, akıl ve evren arasında formülize edilerek kutsallıklardan uzaklaştırılmıştır. Sosyal alandan uzaklaştırılan Tanrı zamanla bireylerin zihinlerinden ve en nihayetinde evrenden de uzaklaştırılarak mekanik bir düzlemedir. Bu durum Tanrı'ya gerek duyulmadan evrene bireye ve hayatın her bir olgusunu pozitivist yöntemlerle açıklamaya ve anlamlandırmaya zemin hazırlamıştır. Bu itibarla bedenlerde, dünya da hayatlar da müdahale edilebilir duruma gelmiştir.

1.4. Bedeni Kurgulamak

Beden çağlar boyunca içinde yaşanan dönemin ideolojik aygıtlarının etkisiyle şekillendirilip çeşitli anlamlarda inşa edilerek kurgulanmıştır. Bedenin kurgulanabilir nitelik ve nicelikte olması bedene dair söylemlerin çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır.

Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler, dönüşümler ve gelişmeler bedende farklı formlarda karşılık bulur. Paradıgmal süreçlerin yarattığı idealler çerçevesinde bedene ait eylem ve söylem pratikleri şekillenir (Canatan, 2016, s.19).Bedenlerin şekillenmesi yalnızca toplumsal tecrübelerle değil, ait olduğumuz grubun normları ve değerleri tarafından da etkilenir (Giddens, 2013, s.144).

Bu noktadan hareket edildiğinde beden; hem öznel hem de toplumsal olarak vardır. Bedenin öznel, nesnel ve toplumsal olarak inşası çeşitli alanlarda bedenin ele alınmasına neden olarak beden; tıbbın, siyasetin, sosyolojinin vb. nesnesi olmuştur. Bu anlamda nesneleşen bedene dair formülizasyonlar bedene ait belli standart kalıp algı ve yargıların sınırlarını çizmiştir. Bedenin doğasına ilişkin çizilen algı ve yargılar bedenin toplum tarafından biçimlendirilmesine neden olur (Canatan, 2011, s.24).

Bedenin tarihsel süreç içindeki kurgulanışı bedenin bir nesne olarak ele alınmasına paralel olarak başlamıştır. Beden Antik çağ, Ortaçağ ve günümüze kadar pek çok aşamadan geçerek kurgulanmıştır. Beden Antik Çağ'da güç ve cesaret simgesi olarak kabul edilip estetik özellikleri ile öne çıkarılırken, Ortaçağ'da ruh ve beden ayrıştırmaları ile önplana çıkmıştır. Beden, batı medeniyetinde bir yük olarak tasavvur edilip dışlanmış, bedenin ihtiyaç ve arzuları çileci bir terbiye ile acı ve işkenceye maruz bırakılarak arındırılacağına inanılmıştır (Yıldırım, 2008, s.30-79). Rönesans ve Reform hareketleriyle beden işgücü ve üretim mekanizması olarak algılanmıştır (Karagöl, 2015).

Rönesans dönemiyle birlikte varoluşun sorgulanması başlanmış. Bu sorgular bedene dair her şeyi keşfetme isteğini getirmiştir. Rönesans döneminde bedenler “var olduğu bireye aittir” fikri üzerine inşa edilmiştir (Kara, 2017, s.187).

Rönesans dönemi ve beden kurgulanması arasındaki ilişkide dikkat çekilmesi gereken bir başka unsur ise; bu dönemde ortaya koyulan sanat eserlerindeki ideal bedenlerin; pürüzsüz, açık tenli, lekesiz, kusursuz ve tüysüz olarak resmedilmesidir (Topaloğlu,

2010, s.270). Bu durum açıkça kurgulanan ve formülize edilen bedenın somut bir göstergesi niteliğindedir. Günümüz beden formülizasyonları ile karşılaştırıldığında ideal beden kalıp yargılarının hala geçerli olduğu söylenebilir.

Rönesans ve Reform hareketlerindeki bedene dair algıların ve kurguların dönüşümü ekseninde nesneleştirilen beden, ruh beden gibi ayrımlarla ötekileştirilerek akıl yüceltilmiştir (Timurturkan, 2008, s.4-5). Aydınlanma dönemi ile birlikte beden algısına ilişkin formilizasyonlarla beden; aklın hakimiyetinde bir makine olarak ele alınıp matematiksel yaklaşımlarla açıklanmıştır (Yıldırım, 2008, s.30-79). Böylece beden kutsaldan sekülere doğru metalaşmıştır.

Kronolojik dönüşümlerle beden sanayi devriminden sonraki süreçlerde tüketilen bir işgücü olarak tanımlanmıştır. 20 yy. ve sonrasında ise; beden bir obje olarak kurgulanmıştır (Karagöl, 2015, s.43). Sanayileşme bedeni sömürü nesnesi olarak ortaya çıkararak emek gücüne olan gereksinimini bedenle gidermeye çalışmıştır (Kara, 2017, s.190).

Bedenin sınırları çağa göre konumlandırılarak çeşitli kavramlarla çizilmiştir. Bedenler bu kavramlar ekseninde temsil edilmiş ve günümüzde tüketim nesnesi olarak kurgulanmıştır. Bedenler günümüzde haz ve arzuların üretildiği bir mekan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu kapsamda beden tarih boyunca farklı şekillerle kurgulanmıştır. Kurgulanan her bir beden idealize edilmiş kavramlara göre sembolize edilmiştir. Böylece her dönemde beden bambaşka kimliğe bürünerek kültürel, toplumsal, siyasal ve felsefi söylemlerin ürünü olmuştur.

Görüldüğü üzere bedenın kurgulanması tarihsel süreç içerisinde her geçen gün değişerek farklı anlamları meydana getirmiştir. Bedenin giderek artan bir biçimde doğadan ve özünden ayrılarak kurgulanan beden kalıplarına evrilmesi ve böyle bir zeminde bedenın sadece beden değil, kurgulanan bedenlerin bir başka boyutu olduğunu göstermektedir.

1.5. Sosyal Bedenin İnşası

Beden sosyal hayattaki varlığımızın en temel parametrelerinden biridir. Bedenlerimiz hem sosyal hem de öznel benliğimizin zemini üzerine inşa edilmiştir. Bedenin inşasında

birçok dūşünsel, tarihsel, kùltürel, siyasal ve sosyal argümanlar etkilidir. Her bir argümanın etkileri sosyal beden inşasını oluşturmuştur.

Beden-akıl ve doğa-kùltür çatışması bağlamında inşa edilen beden paradigmasının dūşünsel kökenleri sosyal beden profilinin zemini belirginleşmiştir. Beden gündelik hayatlarımızın bir ürünü olarak geçmişten günümüze çeşitli dönüşümlerin mekânı niteliğindedir.

Bu dönüşümler Ortaçağ, Rönesans, Reform ve Aydınlanma hareketleri ile ivme kazanmıştır. Bu ivmelere paralel olarak sosyal beden inşası formilize edilerek beden algıları yaratılmıştır.

Kapitalizmin varlığının önem kazanması ile birlikte yeni ve bireyci beden algıları yaratılarak bu düzen ekseninde bedensel idealler öne çıkarılmıştır. Özellikle bedene müdahalenin meşrulaştığı tıp devrimi ile birlikte beden tıbbın bir nesnesi olmuştur. Bu itibarla beden kutsal ve ahlaki açıdan yüceliğinin önemi azalarak bedensel olarak sağlıklı olmasının kutsal olduğu ön plana çıkmıştır (Sennett, 2008, s. 230).

Tıp devrimi ve sekülerleşme ile birlikte beden-ruh ikileminin gizemi zamanla tıbbi argümanların odağına yerleşerek beden iç mekanizması anlaşılmasına çalışılmıştır. Özellikle 18. yy sonrası beden sağlıklı olması ve görüntüsünün iyi olması öne çıkarak beden ve kutsallık bağlantısı yavaş yavaş çözülmüştür (Öztürk, 2012, s.32).

Sosyal beden inşası bu perpektiflerin zemininde oluşturularak kurgulanmıştır. Bu kurgular ve inşalar beden fizyolojisinin sosyal hayattaki yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern ve postmodern anlayışların yaygınlaşması ile beden belirli protatif özellikler ile bağdaştırılarak tüketim alışkanlıkları, diyet, spor ve belli estetik yargılar ile güzelliğin ve estetiğin standart kalıplarıyla özdeşleştirilmiştir (Abercrombie, Hill &Turner, 2006:, s. 33).

Bedenin kategorik algılar ile özdeşleştirilerek belirli kimliklere indirgenmesi beden bir nesne konumuna getirilip daha kolay manipüle edilmesini sağlamaktadır. Böylelikle beden bireyelliğinin özgünlüğü göz ardı edilerek toplumsal bir beden kurgulanması kolaylaşacaktır (Işık, 2000, s.98).

Tüm bu değerlendirmeler kapsamında beden ile ilgili her türlü eylem ve söylemin inşası yepyeni bedenlerin kurgulanmasına ve tanımlanmasına neden olmaktadır.

Bedenlerin inşası için öncelikle kurgulanması ve bu kurgu ekseninde şekillendirilmesi gerekmektedir. Beden toplumsal yapı içindeki dönüşümlere paralel olarak önce kurgulanıp standardize edilerek maniple edildi, sonrasında bir nesne gibi ele alınıp sosyal bir beden inşa edildi.

Sosyal bedenin inşası aslında tüm bu algı ve yargıların doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan sosyal bedenler sembolik algı ve yargılar ile temellendirilerek inşa edilmiştir.

1.6. Bedenin Sekülerleşmesi: Benim Bedenim Benim Seçimim

Sekülerleşme; hayatın her alanından kutsallıkların uzaklaştırılarak dünyevileştirilmesidir. Bu çerçevede seküler paradigma ile beden ve bedenle ilgili algı ve yargılar bedene dair kutsallıkların uzaklaşması ile açıklanabilir. Bedenin sekülerleşmesi; bedenin kutsal yargılardan uzaklaştırılarak dünyevi algılara yakınlaştırılmasıdır. Beden ve kutsallık bağlarının yok edilmesidir. Din ve beden ilişkisindeki kopmalar bu kapsamda yüzyıllardır aşama aşama gerçekleşerek ‘‘bedenin sekülerleşmesi’’ kavramsallaşması ile açıklanabilmektedir.

Bedenin gizemli ve kutsal yönü bedene yönelik teolojik kabullerin güçlü olduğu dönemlerde önemliydi. Beden ve kutsallık imgeleri arasındaki etkileşim tıbbi gelişmelerle birlikte zamanla azalmıştır. Çünkü tıbbi gelişmeler ile bedene yönelik müdahaleler yapılarak bedene dair dini söylemler bilimsel olarak yanlışlanmıştır. Bu durumun ortaya koyulması ile seküler beden algılarının zemini hazırlanmıştır. Kutsaldan bilimsel ve tıbbi gelişmelerin argümanları ile koparılan bedenler seküler zihniyetin yaygınlaşması ile dünyevileştirilmiştir (Öztaş & Özbolat, 2019, s.285).

Bu çerçevede bedene dair dini referansların etkisi azalmıştır. Dini referansların etkisinin azalması sadece tıbbi gelişmelere bağlı olarak gerçekleşmemiştir. 14. yüzyıldan beri sistematik olarak beden-akıl, ruh-beden ikilemleri, fizik-metafizik ve aşkın evren-mekanik evren anlayışları ile beslenerek beden, dini referanslardan uzaklaştırılarak sekülerleşmiştir (Demir, 2018, s.311).

Dinin beden üzerindeki etkisi, bedenin tüm kodlarına ve eylemlerine nüfuz eder niteliktedir. Bedenin istek ve arzuları dinsel metinlerle ve yasaklarla denetim altına

alınarak “günah “ etiketi ile meşrulaştırılmıştır (Aktay, 2000, s.45). Bu noktada dinin beden üzerindeki yaptırım gücü kutsal kavramlarla güçlendirilmiştir.

14. yüzyılın başlarında bu algıda yavaşça kırılmalar meydana gelerek, bedene ait kutsal tabular tıbbi ve bilimsel gelişmelerle yıkılmıştır. Yıkılan tabularla beden artık kutsal yasakların yaptırımlarından sıyrılarak dini ve mislik kabullerinden uzaklaştırılmıştır. Rönesans ve Reform hareketleri ile toplumsal dönüşümlere paralel olarak seküler bedenlerin zihinsel altyapısı oluşmuştur. Bedene dair yeni bir algının olduğu seküler zeminde bedenlerin müdahale edilebilir ve formülize edilebilir seküler araç ve amaçlara hizmet eden bir nesne olması sağlanmıştır (Giddens, 2013, s.296).

Bu durum bedene müdahaleleri meşrulaştırıp bedenın biyolojik, sosyolojik, politik, düşünsel ve dini yelpazelerden arındırılarak birer makine gibi bilimin ve teknolojinin ürünü haline gelmesine neden olacak argümanları güçlendirmiştir.

17. yüzyıl sonunda daha da etkili olan bu düşünce, bireylerin bedenleri üzerindeki kutsal kabullerden gitgide uzaklaşarak “ büyük ortak bedenın” bir parçası olmayı reddetmesi ile sonuçlanmıştır. Böylece dini söylemlerin otoritesi önemini yitirmiştir (Gelis, 2008, s.76).

Bu algılarla birlikte sekülerleşmeye başlayan bedenlere; dokunulmaya, keşfedilmeye, dini yargıların kabullerinin sorgulanmasına zemin hazırlanmıştır. Bu zeminde tıbbi gelişmeler meşru gerekçelerle bedenın anatomisini bilimsel realitelerle açıklamıştır. Dolayısıyla modern seküler beden, tıbbi kavramlarla tasavvur edilmiştir. Bedenin işleyiş mekanizması kutsal kavramlarla değil bilimsel kavramlarla açıklanarak seküler bedenler inşa edilmiştir (Gelis, 2008, s.13).

Bedene müdahalenin etkileri çeşitli grup ve toplumlarda biçim ve nitelik olarak farklılık göstermektedir. Seküler etkinin kabulünün az olduğu bireyler, bedenlerini kutsal eylem ve söylemlerin kurallarına göre şekillendirirken, seküler zihniyetin etkili olduğu bireylerde bedene yönelik eylem ve söylemler dünyevi kabullerle şekillenmiştir. Dünyevi kabullerle şekillenen bedenler kutsal anlamlardan uzaklaşarak diyet, kozmetik, beden eğitimi gibi tüketim endüstrisine hizmet eden ürünlerin nesnesi ve öznesi konumundadır (Canatan, 2011, s.58). Bu durum bedenın tüketim endüstrisinde bir araç olarak kullanılmasına sebep olarak bedenın metalaştırılmasına hizmet eder niteliktedir.

Bedenin sekülerleştirilmesine ilişkin yaklaşımlar modernlik ile birlikte hız kazanarak formülize edilmiştir. Beden modernitenin seküler argümanları ile birlikte kutsallıktan arındırılmış ve feminist söylemlerin “bedenimiz bizimidir” sloganı seküler niteliğini meşrulaştırmıştır (Giddens, 1998, s.23).

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde beden ve bedene yönelik seküler argümanlar bedenini araçsallaştırılarak kutsalla olan bağlarının koparılmasına ve bedenini tüketim nesnesi haline getirilmesine sebep olmuştur. Bedenin sekülerleşmesi ile bedene ait bilinmezliklerin gizemi tıbbi gelişmeler ile çözülsün de bu durum zamanla farklı eksenlere kaymıştır. Bedenin bilinmezliği çözümlendikçe kutsalla olan irtibatı azaltılarak müdahale edilebilir seküler bedenlerin inşa edilmesine yol açılmıştır.

1.6.1. Tüketim Kültüründe Beden: Tüklenen ve Tüketilen Bedenin Endüstrisi

Bedene yönelik standart algı ve yargıların formilize edilmesi ile birlikte beden bir tüketim nesnesi olarak metalaştırılmaya başlamıştır. Bedenin metalaştırılmaya başlamasıyla beden hem tüketilen hem de üretilen bir form olarak tüketim endüstrisine hizmet eder duruma getirilmiştir.

Bu çerçevede beden; içinde yaşadığı tüketim toplumunun kodlarına uygun olarak üretilen ürünlerin bir parçası olmuştur. Tüketim toplumunda bedenler spor, sağlık, diyet ve estetik gibi alanlarda inşa edilmiştir. Bu yüzden söz konusu alanlarda tüketen bir beden üretmek tüketim endüstrisinin önemli bir hedefidir. Beden algılarını kuşatan güzellik, zariflik, pürüzsüzlük ve çekicilik vb. kavramlarıyla bedenini haz ve arzuları ön plana çıkarılmıştır. Haz ve arzuların ön plana çıkmasıyla birlikte arzulara yönelik üretilen her türlü ürün metalaştırılarak tüketilir duruma gelmektedir. Bu durum zamanla bedenlerin, bu ürünlerin bir parçası olarak endüstri ürünü olmasına zemin hazırlamıştır (Baudrillard, 2012, s.149-150).

Bedenin tarihsel süreç içinde kutsaldan sekülere doğru metalaştırılması bedene yönelik müdahale hakkını güçlendirmiştir. Özellikle tıpta yaşanan devrimler ve gelişmeler ile bedenini her bir anatomik yapısına müdahale edilmiştir. Dolayısıyla bedene yönelik sağlık ve hastalık durumları da metalaştırılmıştır (Cirinli, 2003, s.139). Bu durum bedenlerin estetik ürünü olarak değiştirilmesine, dönüşmesine ve başkalaştırılabilmesine zemin hazırlamıştır. Böylece sağlık alanında da beden tüketilir duruma getirilmiştir.

Tüketim toplumunun doğal bir kabulü olarak bedenler güzel, zarif, ince, uzun, pürüzsüz vb. formlara uygun olarak estetik ve kozmetik sektörünün ürünlerine hizmet etmektedir (Panayırıcı, 2009, s.114). Tüketim toplumunda bedenleri estetik ve fiziksel görünümüne önem verilerek bedene ait bu formlar haz ve arzulara hizmet etmek ve bedeni bir zevk aracı mekanı görebilmek için kurgulanmıştır (Featherstone, 1996, s.177). Tüketim kültüründe bedenler zevkin, hazzın, arzuların ve kendini ifade edebilmenin bir aracı olarak sunulmuştur.

Bedenin haz ve arzular ekseninde isteklerinin yüceltilmesi, tüketim endüstrisinin amacına hizmet eder niteliktedir. Bedenin tarihsel süreç içindeki değişimi önemlidir. Çünkü geçmişte ruh yüceltilip bedenin arzuları geri plana itiliyordu. Ruhun yüceliği kutsal anlamlarındaki özelliklerinden kaynaklanıyordu. Bu durum sekülerleşmeyle ve tüketim kültürünün hakim olmasıyla birlikte değişmiştir. Artık bedenlerin kutsallığı vardır. “Bedenin arzuları kutsaldır” fikri hakimiyet kazanmıştır. Bu yüzden beden için her şey feda edilebilir ve beden hep en iyi olmalıdır düşüncesi yaygınlaşmıştır. Bu durum beden için üretilen ve tüketilen ürünlerin pazarına hizmet etmiştir (Canatan, 2016, s.118-119).

Beden kapitalist aktör ve sektörler tarafından tüketim ürünü olarak görülmektedir. Tüketim ürünlerinin önemli bir kısma bedene hitap edecek şekilde pazarlandığı için bedenler tarafından tüketilmektedir. Ulusal ve uluslararası her türlü sektörde bedenlere uygun ürünler üretilmektedir. Güzellik, yeme- içme, hazların tatmini, sağlık, spor, estetik, eğlence ve askeri alanlarda dâhil olmak üzere bedenleri doğrudan muhatap olarak pazarlama metotları geliştirmiştir. Kapitalizm ve tüketim endüstrisinin beden üzerinden stratejiler geliştirmesi bedenın tüketilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum günümüz modern toplumlarında bedenlerin metalaştırılarak tüketilmesini göstermektedir. Bedenin haz ve arzuları ön plana çıkartılarak cinsellik uğruna kadın bedenlerinin pazarlanması ve bedenler üzerinde ticaret yapılması bedenın tüketilmesinin bir başka boyutudur (Canatan, 2011, s.54-55).

Haz, arzu, istek ve cinsellik temelinde bedene, özellikle kadın bedenine yönelik müdahale ve metalaştırılmanın yapıldığı tüketim endüstrisinin beden formizasyonu birçok farklı durumlara sebep olabilmektedir. Özellikle tüketim kültürünün güçlü olduğu gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerde beden bir ürün olarak alınıp

satılmaktadır. Bedenler güzellik, estetik, sağlık vb.kavramlar bağlamında imajlanarak pazarlanabilmektedir. Bu durum bedensel hazların doğasını maddileştirerek bedenlerin tüketilmesi ile sonuçlanabilmektedir (Okumuş, 2009, s.14).

Beden postmodern tüketim anlayışları ekseninde kültürel sermayeden uzaklaştıırılarak fiziksel ve dış görünüşlerine göre kurgulanmıştır. Bu kurguda en çok kadın bedenleri ile ilgili kutsallaşan estetik, güzellik, spor, diyet vb. kavramlar vaad edilmiştir. Bu doğrultuda hazlar ve erotik arzular ön plana çıkarılmıştır (Baudrillard, 2012, s.75).

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde, bedenın tüketim kültüründe bir endüstri ürünü olarak sembolize edilmesi ve pazarlanması bedenın metalaştırılması ile meşrulaştırılmıştır. Bedenler tüketim toplumunda hem tükenen hem de tüketilen bir konumdadır. Bedenin hem üretici hem de tüketici konumu bedene yönelik müdahaleleri çeşitlendirmiştir. Modern argümanların etkileri ile bedenler belli standart kalıp yargıları ile tektipleştirilerek modern kapitalist sistemin bir ürünü durumuna getirilmıştir. Bedenin bir ürün olarak pazarlanması ile bedenlerin haz ve arzuların mekânı olarak algılanmasına neden olarak tüketilmesini hızlandırmıştır.

1.6.2. Toplumsal Bedenden Kurgulanan Bedene

Beden toplumsal yapının bir ürünü olarak varlığına anlam kazandırır. Bedenin toplumsal değişim ve dönüşümlere paralel olarak şekillenen bir konumu vardır. Bedenin tarihsel süreç içinde anlamı ve sınırları dikotomik tartışmalarla birlikte sürekli değişmiştir. Bu değişimlerle bedene yönelik formlar standardize edilerek toplumsal bir bedeni kurgusunun zemini inşa edilmiştir.

Toplumsal beden yapısı gereği çok anlamlı ve çok fonksiyonlu özelliklere sahiptir. Toplumsal beden hayatın her alanında vardır ve hayatın her alanıyla aktif olarak bağlantılıdır. Toplumsal bedenın bu özellikleri beden üzerinden ortaya koyulan söylemleri de etki altına almaktadır. Toplumsal cinsiyet, feminizm, cinsellik, üreme, kürtaj, ataerkillik, nüfus politikaları vb. söylemlerin her biri bedenle bağlantılı olarak ortaya koyulan tartışmalardır. Beden ve toplumsal beden kavramları arasındaki etkileşim bedene dair anlamlandırmaları ve tanımlamaları dönüştürmektedir (il, 2017, s.22-23).

Özellikle feminist söylemlerin özel bir alan olarak gelişmesi, tüketim kültürünün yaygınlaşarak bedenlere yönelik endüstriyel ürünlerin pazarlanması, modern ve postmodern zihniyetin yükselişi, sosyo-kültürel değişimler, teknolojik gelişmeler, tıp teknolojilerinin gelişmesiyle yaşanan (kürtaj, kök hücre, organ nakli, estetik operasyonları vb.) durumlar toplumsal bedene yönelik müdahalelerin somut ve meşru göstergeleridir (Williams&Bendelow, 1998; Turner, 1991, s. 1997).

Bu meşru göstergelerden hareketle beden çeşitli araçlarla kontrol edilerek belli algı ve yargı kalıplarına koyulmaktadır. Bedenin estetik olması, fit durması, sağlıklı, güzel, çekici, erkeklerde kaslı, uzun boylu olması vb. kategorilere ayrılması bu duruma örnek verilebilir (Avcı & Kayar, 2015, s.6).

Kozmetik ürünleri, cilt ve vücut bakımı, diyet, egzersiz ve estetik cerrahi gibi popüler müdahaleler ile beden güçlü, sağlam yaşlanmayan ve kişisel yeterliliğe sahip ideallerle mitleştirilmiştir (Solomon, 2013, s.196). Bu doğrultuda fit ve genç bedenler başarı ve toplumsal statü ile özdeşleştirilerek formilize edilen bedenler kurgulanıp yüceltilmiştir.

Bedenin geçmişteki anlamı daha kutsal ve daha manevi kavramlarla ilişkiliydi.Modern seküler argümanlarla günümüzde beden tanrının sunmuş olduğu özelliklerden uzaklaştırılarak tıbbın ve bireylerin tercihlerine göre istediği şekillere sokulabilir duruma gelmiştir.

Bu itibarla toplumsal bedenden kurgulanan bedene ilişkin ortaya koyulan söylemlerin arka planında geçmişten beri süregelen beden politikalarının ideolojik yansımaları mevcuttur. Bu ideolojiler ekseninde beden kurgulanabilir duruma getirilerek toplumsal beden arasındaki ilişkisinden uzaklatırılmıştır.

1.7. Modernizmin ve Postmodernizmin İnsan Bedenine İlişkin Yaklaşımları

Beden tarihsel süreç içindeki olay ve olgulara bağlı olarak gelişen durumların kodlarının bir taşıyıcısı olarak şekillenmiştir. Bedenin çeşitli realiteler kapsamında şekillenen anlamı geleneksel, modern ve postmodern dönemde farklılaşmıştır. Bu farklılaşmaların temelinde bulunan birçok unsur vardır. Özellikle bedene yönelik farklılaşmanın dönemlere göre değişkenliğinin sebebi geleneksel, modern ve postmodern dönemdeki paradigma anlayışının farklılığından kaynaklanmaktadır.

Beden her dönemde vardır ve her dönemde tartışmaların içinde var olmuştur fakat varlığının önemi her dönemde farklıdır. Beden ilk çağlardan günümüze kadar anlamı, önemi ve formülizasyon değişen sosyal bir bütündür.

İlk çağlardan modernleşmeye doğru giden süreçte aklın önemli bir rolü vardır. Modernleşmenin temelleri rasyonalizm ile atıldığı varsayımından hareketle, rasyonalizmde birey akıllı bir varlıktır ve bu özelliği bireyi diğer tüm canlılardan ayırır. Akılla bir yandan kontrollü ve soyut diğer taraftan kontrolsüz ve somut bir beden ve dünya tahayyül edilebilmektedir. Modernlik işte bu noktada bedeni iki farklı dünyada konumlandırarak argümanları üretebilir. Beden hem biyolojik hem de fizyolojik olgu olarak ele alınabilir. Modern dönemde bilimsel ve tıbbi gelişmelerde yaşanan ilerlemelerle beden daha detaylı incelenebilmiştir. Bedenin bu gelişmeler ile klasik ve çağdaş sosyolojik perspektifteki konumu farklılaşır. Klasik dönemde daha çok bedensizleştirici bir anlayış hâkimken çağdaş dönemde bedenleştirici bir görüş hâkimiyet kazanır. Bu noktada Kartezyen düşüncenin eleştiriye açılması ve kutsal kavramların araştırma konusu olmasının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Çünkü Kartezyen düşünce ile beraber bedene yönelik birtakım söylemlerin dönüşümü gerçekleşerek modern beden algısının inşası başlamıştır. Kartezyen görüşte beden geri plana atılıp akıl ön plana çıkarılmıştı ve beden sadece dış dünyanın bir parçasıydı. Modernlik ve modernliğe içkin kavramlarla beden hem iç hem de dış dünyada hâkimiyet kazanarak ön plana çıkmıştır (Canatan, 2016, s.17).

Bedenin ilk çağlardan günümüze kadar sosyo-kültürel yapıdaki değişimlerine din, iktidar, evren anlayışları, tıbbi ve teknolojik gelişmeler vb. ile etkileşimi etkili olmuştur. Bu durumlara bağlı olarak bedene verilen değer değişerek günümüzdeki anlamını kazanmıştır. Bu durumdan hareket edildiğinde; beden ilk olarak beden-ruh ikilemi ve beden-kutsal ilişkisindeki değişimler belirgin bir ayrımı gözler önüne sermektedir.

Ruh beden arasındaki ilişki Descartes ile meşrulaştırılarak aklın üstünlüğü ile bağlantılı kurularak açıklanmıştır. Bu noktada fizik-metafizik kavramları ile de aklın üstünlüğü desteklenerek beden geri plana itilmişti. Bunun sonucunda bedenin anlamı ve sınırı aklın üstünlüğü ile meşrulaştırılmıştı.

Diğer bir noktada ise; özellikle aşkın evren ve mekanik evren görüşünün değişmesi ile birlikte bedenın kutsalı ilişkisi zedelenmeye başladı. Beden ve kutsal ilişkisinde ise; dini metinlerde ve söylemlerde beden günahın mekânı olarak görülüyor ve bedenın hazlarının kontrol edilmesi için birtakım kontrol mekanizmaları gerekiyordu. Bu mekanizmalar günah etiketi ile güçlendirilerek ritüeller, yasaklar, yeme-içme ve giyinme biçimleri ile beden kontrol altına alınıyordu. Modernite ve seküler algıların yaygınlaşması ile beden dinin hâkimiyetinden uzaklaştırılmıştır. Bu durum modern dönemde bedene daha çok anlam yüklenmesine, bedenın yüceltilmesine, bedenın arzu ve hazlarının kutsallığına neden olmuştur (Tekin, 2016, s.1153).

Din ve beden ilişkisi çerçevesinden bedenın sekülerleştirilmesi söz konusudur. Beden tanrının yaratmış olduğu mükemmel özellikleri yansıtan ve tanrının sureti olmaktan çıkarılmaktadır. Tanrı'nın egemen özelliklerinden uzaklaştırılan bedene modern araçlarla müdahale edilmiştir. Modern araçlar estetik, güzellik, diyet, yoga ve spor gibi kavramlara gizlenerek beden başka bir biçimde sekülerleştirilmiştir. Bu durum aslında "bedenin efendisi tanrı" algısından "bedenin efendisi birey" zihniyetine dönüşümü hızlandırmıştır. Bu algıyla bedenler; tıbbi gelişmelerin etkisiyle üreme teknolojileri, gen mühendisliği, organ nakli, estetik operasyonları vb. cerrahi işlemlerle tanrının yarattığı bedenler istenilen şekle sokulabilmektedir. Modern toplum kutsal bedenleri cerrahi işlemlerle yeniden inşa etti. Modern toplumda bedenın kutsallıkla büyü bozularak tüketim nesnesi haline getirilip metalaşması kaçınılmaz bir gerçekliktir (Canatan, 2016, s.97-98).

Beden modern toplumda bireyselleşme, sekülerleşme, farklılaşma ve rasyonelleşme süreçleriyle özne olarak kendini daha çok göstermiştir. Bedenin özne olarak modern toplumdaki konumlanması birçok ideolojinin doğuşuna neden olmuştur. Özellikle feminist hareketler ve kadın bedenleri üzerinde oluşturulan tüketim endüstrisinin beden politikaları bu durumun önemli göstergelerinden biridir. Bedene müdahale dini argümanlardan her ne kadar uzaklaştırılsa da başka argümanlarla beden sürekli karşı karşıya kalarak sömürülmeye çalışılmıştır. Bedenin hem edilgen hem de etken yapısı beden üzerindeki stratejilerin her geçen gün başkalaşmasına neden olmuştur (Canatan, 2016, s.260).

Modern toplumda bedenın tüm alanlarda öne çıkarılarak haz ve arzuların simgesi haline getirilmesi tüketim endüstrisine ve kapitalist sisteme hizmet eder niteliktedir. Bedenin modern toplumda teşhiri aynı zamanda bedenın sektörel olarak pazarlanmasına neden olur. Bedenin genç, güzel, ince, uzun, çekici, pürüzsüz ve sağlıklı görünmesi estetik ve kozmetik sektörünün ürünü haline gelmesine sebep olur (Işık, 1998, s.160). Beden yalnızca estetik ve kozmetik sektörünün ana nesnesi değil, birçok farklı sektöründe dolaylı olarak nesnesi ve öznesi durumundadır.

Aydınlanmada temelleri atılan modern zihniyetin beden imajı çağdaş toplumlarda devasa bir tüketim nesnesi duruma gelmiştir. Beden modern toplumda tüketilen ve tüketim nesnelerinin odak noktasında yer alır. Bu yüzden modern toplumda beden tüketmek için vardır (Canatan, 2011, s.46). Bedenin modern toplumdaki anlam ve değeri tüketim için önemli bir kültürel sermaye olarak görülmektedir (Nazlı, 2009, s.65).

Bedenin genetik, fizyolojik, biyolojik ve sosyo-kültürel yapısı sebebiyle tüketim nesnesi olması kaçınılmazdır. Modern araçlar bedenın her bir yönünü pazarlayarak bedenın metaşlamasına sebep olmuştur. Metalaşan bedeni denetlemek, düzenlemek ve değiştirmek istenilen forma dönüştürebilmek daha kolaydır (Öztaş & Özbolat, 2019, s.279).

Buradan hareketle araçsallaşan bedenler tüketime tutsak edilebilmektedir. Tutsaklıklar, haz, arzu ve imaj kalıpları ile meşrulaşmaktadır. Beden tüketime bağlı olarak araçsallaştırılarak formilize edilir hale getirilmiştir. Bedenin formilize edilen araçsal konumu modern bedenın tüketilerek ve tüketerek varolmasına sebep olmuştur .

Modernizm beden ve tüketim ilişkisinde bedenın araçsal konumlanışındaki bir başka boyut ise; bedenın kutsallaştırılmasıdır. Geleneksel dönemde ruh kutsalken tanrı ile ilişkilendirilerek bedenın eylem ve söylemleri yönlendiriliyordu. Modern dönemde beden tanrı ilişkisi bambaşka bir boyut olarak bedenın kendisi tanrılaştırılmıştır. Bedene verilen kutsallıkla bedenın arzuları her şeyden üstün tutulmuştur (Baudrillard, 2012, s.171-183).

Bu noktada özellikle beden hazları ile kadın bedenının teşhir edilerek sergilenmesi, nesneleştirilmesi, estetik argümanlarla bedenın tüketim ürünleri ile erotikleştirilerek pazarlanması söz konusudur (Öztaş & Özbolat, 2019, s.287) .

Beden bu araçlarla denetim ve kontrolden arzular aracılığıyla uzaklaştırılmıştır. Bedenin denetimi daha önce Tanrı ile kontrol altına alınırken modern dönemde arzular ile kontrolsüzce kapitalist aktörler tarafından yönlendirilmektedir. Modern dönemden post modern döneme geçişte ise beden daha da ön plana çıkarılarak yeni imajlarla pornografik, erotik ve tüketim kodları ile sunulmuştur.

Postmodernizmin bedene ilişkin yaklaşımında ise; beden kapitalist ekonomik düzenin bir ürünü olarak tüketim endüstrisine hizmet etmekle görevlidir. Beden postmodernist yaklaşımda, tüketimin merkezinde olup tüketim araçları ile denetim altına alınabilmektedir. Beden bu çerçevede üç farklı mekanizma ile kuşatılarak biçimlendirilmektedir. İlk olarak beden; moda ve popüler kültür ile dönüştürülebilmektedir. İkinci olarak; bedenin haz ve arzularından faydalanılarak çeşitli uyarıcı ve imgelerle heyecan ve eğlence yaratılarak biçimlendirilebilmektedir. Üçüncü olarak ise; değerler sistemi yaratılarak bedenler şekillendirilebilmektedir (Cirhinliğlu, 2003, s.139).

Bu üç mekanizma postmodern beden algı ve yargılarının nasıl ve neye göre kurgulandığını gözler önüne sermesi açısından önemlidir. Beden doğrudan ve dolaylı olarak birçok argüman tarafından empoze edilmektedir. Beden özelinde kadın bedeni ise; modern ve postmodern dönemde odak noktadadır. Çünkü özellikle haz, arzu ve istekler kadın bedeninin cinsel bir meta olarak sergilenmesine neden olmuştur. Bedenin bir nesne olarak postmodern yaklaşımda ele alınması aynı zamanda başka bir tartışmayı da meydana getirmiştir. Tanrılaştırılan bedenin arzuları başka tanrılar (sağlık, diyet, estetik, cerrahi operasyonlar, kapitalizm) tarafından kontrol altına alınmaktadır.

Tüketim ve beden postmodern yaklaşım çerçevesinde çeşitli ikilemlerle karşı karşıyadır. İlki bedenin tüketim çılgınlıkları ile bağımlı hale getirilmesi, ikincisi ise; bedenin toplumsallığının ve arzularının tanrılaştırılmasıdır. Bu iki durumda bedenin kurgulanarak metalaştırılıp müdahale edilmesine sebep olmuştur (Işık , 1998, s.151-152).Postmodern dönemde bedenin arzuları, bedensel istekler ve hazlar bilinçdışı şekilde artarak bireylere kapitalist kodlarla empoze edilmiştir.

Modern ve postmodern dönemde dikkat çekici bir başka unsur ise; ruhun anlamı ve işlevinin farklılaşmasıdır. Beden ruhun denetiminden uzaklaştırılarak beden ruhu denetim altına almıştır. Bu durum ise; tanrılaşan bedendeki değişimi gözler önüne

serebilmek için önemlidir. Beden görünmeyen yapısından görünen bir yapıya dönüşmüştür (Nazlı, 2005, s.71).

Postmodern dönemde bedene yüklenen anlam ve algılar oldukça yoğundur. Beden içinde bulunduğumuz dönemin paradigmasından en çok etkilenen ve en çok etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Modern ve postmodern beden yaklaşımında beden adeta yapı-bozumuna uğratılarak büyüü alınmıştır durumdadır. Seküler ve kapitalist zihniyetin etkisiyle inşa edilen bedenlerde ruh artık yoktur. Aydınlanmacı akıl ve araçlarla dışlanan beden günümüzde aynı akılla yüceltilerek tanrılaştırılmıştır (Baudrillard, 2012, s.167). Dolayısıyla bedenler sınırsızca inşa edilebilmektedir.

İnsanlık tarihi boyunca beden üst idealleri ve amaçlar doğrultusunda dışlanmış, kısıtlanmış, yüceltilmiş ve kutsallaştırılarak araçsallaştırılmıştır. Modern ve postmodern dönemin araç ve amaçlarına hizmet eden bir konuma gelmiştir.

Postmodern beden algısında bireyin istek, arzu ve kararlarında bedeni üzerinde söz sahibi olduğu görülmektedir. Özellikle postmodern dönemde bedenler artık denetleme ve disipline etme argümanları çeşitlenmiştir. Çünkü bedenler artık sabit kalıplardan sıyrılmıştır (Swingewood , 1996, s.240). Bu doğrultuda bedenler bireylerin kimliklerini yansıtan bir unsur olarak merkezleştirilmiştir (Murphy, 2000, s.11). Postmodern dönem beden algı ve yargılarındaki bir başka dönüşüm ise; bedene yönelik kabullerin sorgulanmasıdır. Beden postmodern dönemde sadece biyolojik olarak değil, toplumsal olarak da çözümlenmiştir. Postmodernizm ile birlikte beden biyolojik bir yapı olmaktan çıkarılıp toplumsal, sosyolojik ve ideolojik faktörlerce oluşan bir yapı olarak kabul edilmiştir. Bu ise modern dönemde bir bütün olarak ele alınana bedenin postmodern dönemde parçalara ayrılarak kurgulanmasını sağlamıştır (Cırhınlı, 2003, s.134).

Bu perspektif ekseninde bedenin geleneksel, modern ve postmodern dönemde kutsal ve seküler unsurlardan beslenerek inşa edildiği görülmektedir. Beden geleneksel dönemde "verili" olarak kabul edilip "emanet" olarak algılanmıştır. Modern dönemde ise özellikle sekülerleşen beden argümanları ile birlikte beden; üreten, tüketen, denetlenen ve gözetlenen bir "mülk" olarak algısı ile şekillenmiştir (Şişman, 2013, s.17). Postmodern dönemde ise; beden kişinin tamamen kontrolünde olup kutsal ve seküler argümanların hem öznesi hem de nesnesi haline gelmiştir. Modern beden algısında

beden kutsallıktan arındırılmış olup postmodern dönemde beden kutsallı kendi üretir duruma getirilmiştir. Bu ise bedenki aşkın, kutsal ve ilahi anlamların yok edilerek yapay kutsallıkların oluşmasına neden olmuştur (Çelik, 2018, s.174).

Bu itibarla bedenlerin dış dünyadaki yansıması önem kazanır. Bedenler çeşitli aşamalardan geçerek teşhir edilebilir, estetik ve cerrahi operasyonlar ile değiştirilebilir ve adeta yeniden yaratılabilmektedir. Haz ve arzuların hareketle cinsel yönelimlerine müdahale edebilmektedir. Postmodern dünyada beden tüm değer ve normlardan bağımsız olarak özgürce ve sınırsızca konumlanmaktadır (Tekin, 2016, s.1170).

Modern dönemden postmodern döneme bedenin algı ve yargıları birbirine paralel olarak şekillenmektedir. Bedenin değişen konumunun en belirgin olduğu dönem ise, modern döneme kadar olan dönemi kapsar. Her dönemin dinamikleri bedenin şekillenmesine ve günümüzdeki konumuna etki etmiştir. Beden ilk çağlarda aşağılanan, dışlanan ve günahla özdeşleştirilen bir hapisaneyken şimdi arzuların, isteklerin, hayallerin, ideallerin olduğu başka bir modern ve “konforlu” bir hapisaneye dönüştürülmüştür.

BÖLÜM 2: BEDENE YÖNELİK TARTIŞMALAR: FEMİNİZM VE TOPLUMSAL CİNSİYET

2.1. Tarihsel Açıdan Kadın ve Erkek Bedeni

Beden ve bedene yönelik tartışmaların felsefi, ontolojik, epistemolojik ve tarihsel arka planı, kadın ve erkeğin ikili cinsiyet kategorilerindeki hiyerarşisi üzerinden yürütülmektedir. Kadın ve erkek bedeni tarih boyunca çeşitli sınır ve sınırsızlıkların mekânı olmuştur. Bu perspektivitenin varlığından hareket edildiğinde Antik Yunan'dan günümüze dek kadın ve erkeğin bedeni sembolik anlamlarla kuşatılarak dikotomik tartışmaların merkezinde şekillenmiştir.

Tarihsel süreç içinde kadın ve erkek bedeni kronolojik olarak Antik Yunan, İlk Çağ, Orta Çağ, Rönesans, Reform ve modernleşme ile birlikte değişmiştir. Kadın bedeni özelindeki değişimler erkeğin konumunu ve iktidarının meşruiyetini ortaya koymuştur.

Bu çerçevede Antik Yunanda kadın ve erkek bedeni arasındaki ilişkiye değinilecek olunursa; kadın doğa ile ilişkilendirilip güçsüz, korumasız ve zayıf olarak kabul edilirken, erkek bedeni ise; gücün ve iktidarın hâkimi ile özdeşleştirilmiştir. Antik Yunan'da kadın bedeni ve güzellik ilişkisi fiziksel değil otoriter olarak şekillenmiştir. Kadın eğer normlara uyarsa güzel ve çekicidir, normlara aykırı hareket ettiğinde kadın çirkin olarak değerlendirilmiştir. Antik Yunan'da güzelliğin kriteri kadının normlara itaati ile mümkün kılınırken, erkek bedeni her zaman güzel, yakışıklı ve güçlü olarak atfedilmiştir. Bu durum kadının her zaman ruhsal açıdan güçsüz, zayıf ve ontolojik olarak da çirkin olarak kabul edilmesinin açık göstergesidir. Antik Yunan'da kadın ve erkek bedeni üzerindeki algılar erkeğin hegomonik üstünlüğü ile inşa edilmiştir (Özer, 2019, s.13).

Orta Çağ'da kadın ve erkek bedeninin tarihsel arka planında ise; kadın yine aşağı konumda, edep ve ahlaktan yoksun olarak görülmüştür. Kadının ahlaki değerlerden uzak olmasının yanında dini açıdan da günahkâr olduğu düşüncesi yaygınlık kazanmıştır. Orta Çağ'da özellikle Hristiyanlık ile birlikte kadının kutsal kitaplarda Adem'in "ilk günahı" işlemesine sebep olduğuna inanıldığı için Havva olan kadın figürü günahın sembolü olarak kabul edilmiştir. Orta Çağ'da kadından, bedensel hazların ve arzuların teminini sağlayarak erkeği tatmin etmesi beklenmektedir. Bu

beklentinin argümanı ise Havva'nın günahkâr imgesi ile özdeşleştirilerek tüm kadınları aynı perspektif ile tanımlanmasından kaynaklanmaktadır(Sagaert, 2017, s. 29-31).

Rönesans ve Reform hareketleriyle sosyo-kültürel yapıdaki değişimlerin kadın ve erkek bedeni üzerindeki izdüşümünde kadının konumu yavaş yavaş farklılaşmıştır. Kadının güzelliği fiziksel görünümü ile özdeşleştirilerek kusursuz, pürüzsüz ve tüysüz olan kadın güzel olarak kabul edilmiştir. Özellikle Rönesans ve Reform dönemindeki sanat eserlerinde ve heykellerde kadın figürünün pürüzsüz, tüysüz olması bu açıdan dikkate değerdir.

Kadın bedenindeki değişim her ne kadar olumlu algılara dönüşüyor gibi görünse de realiteler erkek bedeninin hâkimiyet sınırları ölçüsündedir. Erkek bedeni her dönemde olduğu gibi Rönesans ve Reform dönemlerinde de gücün ve yüceliğin sembolüdür (Sagaert, 2017, s.74).Kadın bedeni, erkeği baştan çıkarmaya odaklı, hastalıklı, sorunlu, karakersiz, aşâğılık ve günaha teşvik eden söylemlerle özellikle Viktoryen dönemde yaygınlaştırılmıştır (Oranlı, 2009, s.342).

Rönesans ve Reform dönemindeki dönüşüm Aydınlanma'da zirvelere çıkarak özellikle bilimsel gelişmelerle desteklenmiştir. Bilimsel ve tıbbi alandaki gelişmeler, kadın ve erkek bedeninin biyolojik anatomisinin pozitivist argümanlarla incelenmesine olanak sağlamıştır. Tıptaki gelişmeler kadın ve erkek bedenindeki farklılıkların bilimsel olarak ortaya koyulması açısından önemlidir. Bu bağlamda kadın ve erkek bedeninin biyolojik yapısı iktidar ilişkilerine etki etmiştir. Tıbbi gelişmeler ile erkeğin biyolojik ve anatomik olarak kadından güçlü olduğu ortaya koyulmuştur. Erkeğin gücü ve otoritesinin modern tıbbın argümanları ile desteklenmesi kadının zayıf ve güçsüz olduğunu meşrulaştırmıştır.

Özellikle modern dönemde, kadın ve erkek bedeninin değişen algıları kapitalist endüstri ile birlikte bambaşka bir boyut kazanmıştır. Kadın sadece biyolojik olarak değil sosyal anlamda da toplumun dezavantajlı, tüketen ve tükenen grubunda konumlandırılmıştır. Sadece kadın değil erkeğin de bu dönem konumu değişmiş ama yine erkek tahakkümü ve gücü sabit kalmıştır.

Kadın ve erkek bedenindeki anatomik farklar kadının özel alana hapsolmesine erkeğin ise kamusal alanda var olmasına zemin hazırlamıştır. Tarihsel açıdan bu dönem

kadınların kamusal alanda var olma talepleri ile aynı döneme denk gelmektedir. Bu durum feminist düşüncenin oluşumuna etki edecektir (Özer, 2019, s.14).

Bu itibarla tıbbın gelişmesi ve bedenin anatomik olarak incelenerek biyolojik farklılıkları ölçülebilir bilimsel tekniklerle ortaya koyulması, kadın ve erkek bedeninin sadece tıbbi değil sosyal, kültürel ve siyasal anlamdaki konumuna etki etmiştir.

Kadının kamusal alandan ötekileştirilip özel alanda cinsel bir obje olarak erkeğin hazlarına itaat etmesi biyolojik yapısıyla özdeşleştirilerek açıklanmıştır. Bu durum kadının biyolojisinin sadece üremeye odaklı olarak algılanmasına sebep olmuştur.

Kadın ve erkek bedeninin tarihsel olarak inşasında kronolojik birçok paradigma değişse de kadının konumu erkeğin karşısında hep aşağıda olmuştur. Kadın bedeni günahla, ahlaksızlıkla, hazlarla, hastalıklarla bir araya getirilerek aşağılık konumda var olmuştur. Tıbbın gelişmesi ile de anatomik olarak erkeğin gücü ve tahakkümü desteklenmiştir. Erkeğin biyolojik yapısı kadının biyolojik yapısından üstün görülmüştür. Bu ise ikili cinsiyetlerin erkek egemenliği üzerine kurulmasını biyolojik unsurlarla desteklemiştir. Kadınların geçmişten günümüze ezilen, baskı altında tutulan, itaat ile özdeşleştirilen anlamlarla bir araya gelmesi ataerkil zihniyetin güçlenmesine neden olmuştur.

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde; özellikle kadın bedeninin cinsel, cinsiyetçi ve cinsiyetli söylemlerle hapsedilmesi erkeğin kadın bedeni üzerinde tahakküm kurmasına sebep olmuştur. Kadın bedeni ilk çağlardan günümüze dek ezilerek, mağdur edilerek ve aşağılık kavramlarla özdeşleştirilerek güçsüzleştirilmiştir. Bu duruma başkaldırılar feminist zihniyetin doğmasına ve kadının erkek egemenliğinden kurtulmak için yüksek sesle haykırmasına neden olmuştur.

2.2. Feminizmin Tarihsel ve Kavramsal Çerçevesi

Fransız sosyolog Charles Fourier tarafından ilk kez kullanılan ‘‘feminizm’’ kavramı çok anlamlı, dinamik ve çok boyutlu multidisipliner bir terimdir (Notz, 2012, s.35). Feminizm temelinde kadının ezilmişliği, kadının biyolojik kimliği sebebiyle haklardan yoksun olması, sosyal, kültürel, siyasal alanlar başta olmak üzere toplumun her alanından sınırlandırılmasına karşı çıkan bir harekettir.

Feminizmin sosyolojik, ontolojik ve tarihsel çerçevesi oldukça geniştir. Feminizm, dinamik söylemler ve tartışmalar ekseninde 18. yüzyıldan özellikle 19. yüzyıla ve

günümüze kadar olan süreçte pek çok eşitsizliklere başkaldırarak varolma mücadelesine anlam kazandırmıştır. Feminizm kavramı her dönem yeni anlamlar ve kavramlarla bütünleşerek değişmektedir. Bu yüzden feminizm kavramının sabit bir tanımını yoktur. Temelde kadın ve kadının hak ve özgürlükleri üzerine inşa edilen feminizm özelde cinsiyetçi, cinsiyetli ve cinsel tartışmaların ekseninde şekillenmiştir.

Feminizm kavramının ortaya çıkması ve feminist söylemlerin toplumsal açıdan görünürlük kazanması oldukça uzun bir dönemi kapsamaktadır. Bu çerçevede feminizm kavramının 18. yüzyılda ortaya atılan görüş ve değişen ideolojiler ekseninde düşünsel temelleri oluşmuştur. Özellikle Aydınlanma ile birlikte hak, adalet, eşitlik ve özgürlük kavramlarının öne çıkması ve bu kavramların tüm insanlık için önemi bir değer haline gelmesi feminist ideolojinin argümanını güçlendirmiştir.

Feminizm bu çerçevede her ülkenin sosyolojik, tarihsel, siyasal ve kültürel koşullarına göre farklı coğrafyalarda aynı amaçla yayılmaya başlamıştır. Feminist ideoloji Avrupa'da başlayıp birçok coğrafyada ülkelerin sosyo-kültürel yapısına bağlı olarak farklı özellikleri içinde barındırmıştır (Çakır, 1996, s.21). Bu durum kadınların farklı coğrafyalarda farklı biçimlerde ortak ezilmişliğinin göstergesidir. Kadın her coğrafyada farklı biçimlerde aşağılanmıştır. Feminizm bu noktada ortak ezilmişlik üzerine eylem ve söylem geliştirme çabasıdadır.

Feminizmin ortaya çıkmış olduğu tarihsel sürecin zeminini Rönesans, Reform, Aydınlanma, sanayi devrimi ve kapitalizme kadar birçok faktör oluşturmuştur. Bu faktörlerin etkisiyle kadın ve erkek arasında eşitsiz, adaletsiz, biyolojik ve sosyo-kültürel farklılıklar 18. Yüzyılda İngiltere'de feminizmi ortaya çıkarmıştır. Mary Wollstonecraft tarafından 1792 yılında feminizmin ilk bilimsel ve akademik eseri "A Vindication of the Rights of Women" (Kadın Haklarının Savunması) yazılmıştır (Sevim, 2005, s.7). Söz konusu eserde temel olarak; kadın ve erkeklerin eşit hak ve özgürlüklere sahip olması ve evrensel kavramların (adalet, eşitlik, özgürlük vb.) cinsiyetlere ayrılmaması gerektiği üzerine detaylandırılmıştır (Gökhan, 2010, s.37). Bu eserle birlikte feminizm; akademik ve bilimsel çevrelerce ele alınarak önemli ideolojiler geliştirmiştir.

Kadınların toplumsal ve siyasal alandaki eşitsizliklerinin meşrulaştırılarak kamusal alanlardan uzaklaştırılması, 19. yüzyılın ortalarından itibaren kadının özgürlüğünün özel alanla sınırlandırılması feminizmin ortaya çıkmasına neden olan bir başka

unsurdur(Taş, 2016, s.167).Feminizmin toplumsal bir hareket olarak dönüm noktasını; eşitlik ve adalet arayışı oluşturur. Kadınların toplumun tüm kurumlarına hâkim olan ataerkil zihniyet kalıplarına yeni bir perspektif oluşturma mücadelesi 18. yüzyılda başlayarak günümüze kadar çeşitli kırılımlarla devam etmektedir (Çakır, 1996, s.18).

Feminizmi oluşturan toplumsal yapının zemini, tarihsel, ideolojik ve sosyo-kültürel inşasının evreleri kronolojik olarak üç dönemi kapsayarak günümüze kadar etkilerini devam ettirmektedir. Her üç dönemde kadınların hak arayışlarının, sorunlarının, talep, ihtiyaç ve beklentilerinin mücadelesi artmıştır. Hem eylem hem de söylemler zamanla siyasal ve sosyal düzlemde tartışma alanı bulmuştur.

Bu çerçevede feminizm dört dalgasına değinilecek olunursa; ilk dalga kadınların ataerkil norm, düzen, algı ve yargılarıyla kurulan cinsiyetçi politikalara karşı mücadele ekseninde başlamıştır. Feminist hareketin ilk dalgasında ele alınan temel konular bu eksenlere paralel olarak kadınların eşit haklar, yasal olarak eşitlikler, özgürlükler, kamusal alanda var olma, seçme seçilmede eşitlik ve sosyo-kültürel olarak erkeklerle eşit olma talepleri üzerinedir. Birinci dalga feminizmin en belirgin beklentisi; eşit hak, eşit özgürlük ve eşit koşullara sahip olmaktır. Birinci dalga feminizm bu talep ve beklentiler ekseninde toplumsal bir harekete dönüşerek yasal olarak çeşitli kazanımlar elde etmiştir (Gökhan, 2010, s.28).

İkinci dalga feminizm 1960 dönemine denk gelmektedir. İkinci dalga feminizmde temel olarak, kadın bedeni, doğurganlığı, cinselliği, kadının ev içi rolleri ve kadının biyolojik yapısından dolayı maruz kaldığı sorunlar üzerindeki konulara değinilmiştir.İkinci dalga feminizm geleneksel cinsiyet kalıp algı ve yargılarının tartışılmasına neden olarak kadınların kadın oldukları için dezavatajlı durumlarına dikkat çekmiştir (Özüdoğru, 2018, s.304).

Üçüncü dalga feminizm ise; 1980 tarihinde başlamıştır. Üçüncü dalga feminizmde temel olarak; kadınların sınıfsal statü farklılıkları, etnik, dini ve ekonomik vb. eşitsizlikleri üzerine inşa edilmiştir. Kadın sorunları daha kurumsal ve somut platformlarda tartışılmaya başlanmıştır (Gökhan, 2010, s.29).

Kadın ve kadına dair her bir sorun feminizmin ilgi alanına böylece girmiştir. Feminizmin her bir dalgası çeşitli ulusal ve uluslararası konjonktürel temellerde etkili olmuştur.Kadınların eşitsizliklere, ezilmişliğe, ikinci sınıf olarak dışlanmasına karşı

yüksek bir bilinç düzeyinin gelişmesine öncülük eden feminizm, zamanla kurumsal bir ideolojinin oluşmasını sağlamıştır.

Feminizmin kurumsal ve kuramsal bir ideolojiye dönüşmesine etki eden üç unsur vardır. İlk unsur; toplumun sosyo-kültürel, siyasal, ekonomik vb. çeşitli dönüşümlerinin yaşandığı dönemle feminizmin düşünsel temellerinin atıldığı dönemin aynı süreç içinde olmasıdır. İkincisi, kadına yönelik eşitsiz söylemlerin devam etmesi ve eylemlerle eşitsiz tutumların devam etmesidir. Üçüncüsü unsur ise; kadınların haksız tutum ve davranışlara karşı direnerek bilinçlenmesi ve taleplerinden vazgeçmemesidir (Çakır, 1996, s.21).Bu üç unsur feminizm 3 dalgasında kadınların mücadelesinin başarılı olmasını ve politikaların kadınların lehine dönüştürülmesine katkı sağlamıştır.

Feminist dalgaların izdüşümü olarak çeşitli dönemlerde birçok feminist yaklaşımlarla kadınların eşitsiz konumunun sebepleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Libarel,marksist ve sosyalist feminizm, radikal feminizm ve kültürel feminizm ilk ve ikinci dalga feminizmdeki akımlardır. Üçüncü dalga feminizm ve günümüzde ise; birçok feminist akım türü oluşmuştur. Bunlar psikoanalitik, varoluşçu, postmodern, kültürel, siyah feminizm, eko feminizm gibi türlere ayrılmıştır (Demir, 1997, s.43). Bu akımlar kadın hareketinin ideolojik, kurumsal, sosyal ve akademik yaklaşımlarla güçlenmesine etki etmiştir.

Feminizm özelde kadın, genelde ise tüm insanlığı kapsayacak fikirlerin, ideolojilerin, eylemlerin ve söylemlerin dönüşmesini sağlamıştır. Feminizm;kadınların sadece kadın olduğu için toplumda yok sayılmasına, sömürülmesine, cinsel bir obje olmasına, kadınların özgürlük alanlarının erkeklerin çizmiş olduğu sınırlarla belirlenmesine karşı savaşıyor günümüze dek mücadelesini sürdürmektedir.

Temel öznesi kadınlar olan feminizm; kadın sorunlarını yerel, ulusal ve uluslararası boyutlarda fark edilmesini sağlamıştır. Kadınların ihtiyaç, talep ve beklentilerine yönelik çözüm önerileri oluşturulması için çeşitli sivil toplum çalışmalarına öncülük ederek kamuoyunda sürekli varolmuştur.Kadınların eşit hak taleplerinden başlayan feminizm; siyasal, sosyal, kamusal ve özel alanlardaki ataerkil söylemleri tartışmıştır. Bu tartışmalar ile kadınların kürtaj hakkı, cinsel ilişkileri, bedenleri, kadınların ev içi rolleri, kamusal hakları, dini ve etnik kimliklikleri vb. gibi konular yüksek sesle dile

getirilmiştir. Görüldüğü gibi feminizm kadına dair her alana her konuya detaylıca değinerek kadın meselelerini küresel platformlara taşımıştır.

Feminizmin mücadelesi 1980'den bu yana çeşitli miting, protesto ve kampanyalarla seslerini duyurmaya çalışarak sistematik söylemlerin 1990 yılında kurumsal düzeyde yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu kapsamda feminist hareket kamusal alanda somut girişimlerin gerçekleşmesine katkı sağlamıştır. Feminist hareket kadınların hak taleplerini, cinsiyetli ve cinsiyetli söylemleri hukuksal düzeyde değiştirmiştir. Medeni kanunda cinsiyetçi kavramların kaldırılması, değiştirilmesi, kadına yönelik şiddetin önlenmesinin anayasal güvence altına alınması, kadın akademik ve bilimsel merkezlerinin oluşturulması, kadınlar için dernek ve vakıf faaliyetlerinin güçlendirilmesi, siyasi parti programlarında kadınlara yer verilmesi, feminist dergilerin yaygınlaşması, Birleşmiş Milletler 'de kadın komisyonlarının kurulması vb. gibi birçok alanda başarı sağlanmıştır (Çubukçu, 2004, s. 59).

Kadınlar eşit hak ve özgürlük taleplerinin etkin ve etkili araç ve argümanlarla inşa edilmesi feminizmin ataerkil tahakküm algılarına karşı mücadelesini sistematik olarak dönüştürmüştür. Feminizm ile dönüşen algı ve yargılar zamanla kamusal alanlarda politikaların da değiştirilmesini sağlayarak kadınların lehine sonuçlanmıştır. Kadınlar böylece toplumun karar mekanizmalarına dâhil edilebilmiştir. Bu açıdan bakıldığında feminizm sadece bir düşünce akımı ve kadınların taleplerinin bütünü değildir. Feminizm aynı zamanda ideolojik ve siyasi yönü güçlü bir harekettir(Özüdoğru, 2018, s.307).

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde feminizmin tarihsel ve kavramsal çerçevesini kadınlar oluşturmaktadır. Kadınların geçmişten günümüze dek eşitsiz, adaletsiz, dezavantajlı konumu feminizmin kadın hakları üzerine inşa edilerek oluşmasına sebep olmuştur. Kadınların biyolojik yapıları öne sürülerek toplumdaki soyutlaştırılmaya çalışılması feminist hareketin ataerkil zihniyet ile mücadelesinin temel dayanaklarından biridir. Bu çerçevede feminizm çeşitli kırılımlarla ve akımlarla dönüşerek kadınların toplumda varolmasına önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

Feminizm ile önce kavramlar üzerine tartışmalar yaşanmıştır, bu tartışmalar kadınların taleplerinin kamuoyunda oluşmasına zemin hazırlayarak feminist bilincin kamuoyunca benimsenmesini sağlamıştır. Böylece feminist bilinçle güçlenen söylemler, kamusal alanlarda eyleme dönüşmüştür.

Kadının ötekileştirilmesine karşı bir başkaldırı olarak söylem geliştiren feminizm zamanla farklı ideolojileri içinde barındırarak kolektif bilinç oluşturmuştur.

2.3. Modernite Çerçevesinde Feminizm

Modernleşme sürecinin yaratmış olduğu toplumsal ve kurumsal dinamiklerdeki dönüşümlerin bir ürünü olarak feminizm ortaya çıkmıştır. Kadınların erkekler karşısındaki aşağılık, ezilmiş, engelleyici mekanizmalarla dolu konumundan kurtarılması modernizmin taahhüt ettiği önemli söylemlerden biridir. Çünkü modernizm aydınlanmış aklın argümanlarını daha somut şekilde ortaya koyma amacındadır. Modernite çerçevesinde feminizmin gelişim süreçleri kendi içinde hem olumlu hem de olumsuz özellikleri kapsamaktadır. Kadınların ezilmişliği, haksız, eşitsiz adaletsiz tutum ve davranışlara çözüm önerilerinin geliştirildiği dönem, modern dönem içinde iki farklı perspektifi içinde barındırarak şekillenmiştir. Yani modern dönemde kadın hem ikincil konumda hem de erkeklerle eşit konumdadır (Saliya-Aybakan, 2013, s.17).

Modern düşüncenin siyasal, sosyal, ekonomik ve dini alandaki yansımaları feminist düşüncenin sınırlarını şekillendirmiştir. Modernleşme ve modernleşmenin beraberinde vaad ettiği özgürlük, eşitlik, adalet ve hak gibi kavramların yükselişi feminizmin bu kavramlar ekseninde inşa edilmesine katkı sağlamıştır. Çünkü feminizm temelde kadınların erkekler karşısında eşitsiz, adaletsiz ve dışlanmış konuma karşı çıkararak eşit hak ve statü talebiyle ortaya çıkmıştır.

Bu perspektiften hareket edildiğinde modern düşünce çerçevesinde feminizm; hak, eşitlik ve özgürlük kavramlarının merkezinde dikotomik unsurları sorgulayarak erkeklerle siyasal, sosyal, ekonomik ve yasal olarak eşitlik zemininde taleplerini şekillendirmiştir. Modernizm çerçevesinde feminizm; modernitenin ortaya çıkarmış olduğu söylemler, eylemler, algılar ve yargılardan beslenerek kadının eşitsiz konumunu sorgular ve çözüm önerileri geliştirir (Tekin, 2007, s.2).

Modernite ile toplumsal alandaki dönüşümler ilk olarak sanayide, bilim, teknoloji ve üretim ilişkilerinde meydana gelmektedir. Bu dönüşümler toplumsal hayatın her alanına doğrudan ve dolaylı olarak etki ederek kadın ve erkek arasındaki eşitsiz tutumların görünür hale gelmesine sebep olmuştur. Kadınların işgücü piyasasında sınırlı olarak var edilmesi, erkeklerin kamusal alandaki tahakkümü, cinsiyete dayalı işbölümü ve

cinsiyetçi söylemlerin yüksek sesle dile getirilmesi feminizmin erkek egemen ilişkilere başkaldırmasına neden olmuştur. Bu başkaldırı; kurumsal, kuramsal ve kamusal araçlarla feminist grupların eylem ve söylemleri ile gerçekleşmiştir.

Bu çerçeveden hareket edildiğinde modernleşme ve feminizm arasındaki ilişki genelde kadın özelde ise modern argümanlar üzerinden meşrulaşmıştır. Modernleşme kadınların hayatında önemli ölçüde değişimleri beraberinde getirmiştir. Kadınların kamusal alanda var olmasına kapı aralayacak iş gücü kollarının hızla gelişmesi kadının özel alanından çıkmasını sağlamıştır. Kadının çalışma hayatına girmesine katkı sağlayacak dönüşümlerle kadınlar kamusal alanda sınırlı olsa da varolabilmiştir (Berktaş, 2013, s.19).

Kadınların kapitalist üretim ilişkilerine bağlı olarak ortaya çıkan işgücü piyasasında sınırlı alanlara hapsedilmesi çeşitli çelişkilerin sürmesine sebep olmuştur. Kadınların modern kavramlara sığınarak hak talepleri sadece sözde görünürlük kazanmıştır, öзде ise ayrımcı, cinsiyetli ve cinsiyetçi tutumlar devam etmiştir (Çeşnigil, 2019, s.1).

Kadınların eşitsiz, adaletsiz, ikincil ve dezavantajlı konumu modernleşme ile birlikte daha net araç ve argümanlarla ortaya koyulmuştur. Feminizm modern dönemde güçlü söylemler geliştirerek eleştirel duyarlılığı yüksek toplumsal hareketler sergilemiştir. Feminizm, modernite ile birlikte daha da güçlenerek kadınların her alanda küresel ezilmişliğine dikkat çekmiştir. Küresel bir mücadele ile küresel söylemler geliştiren feminizm kadınların kendi içindeki farklı kategorilerindeki talepleri üzerine yoğunlaşmıştır. Buradan hareketle; işçi olarak çalışan kadınların erkeklere göre daha düşük ücretlerle çalışması ve çalışma koşullarının adaletsizliğine, burjuva kökenli kadınların kamusal alanda siyasal ve ekonomik ilişkilerden yoksun bırakılmasına, orta sınıf kadınların seçme hakkından mahrum edilmesi, Avrupa ve Amerika'nın bazı bölgelerinde kadınların köle olarak kullanılması feminizmin kadınların ortak ezilmişliğine yüksek sesle karşı çıkmasının en önemli nedenlerini oluşturmaktadır. Kadın her yerde her statüde ve her şartta farklı şekillerde ezilmektedir (Çakır, 1996, s.20-21).

Feminizmin doğuşu ve modernizmin yükselişi modern aklın egemenliğinde rasyonel kabullerle evrensel doğrular kabul edilmiştir. Evrensel doğrunun kriteri ise akıl ve pozitivist argümanlardır. Bu itibarla kadın ve erkek modern aklın üretmiş olduğu

modellere göre evrensel doğruların öznesi konumundadır. Buradan hareket edildiğinde modernite ve feminizm ilişkisinde belli kalıp söylemlerin, eylemlerin dönüşmesi kadınların sorunlarına çözümünü getireceği fikrini güçlendirmiştir. Çünkü modernizm evresensel olarak eşitliği, adaleti, hak, hukuk ve özgürlüğü modern aklın tahakkümünde meşrulaştırmıştır.

Feminizm bu yüzden bu söylemleri kadınların umudu olarak neredeyse kutsal kabul ederek aksiyonlar geliştirmiştir. Ve aksiyonların modern dönemde kamusal, kurumsal, kuramsal, akademik, hukuki, siyasi ve sosyal alanların her bir alt başlığında karşılığını bulmuştur. Kitlesele, sistemli ve profesyonel olarak tutumlarını sürdürebilir hedefler doğrultusunda geliştiren feminizm; modern dönemde köklü etkiler ve mücadelelerle varlığına anlam kazandırmıştır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olunursa; modernizm çerçevesinde feminizm; modern dönemde pek çok farklı yaklaşımları geliştirerek kendi içinde çeşitli arayışlara girmiştir. Her bir arayış temelde kadınların haklarının güçlendirilmesi üzerinedir. Feminizm modernliğe içkin kavramların egemen unsurlarını ideolojik araç haline getirerek farklı olay ve olgulara perspektif kazandırmıştır. Her feminist olgu kadınların toplumsal hayatta maruz kaldığı eşitsiz, adaletsiz ve engelleyici mekanizmalara karşı duruşun sembolü halindedir (Taş, 2016, s.173).

2.4. Feminizmin Dört Dalgası

Feminizm içinde yaşanan dönemin zihinsel, toplumsal, siyasal ve sosyal ideolojik argümanların etkisiyle farklı zaman ve coğrafyalarda farklı anlayışlar geliştirmiştir. Bu anlayışlar feminizmin tarihsel süreç içinde üç veya dört dalgası olarak kronolojik dönemlere ayrılmasına zemin hazırlamıştır. Her dalga o dönem içindeki dinamiklere göre inşa edilerek ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede feminizm genel olarak üç farklı dönemi kapsayan üç feminist dalgadan oluşmaktadır. Günümüzde ise; feminizmin dördüncü dalgasının varlığı üzerine söylemler geliştirilmiştir.

Feminizm; içinde bulundurmuş olduğu dinamik kavram ve kuramların her şarta göre dönüşebilir olmasından dolayı net bir tanıma sahip değildir. Bu sebeple feminizm tarihsel sürecinin başlangıcı da yeteri kadar net değildir. Feminizmin dört dalgası 19. yüzyıldan günümüze kadar olan süreci içinde barındırmaktadır.

Bu kapsamdan hareket edildiğinde; feminizmin dört dalgası farklı ideolojik perspektiflerin gelişmesine, kadınların hak ve taleplerinin tarihsel süreç içindeki dönüşümüne, kadınların doğrudan ya da dolaylı olarak uluslararası amaçlarına göre kategorilere ayrılmıştır (Taş, 2016, s.166).

Feminizm kadın hakları, kadın söylemleri, kadın eylemleri temelinde dört farklı dalgada kurumsal başarılar elde ederek birikimli tecrübeler kazanmıştır. Her dalgada kadınların taleplerinin güçlü bir şekilde yükseldiği görülmüştür. Bu çerçeveden hareket edildiğinde; yaklaşık olarak 1920-1940 arası dönem birinci dalga feminizm, 1960-1988 arası dönem ikinci dalga feminizm, 1990 sonrası ise; üçüncü dalga feminizm olarak adlandırılmaktadır (Görgün- Baran, 2021, s.1-5).

Bu dalgalara kısaca değinilecek olunursa; birinci dalga feminizm kadınların oy kullanma hakkı, yasalar önünde eşit haklar talebiyle temellenmiştir. Birinci dalga daha çok kamusal alan-özel alan tartışmaları üzerinden kadınların eğitim hakkı, çalışma hakkı, oy kullanma hakkının belirgin eylem ve söylemlerle dile getirilmesini kapsamaktadır. Birinci dalganın referans noktası erkeklerle aynı hak ve statüye sahip olmaktır. Yani birinci dalga feminizm erkeği model olarak eşitlik üzerine söylemler geliştirmiştir. İkinci dalga feminizm ise; daha çok kadınların biyolojik kimlikleri sebebiyle maruz kalmış olduğu eşitsizlikleri, kadın bedeni üzerindeki tahakkümleri, kürtaaj hakkı, cinsellik, evlenme ve boşanma gibi kavramlar üzerinden temellendirilmiştir. İkinci dalga feminizmin temel referans noktasını kadınlar oluşturmaktadır. Erkeği model olarak değil kadının başka bir cins olduğunun kabulü üzerine söylemler geliştirilmiştir. Ve erkeklere karşı dışlayıcı kavramlar kullanılmıştır. Üçüncü dalga feminizm ise; birinci ve ikinci dalgadaki birikim ve kazanımlarla daha da güçlenerek kadın kimliği üzerine inşa edilen cinsiyetçi, cinsiyetli ve cinsel söylemlerle mücadeleyi kapsamaktadır (Çaha, 1996, s.44). Son olarak feminizmin dördüncü dalgasında ise; dijital ve sosyal ağlar üzerinden kadınların taleplerinin global olarak geliştirilmesi üzerine inşa edilmiştir (Taş, 2016, s.164).

Görüldüğü gibi her dalganın temel talepleri farklı dinamiklere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Ve feminizmin her dört dalgası da kendi içinde çeşitli çelişkileri, karmaşıklığı ve çatışmayı içinde barındırmıştır. Bu sebeple her dalganın olumlu ve olumsuz etkileri mevcuttur. Ayrıca bu dalgalardan kadınların sorunları, talepleri

tartışmalı ideolojik kavramlarla şekillenmiştir. Kadınların hakları, eşcinsel hakları, lezbiyen hakları vb. hakların meşru talepleri yükselmiştir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olunursa; feminizm; çağın, coğrafyanın, mekânın ve ideolojik argümanların yapısına göre şekillenerek kategorik kırılımlara ayrılmıştır. Bu kırılımlar feminizmin dört dalgasının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ve her dalgada farklı akımlar, fikirler, çözüm önerileri ve talepler dile getirilmiştir. Bu talepler feminizmin kendini sorgulmasına, kendi söylemleri ile çatışmasına ve çelişkili kavramların feminizm ile yan yana gelmesine sebep olmuştur.

2.4.1. Birinci Dalga Feminizmi: Medeni Kanun Talepleri ve Siyasal Haklar

Feminizmin kronolojik olarak tarih sahnesindeki ilk dalgası 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başlarına denk gelmektedir. Tarihsel ve toplumsal olarak önemli değişimlerin olduğu, Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi vb. birçok olgu bu dönemde meydana gelmiştir (Taş, 2016, s.166). Bu sebeple bu devrimci ve evrimci hareketlerin etkisi toplumdaki her kesime etki etmiştir. Bu çerçevede feminizmin ilk dalgası bu dönemin kutsallaştırdığı kavramlar üzerine inşa edilmiştir. Akıl, ilerleme, adalet, özgürlük, eşitlik ve hak gibi kavramlar birinci dalga feminizmin felsefi arka planını oluşturmuştur.

Birinci dalga feminizmin temel talepleri erkeklerle eşit hak, eşit statü, eşit itibar alabilmek üzerinedir. Erkekler model alınarak kadınlar her alanda eşit hak ve özgürlük talep etmiştir. Birinci dalga feminizmin en belirgin talebi kadınların yasal haklar elde etmesi ve seçme-seçilme hakkıdır. Birinci dalga feminizmin temel çıkış noktası ise; eşit yasal ve hukuki haklardır. Eğitim, sağlık, çalışma ve sosyal haklar birinci dalga feminizmin en önemli talepleridir (Tekeli, 1998, s.341).

Birinci dalga feministleri bu kavramların ekseninde kamusal alan ve özel alan arasında sınırlandırılmış kadınların haklarını rasyonel söylemlerle aramıştır. Kadının cinsiyetinden dolayı eve haspsedilmesi, erkeğin ise kamusal alanda denetleyici, hükmedici ve düzenleyici konumu kamusal alan-özel alan tartışmalarının nedenini oluşturmaktadır. Birinci dalga feminizm bu noktada; ataerkil zihniyete ve tahakküme başkaldırarak kadınların eşit ve adaletli bir şekilde toplumda varolmasının mücadelesini vermiştir (Mies, 2011, s.64). Birinci dalga feminizm daha çok ataerkil yapı içindeki

eşitsizlikleri sorgular ve çözüm önerileri geliştirir. Kadınların dışlanmış olduğu ataerkil zihniyet algı ve yargılarının eksikliklerini ortaya koyar.

Kadınlar ortak dışlanmışlık, ezilmişlik ve haksızlık karşısında birlik olarak bu ataerkil baskıcı zihniyete karşı çıkmıştır. Dergiler ve bildirimler yayınlamış, sloganlar, protesto, mitingler düzenlemiş ve birleşerek çeşitli dernekler oluşturup gazeteler çıkarmıştır. Kadınlar birlik içinde kapsamlı propoganda faaliyetlerini bu dönemde ortaya koymuştur. Böylece ataerkil zihniyetin kadınları sınırlayıcı mekanizmalarına yüksek sesle karşı çıkılmıştır (Sekiz, 2019, s.31). Bu çerçevede birinci dalga feminizm cinsiyetçi, cinsiyetli ve cinsel söylemlere karşı mücadelesinde önemli kazanımlar elde etmiştir. Kadınlar seçme seçilme hakkı kazanmış, mülkiyet hakları korunmuş, eğitim ve sağlık hakları gibi birçok alanda yasal düzenlemeler yapılmasına öncülük etmiştir. Kadınların mücadelesinin zaferi bu haklara kavuşmasıdır. Nitekim seçme seçilme hakkı o dönem yaklaşık 20 ülkede olmuştur. Kadınların kazanmış olduğu bu haklar kamusal alan ve özel alandaki tartışmaları da önemli ölçüde azaltmıştır. Bu doğrultuda birinci dalga feminizm özellikle siyasal, kamusal alanda eşitlik ve özgürlük amacına ulaşmayı başarmıştır (Karadağ & Sabancılar, 2012, s.93).

Birinci dalga feminizm aslında her ne kadar kadınların mücadele ve talepleri için çabalasa da bazı eksiklikleri de vardır. Özellikle beyaz orta ve üst sınıf kadınların talepleri doğrultusunda eşit hak, eşit statü ve eşit siyasal söylemleri meşrulaştırmıştır (Arneil, 1999, s.156). Bu sebeple birinci dalga feminizm belli kategorideki kadınların haklarını savunduğu gerekçesiyle ‘beyaz ve orta sınıf zümrenin hareketi’ eleştirilerine maruz kalmıştır (Şerbetçi, 2013, s.20).

Seçme ve seçilme hakkıyla yasal olarak önemli bir statüyü kazanan kadınlar, birçok farklı alanda değişikliklerin kadınların lehine olmasına olanak sağlamıştır. Yasal düzenlemeler ile güvence altına alınan haklar kamusal alanda yeteri kadar karşılık bulamamıştır, söylemler değişse de eylemler ataerkil şekilde devam etmiştir. Bu durum kadınların özel alandaki eşitsizliklerinin kamusal alana yansımalarının göstergesidir. Kadının çocuk doğurma, çocuk bakma, eşinin taleplerine itaat etme, cinsel olarak obje olması gibi birçok sorun birinci dalga feminizm ile dile getirilse de eylemsel olarak değişmemiştir. Kadının yasal olarak elde etmiş olduğu başarılar toplumsal hayatta

karşılığını gerektiği ölçüde bulamamıştır. Birinci dalga feminizm bu eleştiriler ekseninde çeşitli tartışmalarında merkezinde olmuştur (Gölgelioğlu, 2011, s.66).

Tüm bu değerlendirmelerden hareket edildiğinde; birinci dalga feminizm, kadınların kurumsal olarak varlığının ortaya koyulmasında önemli etkilere sahiptir. Kadınların yüksek sesle ve dayanışma içinde mücadele etmesine olanak sağlamıştır. Birinci dalga feminizm her ülkenin siyasal, sosyal koşullarına göre söylemlerini meşrulaştırarak her coğrafyada feminizmin birinci dalgası farklı şekilde algılar ve yargılar oluşturmuştur. Bu kapsamda birinci dalga feminizmin muhtevası medeni kanunlar ve siyasal hakların talebi şeklinde ifade edilebilir.

2.4.2. İkinci Dalga Feminizmi: Cinsellik ve Doğurganlığı Birbirinden Ayırma

Birinci dalga feminizmin kendi içindeki bazı kazanımları ve çıkmazlarının yetersizliği ikinci dalga feminizmi zorunlu bir ihtiyaç olarak ortaya çıkarmıştır. Kadınların yasal olarak erkeklerle eşit hak ve statüye sahip olması fakat toplumsal izdüşümünde reaksiyonların yeterli olamaması ikinci dalga feminizmin zeminini şekillendirmiştir. İkinci dalga feminizm özgün kadın profilleri ve kurgusu üzerinden inşa edilmiştir. Birinci dalga feminizmde erkek model alınarak talepler dile getirilirken ikinci dalga feminizmde kadın ayrı ve özgün bir cins olarak kabul edilip söylemler geliştirilmiştir.

İkinci dalga feminizm bu çerçevede özgün ve özel kadın kimliği üzerinden kadınlığın yüceltilmesi için çabalıyordu. Kadının üremesini, cinselliğini, cinsiyetini ve doğurganlığını sınırlayan mekanizmalara karşı bir mücadele ikinci dalga feminizmin temel konularını oluşturmaktadır. İkinci dalga feminizm; kadınları sınırlayan mekanizmanın ataerkil sistemdeki kurumsal yargılar olduğu düşüncesindeydi. Bu yüzden ataerkil olan her söylem ve eyleme karşı çıkararak kadın kimliğini meşrulaştırma eğilimindedir. Bu doğrultuda ikinci dalga feminizm erkek değerleri ile örülmüş ataerkil sisteme karşı güçlü eleştiriler geliştirmiştir. Ve cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılıkla ve aykırılıkla mücadele etmiştir (Seyyar, 2004, s.35- 36).

İkinci dalga feminizm; bazı temel kavramlar ve söylemleri motto olarak kullanmıştır. Bu mottolar; ‘*bilinç yükseltme*’, ‘*kız kardeşlik*’, ‘*kadın doğmaz kadın olunur*’, ‘*kişisel olan politiktir*’. Kavramlar ona yüklediğimiz anlamlar ekseninde yargılar

kazanır. İkinci dalga feminizmdeki bu anlamların toplumsal izdüşümleri oldukça dikkat çekicidir.

Bu bağlamda ikinci dalga feminizmin felsefi, ontolojik, sosyolojik ve siyasi izdüşümlerinin yansımalarını feminizmin mottolarının düşünce dünyasında aramak mümkündür. Söz konusu arayış insan, kadın, cinsiyet, cinsellik ve toplum üzerindeki değişim üzerinedir. Çünkü bu değişimler beraberinde kavramları da değiştirmeye etkili olmuştur. Tüm bu kavramlar ve yaşam koşullarındaki değişim dönemin feministlerini entelektüel düşünmeye sevk etmiştir.

Bu itibarla ikinci dalga feminizmdeki mottoların felsefi, ontolojik, siyasi ve sosyolojik açıdan etkileri detaylandırıldığında ilk olarak ‘‘bilinç yükseltme’’ kavramına değinilecektir. İkinci dalga feminizm 1960’lı yıllarda etkili olmuştur. Dönemin sosyo-kültürel şartları göz önünde bulundurulduğunda; Batıda özellikle tıp teknolojilerindeki gelişmeler kadınların doğum, cinsellik, üreme ve biyolojik özelliklerinin kontrol edilmesine olanak sağlamıştır. Bu doğrultuda kadınların özel alanlara hapsedilmesine meşru argüman olarak gösterilen üreme konusunda önemli bilinç değişimleri yaşanmıştır. Cinsellik ve doğurganlık arasındaki farklılıklar ortaya koyulmuştur. Kadınların modern tıp teknolojileriyle güvenle cinsellikleri, üremeleri, kürtaj, doğum kontrol ve kadınsal hastalıkları tedavi edilmiştir. Böylece kadınlara sunulan bu olanaklarla kadınların üreme noktasında özgürlük alanı açılmıştır. Ve kadınlar özellikle cinsellik ve üreme açısından bilinçlendirilmeye başlamıştır. İkinci dalga feminizm bu argümanlarla kadınlarının bedenleri konusunda ataerkil tahakküme karşı çıkararak bilinç yükseltme söylemini geliştirmiştir. Kadınların erkek egemen yapının sınırları ve kuralları ekseninde cinselliklerinin kontrol edilebilmesine karşı tüm kadınların bilinçlenmesi gerekmektedir. Farklı yaşam tarzları, kimlikleri ve kültürleri içinde barındıran kadın grupları bu noktada bilinçlendirme görevini üstlenmiştir. Kadınsal konuları ilgilendiren tüm sınırlamalara ve baskılara sorgulamalar bilinç yükselmesi aracılığıyla olmuştur. Bu açıdan bilinç yükseltme kadınların sistematik ve bilimsel argümanlarla ataerkil zihniyeti sorgulamasıdır (Taş, 2016, s.168-169).

Bu sorgular diğer bir motto olan ‘‘*kız kardeşlik*’’ kavramını doğurmuştur. Kadınların ortak baskıları, ezilmişliği, cinsel ve cinsiyetçi dezavantajlılığı küresel kardeşlik fikrinin güçlenmesine olanak sağlamıştır. Bilinç yükselmesi kız kardeşlik kavramının felsefi

arka planını oluşturmasında önemli bir kazanımdır. Kız kardeşlik (sisterhood) mottosu dönemin feminist söylemlerinin küresel boyut kazanmasına etki ederek kadınların ortak taleplerini tüm coğrafyalarda olduğunu ortaya koymuştur. Dünyadaki tüm kadınların evrensel olarak bilinçlenmesi, güçlenmesi, birbiriyle etkileşim ve iletişim kurarak ittifaklar oluşturabilmelerine olanak sağlanmıştır. Ayrıca ikinci dalga feminizm bu yolla mevcut ataerkil ilişkilerindeki iktidarın dönüştürülebileceği inancını evrensel olarak benimsenmesini sağlamıştır (Doğan, 2008, s.34).

Ek olarak; cinsel istirmar, taciz, tecavüz, erkek şiddeti ve şiddetin farklı biçimlerinin kamusal olaylara yansımalarının ataerkil yapılanmalara etkisinin açıklanabilmesi kızkardeşlik kavramı ile evrensel olarak sorgulanmıştır (Ramazanoğlu, 1998, s.31). Kızkardeşlik kavramı aslında kadınların sorunlarının, ezilmişliğinin, dezavantılığının küresel boyutta sorgulanarak evrensel olarak kadın sorunlarının tartışılmasını sağlamıştır. Bu tartışmalar ekseninde ilk olarak 1947 yılında Birleşmiş Milletler tarafından Kadının Konumunu İnceleme Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyonun çalışmaları sayesinde kadın ve erkeklerin evlenme, boşanma, cinsellik gibi haklarının eşit olduğu kabul edilmiştir. Bu çerçevede İnsan Hakları Beyannamesi'nde kadın ve erkeğin eşit hak ve statüde olduğu resmi olarak yer almıştır (Walters, 2009, s.136).Kızkardeşlik mottosunun bir başka kazanımı ise; uluslararası kadın platformlarının kurulması, uluslararası kadın ağları ve işbirliği toplantılarının kurulmasına ortam sağlamıştır(İnceoğlu, 2012, s.113).

Kızkardeşlik mottosu zamanla kendi içinde bazı çelişkili ve tartışmalı söylemleri içinde barındırmıştır. Çünkü her coğrafyada ve her statüdeki kadın sorunları başkadır. Kadınların sorunlarının tek tip kavramlar ekseninde evrenselleştirilmesi, diğer kadınların sorunlarının görmezden gelinmesine neden olmuştur.Kadınların benzer sorunlara maruz kalması çok fazla mitleştirilerek evrenselleştirilmesi, farklı sorunlara maruz kalan kadınların taleplerinin duyulmamasına sebep olmuştur.

Toplumdaki bu dönüşümler ikinci dalga feminizmin önemli bir diğer mottosu olan Simone Beauvoir tarafından ifade edilen ‘kadın doğmaz kadın olunur’ söylemidir. Bu söylem büyük tartışmalar zemininde şekillenmiştir. Simone Beauvoir'in ‘kadın doğmaz kadın olunur’ söylemi kadın ve erkek arasındaki farklılığın, erkeğin üstünlüğünün, biyolojik özelliklerinden dolayı değil, toplumsal kabullerden kaynaklandığını ifade eden

bir söylemedir (Heywood, 2007, s.298). Bu doğrultuda kadın ve erkek arasında biyolojik farklılık ataerkil tahakkümü meşrulaştıramaz, ataerkil tahakkümü meşrulaştıran toplumsal yargılardır. Böylece kadın kimliği ve cinsiyeti yeniden sorgulanarak tüm kalıp yargılar tekrardan çözümlenmiştir.

‘***Kadın doğmaz kadın olunur***’ mottosunun felsefi, toplumsal ve sosyo-kültürel arka planı detaylandırıldığında bir olgunun farkına varabilmektedir. Bu motto ataerkil normların cinsiyete dayalı kabullerinin gerekçelerine karşı antitez niteliğindedir.

Bu motto çözümlendiğinde Simone de Beauvoir kadının, kadınsallığı ve kadınlık kriterlerini tarihsel, toplumsal ve kültürel bileşenlerdeki sosyolojik yapıya bağlamıştır. Söz konusu bileşenler her toplumda erkeği bir şekilde üstünleştirerek erkeğin hiyerarşik yapısını güçlendirmiştir. Bu durum erkek tahakkümünü üretmiştir. Böylece kadın erkeğin ikincil konumunda yer alarak ikinci cins olarak görülmüştür. ‘***Kadınlık doğuştan değil toplumsal formlara göre oluşturulan ikinci cinstir***’ fikri oluşmuştur (Beauvoir, 1993, s.16).

Bu düşünce özellikle Simone de Beauvoir‘in İkinci Cins adlı eserinde argümanlarla desteklenerek ‘***kadın doğmaz kadın olunur***’ ve ‘***kadınların kurtuluşu karınlarından başlayacak***’ şeklindeki sözleriyle sloganlaşmıştır (Taş, 2016, s.169).

Bu sloganlar sadece bir söylem değil, toplumsal eylemlerin bir yansımasıdır. Aile içindeki işbölümü, ev içi rollerin eşitsizliği, kadınların çalışma koşulları, cinsiyetçi, cinsiyetli ve cinsel alanlara eleştiridir. Bu durum ailenin ataerkil yapı ekseninde oluştuğu için aile kurumuna karşı tartışmalı söylemlere neden olmuştur. Ailenin ataerkil tahakkümü güçlendirdiği ve çeşitlendirdiği fikrine varılmıştır. Simone de Beauvoir kadınların ataerkil baskıdan ve tahakkümden kurtulmasının yolunu kadının ev dışına çıkmasında görmektedir. Kadın özel alanından çıkıp kamusal alanda eğitimli, meslek sahibi olarak var olmasını önermiştir. Kadının ötekiliğinin ancak bu yolla olabileceğini düşünmektedir (Çakır, 2016, s.418).

Bu düşünce ekseninde ön plana çıkan ‘***Bedenimiz Bizimdir***’ söylemine dayanak olmuştur. Bu söylem kadının ev işlerine hapsedilip sadece üreme, itaat etme, ev içi hizmet, çocuk bakımı ve annelik gibi üzerine zorunlu olarak yüklenen görevlere karşı bir sembolleşen bir slogan olmuştur.

Bu düşünce ikinci dalga feminizmin diğerk bir mottosu olarak kabul edilen “ *kişisel olan politiktir*” söylemini dayanak olmuştur. Carol Hanish tarafından ortaya koyulan “*Kişisel olan politiktir*” sloganı bu dönem feminist hareketinin en önemli mottolarından biri olmuştur (Kolay, 2015, s.8) . Bu motto ile kadının kişisel alana hapsedilmiş, engellenmiş, baskı altına alınmış kimliğinin ortaya çıkartılması ve “kişisel” alanın “kamusal” alana aktarılması dile getirilmiştir (Arat, 2010, s.75).Kadını özel alana hapseden her türlü eylem ve söyleme kurumsal ve kamusal argümanlarla karşı çıkmıştır.

Bu doğrultuda salt olarak kamusal alanda eşitliğin değil, özel alanda da eşitliği ve cinsiyete dayalı işbölümünde adaletli bir dönüşüm talepleri dile getirilmiştir. Bu taleplerin zeminini evrensel kodlarla meşrulaştırılan kız kardeşlik kavramı oluşturmaktadır.

Erkek egemen kültürde özel alan ve kamusal alan arasındaki erkek lehine olan hiyerarşik düzen, erkeği kamusal kadını ise özel alana uygun görmüştür. Bu durum kadının kamusal alanda var olmasını engelleyen önemli bir durumdur. Kişisel olan politiktir söylemi kadın ve erkek arasındaki özel ve kamusal alan arasındaki eşitsiz hiyerarşiyi mutlak biçimde ayıran anlayışa karşı çıkışın sembolü niteliğini taşımaktadır (Berktaş, 2011, s.18).

Tüm bu mottolar ekseninde ikinci dalga feminizm bir arayış içinde kadınlara farklı perpektifler sunabilmek için ulusal, uluslararası ve yerel söylemlerle kadınların kaderi olarak kabul edilen rolleri tartışmıştır. Bu tartışmalar birinci dalga feminizmden farklı olarak önemli bir bilinçli kitle ile kadın modelleri üzerinden çözümlenmiştir. Birinci dalga feminizmde kadının rolleri erkek model alınarak şekillendirilirken, ikinci dalga feminizmde kadının kendine özgü modelleri üzerinden roller talep edilmiştir.

İkinci dalga feminizm birinci dalga feminizmdeki eylem ve söylemler arasındaki tutarsız gelişmelerin bir sonucu olarak mücadele etmiştir. Birinci dalga feminizmde yasal olarak birçok kazanım olmuştur. Fakat yasal olarak kazanılmış hakların önemli bir kısmı eylemsel olarak yerleşememiştir. Bu durum ikinci dalga feminizmi zorunlu bir ihtiyaç olarak ortaya çıkarmıştır.

Bu doğrultuda ikinci dalga feminizmin kazanımları detaylandırıldığında; en önemli kazanımlarından biri kadının özel alanındaki kısıtlamalarının ortaya çıkarılması ve

kadının özel alanın özgürlüğüdür. Kürtaj hakkı ve kadınlarının bedenlerinin sömürülmesine karşı ataerkil sisteme sesini yükseltmesi, doğum kontrol gibi uygulamaların kadının insiyatifine bırakılmasıdır (Şerbetçi, 2013, s.45).

Genel bir değerlendirme yapılacak olunursa; ikinci dalga feminizm özellikle kadının cinsiyeti, cinsel kimliği, cinselliği ve üreme sürecindeki maruz kaldığı dezavantajlılık durumlarına karşı yeni söylemler geliştirmiştir. Bu söylemler cinsellik ve doğurganlık arasındaki farklılıkların ortaya koyulmasını sağlayarak kadının özel alana hapsedilmesine meşru argüman olarak gösterilen kavramların tartışılmasını sağlamıştır.

2.4.3. Üçüncü Dalga Feminizmi: Kadın Kimliği

Kadın meselelerinin kronolojik söylemler döngüsü,1990'lı yılların başında üçüncü dalga feminizmi ortaya çıkmıştır. Üçüncü dalga feminizm, birinci ve ikinci dalga feminizmde çözümlenemeyen, tartışılan, karşı çıkılan anlayışlara antitez niteliindedir. Üçüncü dalga feminizm; dönemin sosyo-kültürel, sosyolojik ve siyasal konjonktürdeki değişimlerinin etkisiyle kadınların maruz kaldığı sorunları mikro düzeyde temellendirerek makro boyutlu talepler geliştirmiştir.

Bu çerçeveden hareket edildiğinde üçüncü dalga feminizm diğer feminist dalgalardan radikal ve keskin sınırlarla ayrılmıştır. İkinci dalga feminizmin kadınları tek tip evrensel kalıp yargılarla ele alırken ırk, etnisite, kimlik, sosyo-ekonomik ve coğrafi farklılıkları göz ardı etmiştir (Walters, 2009, s.163). Bu durum kadınların kendine özgü sorunlarının fark edilememesine sebep olmuştur. Üçüncü dalga feminizm bu farkların varlığını hareket noktası olarak kadınların bireysel, bölgesel, kültürel, sosyo-ekonomik ve etnik farklılıklarının her biri için söylemler geliştirmiştir. İkinci dalga feminizmde evrensel, genel, makro düzey sorunlar dile getirilirken, üçüncü dalga feminizm yerel, bireysel ve mikro düzey sorunları sorgulamıştır.

Bu durumda üçüncü dalga feminizm kadınların cinsel yönelimleri, cinsel kimlikleri, cinsel tercihlerine, farklılık ve benzerliklerine hem evrensel hem de özellikle yerel düzeyde çözüm önerileri getirmesini sağlamıştır. Çünkü üçüncü dalga feministler; feminizmin kendisini sorgulayarak feminizmin Avrupa-merkezci olduğunu düşünüyor ve Avrupa dışındaki kadınların ezilmişliğinin boyutlarını göremediğini ifade ediyorlardı (Şerbetçi, 2013, s.24).

Bu itibarla üçüncü dalga feminizm, ikinci dalga feminizmin kadını sadece üst ve orta sınıfa indirgeyen beyaz kadınları içine alan tek tipçi söyleme karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkış farklı bölgelerdeki kadınların kapsayan bireysel kadın sorunlarına yoğunlaşılmasını sağlamıştır. Kadına sınırlar koyan, ezen, ötekileştiren ve cinsiyetçi pratiklerle dışlayan her türlü meselenin bireysel boyutları üçüncü dalga feminizmde detaylıca ele alınmıştır (Özveri, 2009, s.211).

Sınıf, etnisite, cinsel yönelimler, kimlik, cinsellik, milliyet ve siyaset gibi konular üçüncü dalga feminizmde tartışılarak teorik bakış açıları geliştirilmiştir. Bu çerçevede temellenen söz konusu dalga kadınların hak taleplerini bireysel özelliklerine göre bir bilinç oluşturulmasını sağlamıştır (Taş, 2016, s.172).

Bu temel noktadan hareket edildiğinde; üçüncü dalga feminizm diğer dalgalardan çok daha farklı bir kurumsallaşma, kurumsallaşma ve aktivist eylemler gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede üçüncü dalga feminizm bireyden topluma doğru indirgeyici çözümlenmelerle teorikleşmiştir. Üçüncü dalga feminizmin ortaya çıkmış olduğu dönem dikkate alındığında o dönem içindeki söylemlerin argümanları LGBT hareketinin yükselişe geçmesine dolaylı olarak zemin hazırlamıştır. Çünkü farklılıkların ön plana çıkarılarak popülerleştirilmesi, cinsel yönelimlerin meşru argümanlarla çözümlenmesi, cinsellik, cinsel kimlik gibi kavramların sürekli olarak gündemde olması farklı gruplarının eğilimlerine ideolojik güç kazandırmıştır.

Üçüncü dalga feminizmin farklılıklara, bireysel ezilmişliklere, sosyo-kültürel çeşitliliklere odaklanması feminizmin gelişim ve dönüşüm evrelerine önemli katkılar sağlamıştır. Feminist hareketin kadının bireysel ve toplumsal sorunlarına odaklanarak politik bir ideoloji oluşturmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda kadınları doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen savaşlar, güvenlik sorunları, ekonomik krizler, iklim krizleri, kuraklık, sosyal eşitsizlik, adalet ve çevre sorunları vb. konularda bakış açısı geliştirerek bu konuları feminist bakışla ele almıştır. Böylece feminizmin kadın konusunda daha geniş konulara açılmasını sağlamıştır (Taş, 2016, s.172). Ayrıca üçüncü dalga feminist hareket “eşitlik” savunuculuğundan vazgeçip “adalet” kavramının önemine vurgu yapmıştır. Bu algı değişimine üçüncü dalga feminizmin farklılıkları odak noktası alması neden olmuştur (Akan & Gürhan, 2020, s.8). Üçüncü dalga feminizmin odaklanmış

olduğu konulardan hareketle çok sayıda farklı feminist kolların akademik ve kurumsal olarak oluşmasını sağlamıştır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olunursa; üçüncü dalga feminizmin etkileri günümüze kadar devam eden tartışmaları besleyecek argümanları oluşturmuştur. Feminizmin kadın ekseninden hareket ederek güncel konulara siyasal, ekonomik, çevresel ve sosyal konulara yönelerek daha geniş perspektife odaklanmıştır. Ayrıca kadınların coğrafi farklılıklarından dolayı değişen kimliklerine, kültürlerine, etnik kökenlerine, cinsel yönelimlerine odaklanarak mikro sorunları makro düzeyde ele almıştır. Her feminist dalga, içinde bulunmuş olan dönemin şartlarına göre ideolojik bir söylem geliştirerek kadın konusunun yüksek sesle çeşitli platforma taşınmasına olanak sağlamıştır. Evrensel söylemler bazı noktalarda bireysel farklılıkların göz ardı edilmesine sebep olsa da üçüncü dalga feminizm göz ardı edilmiş konuları kapsayacak konuları odak noktasına almıştır. Böylece kadına dair hem bireysel hem de evrensel sorunlar tek tek ele alınmıştır.

2.4.4. Dördüncü Dalga Feminizm: Dijital Feminizm

Feminizm geçmişten günümüze sürekli olarak farklı eylem ve söylemler geliştirerek ideolojik zeminini inşa etmiştir. Birinci dalga feminizmdeki “eşit hak eşit statü” talebi, ikinci dalga feminizmde “kadın bedeni üzerinden cinsellik ve doğurganlık arasındaki farklılık” bilincinin oluşmasını sağlamıştır. Üçüncü dalga feminizmde ise; “kadın kimliği ve sosyo-kültürel farklılıkların” farkına varılmıştır. Dördüncü dalga feminizm bu üç dalgadaki tüm kavramları, argümanları ve söylemleri postmodern çağa uygun olarak dijital yollarla ifade etmiştir.

Bu çerçevede genel olarak feminizmin ilk üç dalgası üzerine daha çok bilimsel çalışmalar yapılsa da dördüncü dalga feminizm günümüzde yaygınlık kazanarak popülerleşmiştir. Dördüncü dalga feminizmin temel olarak; dijital ve sosyal medya platformları aracılığıyla özellikle Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube gibi mecralarda feminist grupların amaçlarına uygun içeriklerin sunulmasına odaklanmıştır (Özdemir & Aydemir, 2019, s.1709). Böylece feminist ideolojinin sanal platformlarda yazılı, sözlü, görsel ve sanatsal kurgularla hızla yayılmasını sağlamıştır. Dijital ve sosyal medya platformlarının gelişim süreci dikkate alındığında dördüncü dalga feminizmin yaklaşık olarak 2018 yılında ortaya çıktığı söylenebilir.

Ayrıca günümüzde sosyal medya platformlarının etkisi, gücü ve kolektif olarak organize faaliyetlere katkısı göz önünde bulundurulduğunda feminizmin dijital yollarla strateji geliştirmesi oldukça önem arz etmektedir. Bu çerçevede dördüncü dalga feminizm; zaman, mekân ve sistemli bir organize faaliyet olmaksızın toplumsal eylemler ve söylemlerin kolektif bilince dönüşmesinde etki etmiştir (Akan & Gürhan, 2020, s.9). Sosyal ağlar aracılığıyla feminist hareket direniş, dayanışma ve örgütlenme biçimleri geliştirmiştir. Böylece kadın sorunları reel ortamdan sanal ortama doğru etki alanını arttırmıştır. Günümüz koşullarına uygun form olarak bireylerin en çok vakit geçirdiği platformlarda feminist ideolojiyi empoze etmiştir.

Dördüncü dalga feminizm kadının güçlenmesine yönelik mücadelesini çevrimiçi ağlar aracılığıyla yürütmesi sebebiyle “*Hashtag feminizm*” olarak da adlandırılmıştır. Dijital platformlar ve *hashtag* hayatın her olay ve olgusunun yansıması niteliğindedir (Kaya, 2018, s.567). Bu açıdan dördüncü dalga feminizm kadının bedeni, cinsel kimliği, hak ve statüsü, ataerkil yapı, cinsellik gibi kavramları feminist ideoloji perspektifinde toplumsal bilinç uyandırma çabasına girmiştir

Genel bir değerlendirme yapılacak olunursa; feminizmin dördüncü dalgası her üç dalganın teorik ve pratikteki toplumsal izdüşümlerini daha hızlı ve etkili araçlarla empoze edilmesi sağlamıştır. Günümüz koşullarında dijital ve sanal platformların tahakküm gücü dikkate alındığında feminizmin sanal mecraları ideolojik argüman olarak kullanması stratejik gücünün göstergesidir.

2.5. Feminist Akımlar

Feminizm kadın-erkek ilişkilerindeki hiyerarşik eşitsizlik üzerine eleştiri geliştirerek farklı zaman, mekân ve coğrafyalarda feminist dalgaların oluşmasını sağlamıştır. Bu dalgalar arasındaki toplumsal değişim ve dönüşümler feminist akımları oluşturmuştur. Her dalga içinde söylemler ve söylemlere karşı alternatif bakış açıları geliştirilmiştir. Bu bakış açıları geçmişten günümüze dek farklı formlarla şekillenmiş ve multidisipliner akımlar olarak karşımıza çıkmıştır.

Bu çerçevede genel olarak feminist akımlar üzerine değinilecek olunursa; liberal feminizm, radikal feminizm ve marksist ve sosyalist feminizm en popüler akımlardır. Günümüzde ise sınırsız sayıda feminist akım ortaya çıkmıştır. Her feminist akımın

ideolojik noktası farklıdır. Bu durum feminizmin kendi içinde çelişkili ve tartışmalı olguları barındırmasını ve feminist söylemlerin sabit amacının değişken olduğunu göstermektedir.

2.5.1. Hak Eşitliğine Vurgu: Liberal Feminizm

Feminist dalgaların etkisi ile ilk dalga feminizmin üretmiş olduğu sosyo-kültürel zeminde ortaya çıkan ilk feminist akımlardan biri liberal feminizmdir. Liberal feminizmin temel savı liberalizmin eşitlik kökenli vurgusuna dayanmaktadır. Bu çerçevede liberal feminizm; cinsler arası eşitlik üzerine inşa edilerek söylemler geliştirmiştir.

İlk feminist akım olan liberal feminizm özellikle; birinci dalga feminizmin felsefi ve sosyolojik söylemlerini hareket noktası almıştır. Bu kapsamda liberal feministler; cinsiyet, dil, din, ırk ve etnik kökene bakmaksızın herkesin eşit haklara sahip olması gerektiğini savunmuşlardır (Heywood, 2007, s.305).

Kadının eşit haklara karşı eşitsizce muameleye maruz kalması liberal feminizmin eşitlik söyleminin önemli bir argümanıdır. Bu sebeple liberal feminizmin eşitlik talebi üç farklı kategoriden oluşmuştur. İlk kategori; kadının çalışma hayatında erkeklerle eşit hak ve statüde olmasıdır. İkinci kategori; kadının aile hayatında eşit olması ve son kategori ise kadının sosyal hayatta eşit olma talebine dayanmaktadır (Çaha, 1996, s.149).

Liberal feminizmin eşitlik talebinin kategorik ayrımında da görüldüğü üzere kadın sadece kamusal alanda değil özel alanda ve sosyal alanlarda da eşitsizliği maruz kalmaktadır. Liberal feminizme göre kadının bu alanlardaki eşitsiz durumları çözümlerse tüm sorunlar çözülecektir. Bu ise tartışmalı bir başka meseleye zemin hazırlar. Liberal feminizmin eşitlik talebi erkeğin hakları model alınarak kadınlara sunulmaktadır. Erkeklerle aynı haklara sahip olmak kadınların kadınlık özelliklerinin göz ardı edilmesine ve kadının erkekleştirilmesine neden olabilmektedir. Bu açıdan liberal feminizm ve eşitlik ilişkisi çeşitli tartışmalar ekseninde şekillenmiştir.

Liberal feminizmin mottosu olan ‘eşitlik’ kavramı toplumsal olarak birlik ve beraberliği, cinsler arası sorunları çözen en önemli referans noktasıdır. **Liberal feminizme** göre; eşitlik bilinci ile kadınlar maruz kaldığı ayrımcılıkları ve dezavantajlı konumlarının farkına varılabilir. Bu yüzden eşitlik talebi kadınların aynı zamanda

eksikliğinin fark edilmesine olanak sağlamaktadır. Eşit yasal ve kamusal dzenlemelerin talep edilmesi kadınların erkeklerle erit olmasını zorunlu kılar ve kadınlara ynelik cinsiyetçi sylemleri durdurabilmektedir (Gökhan, 2010, s.33).

Liberal feminizm aslında kadın ve erkekler arasındaki dengesiz, hiyererşik tahakkümü sorgular ve hiyeraerşik adaletsizliğin nedenini ataerkil yapılanmadan kaynaklandığını ortaya koyar. Bu sorgulamalarla ataerkil toplumsal yapıdaki en büyük eksikliğin eritsizlik olduğunu ileri sürerek cinsler arası eritlik ilkesini hak eritliği vurgusu ile inşa etmiştir.

Bu temel çerçeveden hareket edildiğinde liberal feminist yaklaşımlar ataerkil yapılanmaya meydan okumak ve karşı çıkmak yerine reformist talepler ile çözümler üretmiştir. Kadın ve erkek arasındaki adaletsiz teorik ve pratikteki uygulamaların erit haklar ve erit sylemler ile düzelmesi gerektiğini öne sürerek, erkek model alınarak kadının rollerinin yeniden tanımlanmasını yeniden oluşturulmasını sağlayan zihinsel yapının oluşması liberal feminizm ile sağlanmıştır (Heywood, 2007, s.306).

Liberal feminizmin eritliği kutsallaştıran sylemleri kadın ve erkek arasındaki farklı özellikleri görememesine neden olmuştur. Kadının ve erkeğin doğasını tek tip sylemlerle temellendiren liberal feministler bazı noktalarda çelişkili ve çelişik tutumlar sergilemiştir. Bu çelişkili tutumlar liberal feminist sylemlerin otoriter gücünün sorgulanmasına yol aarak kadınların kendi içinde eritlik kavramını eleştirmesine sebep olmuştur. Böylece liberal feminizmde kırılımlar meydana gelmiştir.

Bu çerçeveden hareket edildiğinde ilk olarak alt sınıf ve orta sınıf kadınları arasındaki eritlik söylemi tartışılmıştır. Alt sınıf kadınların talep ettiği eritlik biçimi ile orta sınıf kadınların talep ettiği eritlik biçiminin farklılıkları ortaya koyulmuştur. Kadınlar eritlik taleplerinin biçimlerindeki farklılıklar sebebiyle kendi içinde ikiye ayrılarak liberal söyleme karşı tutum değişikliği yapmıştır. Bu değişiklikler zamanla beyaz kadınlar, siyah kadınlar, işçi kadınlar, alt ve üst sınıf kadınlar arasında yaygınlaşarak liberal feminist sylemlerin eritlik mottosu ile çelişmiştir (Ramazanoğlu, 1998, s.24).

Liberal feminizm, kadın ve erkek arasında erit hak ve statü sağlanırsa kadınların sorunlarının çözüleceğini öne sürerek eritliği sorunların çözümü olarak meşrulaştırmıştır. Fakat erit hak ve taleplerin bir kısmı yasal olarak değişse de pratikte değişimler görülememiştir. Kadının ezilmişliği, cinsiyete dayalı işbölümü, cinsiyete

dayalı sınırlandırılmış alanı ataerkil söylemlerle kuşatılmaya devam etmiştir (Ataman, 2009, s.15).

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde; liberal feminizm eşitliği yücelterek kadın ve erkek arasındaki hiyerarşik dengesizliğin eşitlik ile çözülebileceğini savunmuştur. Liberal feminizmin ortaya çıkmış olduğu tarihsel ve sosyo-kültürel ortam dikkate alındığında eşitliğin kutsallaştırılması doğal bir sonuçtur. Çünkü kadın ve erkek arasındaki eşitsiz, adaletsiz ve dengesiz güç ve statü ilişkileri toplumsal kurumların her alanında o dönemde fark edilebilmektedir.

Liberal feminizm bu farkındalık ekseninde eşitlik söylemine argümanlar oluşturarak çeşitli savlar ortaya koymuştur. Eşitlik ilkesi ile kadının maruz kaldığı tüm sorunların çözüleceğine inanılmıştır. Bu ise liberal feminizmin birçok açıdan çelişkili durumları görmesine engel olarak tartışmalara sebep olmuştur. Eşitlik tartışmaları kadınların kendi içinde ayrışmalarına zemin hazırlayarak liberal feminizmin otoriter söylemlerinin etkisini azaltmıştır. Bulunduğu dönem itibari ile önemli adımlara öncülük eden liberal feminist söylem kadınların eşit hak ve eşit statü taleplerine katkı sağlarken zamanla kendi içinde tektipleşmiştir.

2.5.2. Bedene ve Cinselliğine Vurgu: Radikal Feminizm

İkinci dalga feminizmin sosyo-kültürel ortamının ideolojik argümanları ekseninde radikal feminizm ortaya çıkmıştır. İkinci dalga feminizmin ideolojik unsurları üzerine inşa edilen radikal feminizm kadın bedeni ve cinselliği üzerine söylemler geliştirmiştir.

Kadın bedenini referans noktası olarak ele alan radikal feminizm, kadın ve erkek arasındaki ataerkil baskının sebebini cinsiyetten kaynaklı bir mesele olarak kabul etmiştir. Bu noktada cinsiyete ve özeld kadının cinsiyetine odaklanan radikal feministler kadın kimliği ve cinselliği üzerinden politik söylemini meşrulaştırmıştır. Radikal feministler ataerkil zihniyet kalıplarıyla inşa edilmiş kamusal ve özel alanlardaki yapılanmalara her yönüyle karşı çıkarak başkaldırı niteliğinde söylemleri dile getirmiştir.

Bu perspektiften hareket edildiğinde radikal feminizm; kadın ve erkek arasındaki kadının ezilmiş durumunu meşrulaştıran alanın ataerkil yapı olduğunu iddia ederek, erkek merkezli kurgulanan özel ve kamusal alanı sorgular ve ataerkil söylemleri

reddeder. Bu sebeple kadınların ataerkil tahakkümden kurtulabilmesi için ataerkil ideolojiyi reddetmesi gerektiğini öne sürmüştür. Radikal feministler ataerkil ideoloji tamamen reddedilerek kadınlaştırmacı ideolojik zemin oluşturulmasını kadının kurtuluşu olarak görmüştür. Radikal feminizme göre kadın ve erkek arasındaki en önemli çatışma sebebi sınıfsal ya da statüsel değil cinsiyetler arası çatışmadır (Notz, 2012, s.20).

Kadın bedeni, cinsiyeti ve cinselliği üzerine mottoları kutsallaştıran radikal feminizm, kadının ezilmişliğini, dışlanmışlığı ve aşşağılanmışlığının ancak cinsiyetler arası farklılıkların düzeltilmesi ile ortadan kalkacağını iddia ederek kadının annelik, cinsellik ve üreme ilişkilerini sorgulayan politik söylemler geliştirmiştir.

Radikal feminizmin bu çerçevede temel amacı, cinsiyete dayalı farklılıkları ortadan kaldırarak, hem kapitalizme hem de ataerkil zihniyeti kadın temelli yaklaşım geliştirmektir. Buna göre kadının biyolojik özelliğinden ötürü doğurganlığı, üremesi, cinselliği, kürtaj ve anneliği çeşitli modern tıp argümanları ile geliştirilebilir. Böylece kadın biyolojik kimliğinden ötürü bu rolleri almak zorunda kalmaz. Başka bir ifadeyle, biyolojik üretim ilişkileri modern teknoloji ile geliştirilebilir ve böylece kadını anneliğe, üremeye ve cinselliğe zorlayan biyolojik sorumluluklardan kurtulmasına olanak sağlanabilir. Kadın bu unsurların etkisiyle toplumsal alanda erkekle her anlamda eşit olabilme fırsatı yakalayabilmektedir. Bu çerçevede suni dölleme ve taşıyıcı annelik gibi kavramların kamusal olarak desteklenmesi için radikal feministler mücadele etmişlerdir. Ayrıca radikal feministlere göre evlilik ve aile ataerkil tahakkümü meşrulaştırdığı için aile ve evlilik kurumuna karşı çıkmıştır. Çünkü cinsel köleliği ve anneliği zorlayıcı bir mekanizma bu kurumlar aracılığıyla üretildiği düşünülmüştür (Donovan, 2009, s.270).

Bu çerçeve ekseninde radikal feminizm; kurumsal, kuramsal ve kamusal argümanlarla meşrulaştırılmış ataerkil egemenliğe karşı çıkarak cinsiyetler arası hiyerarşik dengeyi ortaya koymaya çalışmıştır.

Radikal feministler kadınlar arasındaki ortak ezilmişliği temel alsa da kadınlar arasındaki farklılıkları dikkate alarak çeşitli konularda bilinç düzeyinin artmasını sağladı. Cinsel taciz, tecavüz, kadın cinselliği, üreme ve kadına yönelik şiddet vb. konularda farkındalık oluşturdu. Bu farkındalıklar ile kadının bedenine yönelik ataerkil

tahakküm argümanları sorgulanmış ve kadın kimliğinin yeniden inşası üzerine politik söylemler yaygınlaştırılmıştır (Ecevit, 2011, s.10).

Bu itibarla radikal feminizmin kadın vurgusu liberal feminizmin kadın vurgusundan farklılık göstermektedir. Çünkü liberal feminizmde kadın ve erkek arasındaki eşitlik erkek modellemesine göre temellendirilirken, radikal feminizmde kadın ve erkek arasındaki farklılıklar dikkate alınıp kadına özgü söylemler geliştirilmiştir. Yani liberal feminizmde kadının erkekle eşitliğine vurgu yapılırken radikal feminizmde kadın ve erkek arasındaki farklılıklar ekseninde eşitlik talepleri ortaya koyulmuştur. Ayrıca radikal feministler kapitalizme de karşı çıkarak kadın ve erkek arasındaki sınıfsal farkın üretim ve işgücünden değil üreme ilişkisinden olduğunu savunmuşlardır. Bu sebeple erkeğin kadın üzerindeki tahakkümü kadının üremesindeki doğurganlığı olduğunu iddia eden yaklaşım geliştirilmiştir (Freud, 1981, s.81).

Bu dönem radikal feminist fikirlerini bilimsel anlamda destekleyen eserler ortaya koyulmuştur. Ve bu eserlerle birlikte radikal feminist söylemin etki alanı yaygınlaşmıştır. Kısaca eserler üzerine değinecek olunursa; Kate Millett'in yazdığı *Sexual Politics* (Cinsel Politika) ve Shulamith Firestone'un yazdığı *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution* (Cinselliğin Diyalektiği: Feminist Devrimin Meselesi) eserleridir. Bu eserler ile ataerkil toplumsal ilişkiler ve cinsler arası ilişkiler sorgulanarak sistematik cinsel baskı süreçleri ele alınmıştır. Kate Millett kadının ezilmişliğini ataerkil üretim ilişkileri üzerinden temellendirirerek çözüm olarak ataerkil aile ilişkilerini reddetmeyi önerir. Shulamith Firestone ise kadının ezilmişliğinin nedenini kadının biyolojik özelliğinden kaynaklandığını ileri sürer ve kadın bedeninin tıp teknoloji ile müdahale edilerek kurtulacağını ifade eder (Heywood, 2007, s.312). Bu söylemler kadının biyolojik kimliğinin müdahale edilmesine meşru argüman oluşturmasına olanak sağlamıştır.

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde radikal feminizm kadın bedenine ve cinselliğine vurgu yaparak kadına özgü özelliklerinden dolayı kadınların maruz kaldığı ataerkil tahakküme başkaldıran eylem ve söylemleri yüksek sesle dile getirmiştir. Dile getirilen söylemler kadın kimliği ve kadınsallığı üzerinde bilinç gelişmesine neden olarak kadın bedenine müdahale edilmesine meşruiyet kazandırmıştır.

2.5.3. Sınıfsal Farklılığa Vurgu: Marksist Feminizm

Feminist dalgalar ve akımların yaratmış olduğu tartışmalar ekseninde farklı bir yaklaşım ile kadının ezilmişliğini ele alarak çözümlenmeler yapan akımlardan biri de marksist feminizmdir. Marksist feminizm temelde kadının maruz kaldığı tahakküm biçimini, ezilmişliğini, dışlanmışlığı ve toplumdan izole edilerek aşağılanmasının nedenini ekonomik üretim ilişkilerinde olduğu yaklaşımını geliştirmiştir.

Bu çerçevede kadının özellikle ekonomik anlamda erkeğe bağımlı hale geldiğini ve bu bağımlılık nedeniyle hayatın her alanında erkeğe boyun eğmek durumunda kaldığı öne sürülmüştür. Marksist feministler kadının ezilmişliğinin ekonomik argümanlarla analizini yapmışlardır. Bu analizler ile kadının ezilmişliğindeki ekonomik faktörlerin; üretim ilişkileri, üretim biçimleri ve özellikle kapitalizmden kaynaklandığı ortaya koyulmuştur (Donovan, 2009, s.135).

Marksist feminizm marksizmin temel perspektifini odak noktası olarak; üretim ve yeniden üretim süreçlerindeki ortaya çıkan kamusal ve özel alan arasındaki ekonomik ilişkilere yoğunlaşmıştır. Marksist ekonomik üretim ilişkileri kamusal alan ve özel alan ayrımını belirginleştirerek kadını özel alana hapsedip erkeği kamusal alanda konumlandırmıştır. Bu konumlandırmalar ile kadın özel alanda erkeğe ekonomik olarak bağımlı hale getirilmiştir. Çünkü kadının özel alanda yapmış olduğu ev işleri, çocuk bakımı, annelik, üreme vb. faktörlerin herhangi bir maddi karşılığı yoktur. Erkeğin ise kamusal alanda yapmış olduğu her türlü emeğin maddi bir karşılığı vardır. Bu durum erkeğin emeğinin değerli kadının emeğinin değersizleşmesine yol açarak kadının ekonomik olarak ezilmişliğine neden olmaktadır (Çaha, 1996, s.165). Bu sebeple marksist feminizme göre evlilik kurumu fahişelik ile aynı özellikleri barındırır. Çünkü evlilikte kadın kocasına ekonomik olarak bağımlı olduğu için kocasına itaat etmek ve cinsel ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Marksist feministlere göre; fahişelik ve evlilikte bu noktada kadının rolleri birbirine paralel özellikler göstermektedir (Gökhan, 2010, s.34).

Bu kapsamda marksist feministler kapitalist sisteme karşı çıkarak yerine sosyalist sistemin getirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Kadının ekonomik olarak üretim ilişkilerindeki ezilmişliği kadının sosyal hayatını da etkileyerek ezilme ve aşağılanma biçimlerini arttırdığı öne sürülmektedir (Sevim, 2005, s.34). Bu noktada kadının üretim

ilişkilerinde varolabilmesi için ekonomik özgürlükler elde etmesi gerekir. Kadının ekonomik olarak özgürlük kazanması marksist feminist görüşe göre ancak sosyalist düzen ile gerçekleşebilecektir. Çünkü kapitalizm sınıflı yapıyı belirginleştirerek kadın ve erkek arasındaki tahakkümü güçlendirmektedir. Kadınların kamusal alanda ücretli olarak çalıştırılması kadının emeğinin gözle görülebilmesine ve emeğinin maddi bir değeri olduğunu ortaya koyması açısından önem arz etmektedir (Mies, 2011, s.62).

Marksist feminizm, liberal ve radikal feminizmin vurgulamış olduğu amaç ve hedeflerin bir kısmını desteklerken bir kısmını da yetersiz bularak bu akımların marksist perspektif ile yeniden sorgulanmasını sağlamıştır. Nitekim kadınlar arasındaki sınıfsal farklılıkları göz ardı eden radikal ve liberal feminist yaklaşıma karşı çıkararak kadınları bütünsel ve tek bir kategoriye indirmenin yanlış olduğu görüşündedir. Bu itibarla marksist feminizm kadınlar arası sınıfsal, ırksal, kültürel ve özellikle ekonomik farklılıkları radikal feministlere göre daha da çok dikkate almaktadır(Ecevit, 2011, s.10).Busebeple marksist feministler önce kadının farklılığını kabul ederek kadının bu farklılığının ezilmesine neden olduğunu ve özellikle üretim ilişkilerinden dışlandığını ortaya koymuştur. Üretim ilişkilerinden dışlanan kadın toplumdaki izole edilerek ötekileştirilir ve emeği ezilmişliği meşrulaştırılır.

Marksist feminist yaklaşıma göre toplumdaki adaletsiz, eşitsiz cinsel ilişkiler, eşitsiz işbölümü, kadının ev içinde rollerinin değersiz ve maddi karşılığının olmaması, kadınların erkeklerin hazlarına hizmet etmek zorunda olması, kadınların düşük ücretlerle ve hizmet sektöründe ev içi işleri niteliğindeki görevlerde yer alması kadının aşağılanmasına, ezilmesine, ötekileşmesine yol açmıştır (Ecevit, 2011,s .11).

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde marksist feminizm kadının ezilmişliğinin nedenini ekonomik ilişkilerden yoksun bırakılmasına bağlamıştır. Marksist feminizm motto olarak ‘‘üretim ilişkileri’’ kavramını kutsallaştırarak, kadının üretim ilişkilerinden mahrum bırakılmasının kadını eve mahkûm ettiği görüşünü savunmuştur. Eve mahkûm olan kadınlar itaat etmek, çocuk bakmak, ev işleri yapmak ve eşlerinin cinsel isteklerini karşılamak zorunda kalmıştır. Bu durum kadınların ev içi emeklerinin maddi bir karşılığının olmadığını meşrulaştırarak kadının emeğinin değersizleşmesine neden olmuştur.

Ayrıca kadınlar kamusal alanda çalıştırılırsalar bile ev içi işlerin devamı niteliğinde işlerde düşük ücretlerde çalıştırılmaya maruz kalmıştır. Örneğin kadın hostes olabilir ama pilot olmaz, kadın hemşire olabilir ama doktor olamaz, kadın öğretmen olabilir ama okul müdürü olamaz. Kadın hizmet sektörünün ve anneliğin devamı niteliğindeki görevlere layık görülerek kamusal alandaki varlığı kısıtlandırılmıştır. Bu durum marksist feministlerin tartıştığı ve mücadele ettiği en temel konudur.

2.5.4. Uzlaştırıcı Bir Yaklaşım: Sosyalist Feminizm

Feminist akımlar içinde uzlaştırıcı ve birleştirici bir perspektif ile kadının maruz kaldığı ezilmişliği, kadının cinselliğini ve toplumsal cinsiyet ilişkisine yeni bir yaklaşım geliştiren akım sosyalist feminizmdir. Sosyalist feminizm temelde kadının ataerkil düzen içinde hala ezilmeye mahkûm edilen eylem ve söylem pratiklerine odaklanarak çoklu yaklaşımlar geliştirmiştir.

Bu kapsamda liberal, radikal ve marksist feminist görüşleri birleştirerek uzlaşmacı bir tavırla kadının cinselliğine, kadının kimliğine, cinsiyetine ve sosyo-kültürel farklılıklarına değinerek ortak bir söylem ortaya koyulmuştur. Bu doğrultuda ataerkil toplumsal ilişkiler kadının toplum tarafından ötekileştirilmesine yol açmaktadır, sadece kadın kimliği ve cinselliği değil aynı zamanda üretim ilişkileri de kadını ezen bir başka faktördür (Çelik, 2018, s.23). Bu faktörlerin her biri sosyalist feminizme göre birbiri ile iç içe ve bağlantılıdır.

Sosyalist feministler kadınların kamusal alanda ev içi işlerinin uzantısı rolündeki işlerde çalıştırılmasına karşı çıkararak kadının statüsünü daha prestijli meslek gruplarda olması gerektiğini savunmuştur. Sosyalist feminizme göre; kadın kamusal alanda sadece sembolik olarak vardır. Kadının sembolik olarak var olması yeterli değildir. Bu durum kadının varlığına ezilmişliğine çözüm niteliği taşımamaktadır. Bu sebeple kadın ataerkil zihniyet algı ve yargılarını pekiştirici işlerde çalışmamalıdır(Tekin, 2007, s.44). Bu durum sosyalist feministlere göre özel alanda ezilmişliğinin kamusal alanda meşru zemine yansımalarıdır. Dolayısıyla kadının rolleri ve ezilmişliği, ötekileştirilmesi araçsallaştırılarak formülize edilmiştir.

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde, sosyalist feminizm uzlaştırmacı bir perspektif ile kadının ezilmişliğini tektip kavramlar ve kuramlarla kutsallaştırmak yerine çoklu

söylemler ile temellendirmiştir. Sosyalist feminizm böylece kadın ve kadının maruz kaldığı hiyerarşik aşağılık konumunun farklılıklarını ve benzerliklerini gözetererek ele almıştır. Kamusal alanda kadının varlığının yeterli olmadığını ortaya koyarak kadının daha güçlü ve daha prestijli stratejik konumlarda yer alabilmesi için mücadele etmiştir.

2.6. Kültürel Feminizm

Feminist dalgalar ve toplumsal dinamiklerinin etkisi ile oluşan bir başka feminist akım *kültürel feminizmdir*. Kültürel feminizm kadının toplum içindeki imajını, ezilmişliğini ve ötekileştirilmişliğini kültürel temelle ele almıştır. Yani kadının konumunu siyasi değişimler kamusal dönüşümler üzerinden değil, kültürel yansımalar üzerinden ortaya koymaya çalışmışlardır.

Kültürel feministler; kadına daha soyut kavramlar üzerinden yaklaşarak güç, gurur ve kamunun imajının kaynağı olarak görmektedir. Kültürel feminizme göre; toplumlarda varolan kültürel kodlar ataerkil yapının yansımasıdır ve bu durumun artık dönüşmesi ve değişmesi gerekmektedir. Kültürel feministler bu çerçevede kültürün ‘amfiarki’ yani ikili cinsiyete doğru evrilmesini önermektedir. Amfiarki ise ataerkil düzlemde meydana gelen adaletsizliği, kadının iradesinin tutsak edilmesi, eşitsiz yaklaşımları yokedeabilecek mekanizamadır (Özsöz, 2008, s.53-54).

Kültürel feminizmin bu kapsamda ele aldığı temel konular; askerlik, cinsellik, cinsel özgürlük ve eşcinsel haklarıdır. Kültürel feministler lezbiyen ve eşcinsel haklarına feminizm çerçevesinde değinen ilk feminist akım özelliği taşımaktadır (Yörük, 2009, s.67). Kadın bedenine, kadının cinsel arzularına özel olarak önem veren kültürel feministler kadının cinsel bir meta olarak görülmesine karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkış kadının kendi bedeni üzerindeki tahakkümlere karşı gelmesini sağlayarak kadının doğum kontrol hakkı, kürtaj hakkı vb. uygulamaların kadının insiyatifinde olmasına olanak tanımıştır (Özsöz, 2008, s.55).

Kültürel feministlerin kadının kamusal alanda oy kullanma hakkına bakış açısı liberal feminizmden farklı bir çizgidedir. Kültürel feministler kadının oy verme hakkını desteklese bile erkeklerle eşit olma noktasına eleştirel bakmaktadır. Kültürel feministler daha çok kadınlık kültürü ve doğası üzerinden söylemler geliştirerek barış, beraberlik ve birlik gibi kavramları kullanmıştır (Yörük, 2009, s.68).

Bu doğrultuda kültürel feminizmin kadına atfetmiş olduğu özellikler dikkate alındığında; kadının zincirlerini koparmasını, kendi içinde üretmiş olduğu değer yargılarını, cinsel yönelim ve cinsel kimliklerine özgürlükler getiren otoriter yaklaşımlar sergilemiştir (Şerbetçi, 2013, s.31).

Bu kapsamda genel bir çerçeve çizilecek olunursa; kültürel feminizm diğer feminist yaklaşımların ötesinde farklı bir perspektif ile özellikle lezbiyenlik ve eşcinsellik gibi konulara vurgu yapan söylemleri meşrulaştırmıştır. Meşru zeminde kadının ezilmişliğini kültürel kodlardaki ataerkil ilişkilere bağlayarak kadının kurtuluşunu kadının kendi bedeninde tasarrufta bulunması ile mümkün olacağını ileri sürmüştür. Kadının ezilmişliğine yönelik daha soyut kavramları kutsallaştırarak güç, gurur ve uzlaşma vb. söylemler geliştirilmiştir.

2.7. Eko Feminizm

Feminist dalgaların ekoloji ve kadın arasındaki ilişkilendirilmesinin izdüşümü ile eko feminizm ortaya çıkmıştır. 1970'lerden günümüze kadar varlığını sürdüren eko feminizm; doğa ile kadın arasındaki ilişki üzerinden ataerkil zihniyetine farklı bir perspektif ile karşı çıkmıştır. Buradan hareketle eko feminizm; doğaya ve kadına yönelik tahakküm arasında paralel bir ilişki olduğu varsayımından hareket ederek doğa ve kadının ezilmişliğinin ataerkil zihniyetin yansıması olduğunu savunan görüştür (Tong, 2006, s.432). Eko feminizm bu kapsamda doğa, çevre, ekoloji ve kadın arasındaki sömürünün yansımalarının ürünüdür.

Feminizmin temel konusu olan kadını ve kadının toplum tarafından görünmez varlığı ve statü mücadelesinin doğa ile benzerlikleri üzerine anlayışı eko feminizm ile çözümlenmektedir. Ekofeministlere göre doğayı kontral altına alıp dönüştüren ataerkil zihniyet aynı ideoloji ile kadını da tahakküm altına alarak ataerkil sınırlar çerçevesinde izole etmektedir (Özdemir & Aydemir, 2019, s.274). Bu anlayışa göre; kadın ve doğa arasındaki ilişki bu noktada paralellik göstermektedir. Bu paralellik aynı zamanda feminist ideoloji ve ekolojik unsurların tahribatını ortaya koymaktadır.

Doğa ile kadınlar arasında pozitif bir etkileşim olduğu fikrini savunan MarryDally ve Susan Griffin tespitlerine dikkat çekilecek olunursa; kadınlarla özdeşleştirilen merhamet, şefkat ve şiddet gibi kavramlar ataerkil zihniyet tarafından

değersizleştirilmiştir(Saulnier, 1996, s. 106).Bu tespitin argümanı ise; örneğin ataerkil toplumda erkeğe uygun görülmüş çeşitli roller vardır. Bu roller erkeğin erkekliğinin meşru olarak kabulüdür. Ataerkil bir toplumda erkek eğer merhametli, şefkatli ve şiddet karşıtı bir rolde olursa bu durum erkeğin “kadını” role büründüğünü gösteren bir anlayışı ortaya çıkaracaktır. Böylece toplum tarafından daha az erkek olarak algılanacaktır (Ecevit, 2011, s.18).

Eko-feminizmin temelindeki bu algı ve anlayışın göstergeleri yer almaktadır. Bu göstergeler ile doğa arasındaki etkileşim kadının ve doğanın benzer kaderini gözler önüne sermektedir. Temelde çevre, doğa, ekoloji vb. sorunların etkisiyle oluşan zehirli atıklar, zehirli hava ve sıvılar kadınları etkileyerek kıtlık, açlık ve hastalıklara sebep olmaktadır (Balin, 2019, s.35). Bu sebeplerle kadınlar ölmekte ve kötü şartlar altında hayatlarına devam etmek zorunda kalmaktadır. Bu durumun sorumlusu ise; doğayı kontrol altına almaya çalışarak dönüştürüp değiştiren ataerkil zihniyettir.

Kadınların doğurganlıklarını da risk altına alan ekolojik sorunlar, kadının kadınsal özelliklerinin tehdit etmektedir. Bu çerçevede kadın ve doğa arasındaki ataerkil tahribat kadını tehdit ederek kadının doğa aracılığıyla ezilmesine sebep olmuştur. Eko feministlerise; bu noktada doğa ve kadın arasındaki ilişkiye dikkatleri çekerek kadının doğa aracılığıyla zarar görmesine karşı çıkmıştır.

2.8. Toplumsal Cinsiyet Kavramsal Çerçeve

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek için toplumun uygun gördüğü doğal olmayan yapay değer kalıplarıdır. Doğuştan gelen kadın ve erkek cinsiyeti ile ilgili özellikler, zamanla içinde yaşanılan toplumun kültürü tarafından yorumlanarak yapılandırılır ve toplumun kadın ve erkekte beklenenleri de buna göre şekil alır.

Toplumsal cinsiyet kavramını sosyolojiye kazandıran Ann Oakley’e göre “*cinsiyet*”, biyolojik olarak erkek-kadın ayrımını anlatırken; “*toplumsal cinsiyet*” erkeklik ile kadınlık arasındaki buna paralel ve toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır. Fakat bu terimin kapsamı ile ortaya çıkışından beri, yalnızca bireysel kimliği ve kişiliği değil, ayrıca sembolik düzeyde erkekliğin ve kadınlığın kültürel idealleri ve stereotipilerini, yapısal düzeyde ise kurumlar ve örgütlerdeki cinsel iş bölümünü içine alacak kadar genişlemiştir (Marshall, 1999, s.98). Cinsiyetin sosyo-

kültürel inşasını vurgulayan "toplumsal cinsiyet", tanım gereği her iki cinsiyeti içeren bir kavram olmakla birlikte, bu başlık altında yapılan çalışmaların kadınlar ve sorunları üzerinde odaklandığı görülmektedir.

Bu doğrultuda toplumsal olarak kurgulanan kadın ve erkeğe ait kalıp yargıların ve algıların, bedenlerin, kadınlık ve erkeklik kriterlerinin sınırlarını çizen toplumsal cinsiyet kavramıdır. Toplumsal cinsiyet kavramı bir anlamda biyolojik cinsiyetten daha çok etkili olmaktadır. Toplumun cinsiyetlere uygun gördüğü rollerin tamamıdır.

Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet arasındaki farklılığın çözümlenmesi ile birlikte kadınlık ve erkekliğin biyolojik temellerinin arka planı tarihsel, kültürel ve siyasal alt bileşenler ile açıklanmaya başlamıştır(Şenel, 2014, s.10).Böylece feminizmin savunmuş olduğu argümanlar toplumsal cinsiyet bağlamında da tartışma alanı bulabilmiştir.

Toplumsal cinsiyet bedenleri doğdukları andan itibaren kategorize ederek çeşitli kalıp yargılara göre inşa eden bir olgudur. Bu olgu kadın ve erkek bedenini birbirinden farklı konumlandırarak cinsiyet kalıplarına ayırmıştır. Kadın ve erkek bedeni arasındaki ayırmda kadın bedeni daha cinselleştirilmiş bir olgu olarak görülmektedir(Elçik, 2016, s.197).Bu durum ise aslında feminizm tartışmalarının kadının sadece cinsiyetinden dolayı dezavantajlı durumda olmasını kanıtlar niteliktedir.

Kadın bedenini daha fazla cinselleştirilmiş kavramlarla tanımlamak kadın bedeni üzerindeki ataerkil tahakkümü güçlendirmektedir (Özer, 2019, s.10). Bu durum pek çok argümanla açıklanabilmekte olup kadın erkek hiyerarşisinde kadının güçsüz konumda olmasına sebep olmuş ve kadının kamusal alandan dışlanmasına meşru zemin hazırlamıştır.

Bu noktadan hareket edildiğinde feminist düşünürlerin bu konu hakkındaki görüşlerine yer verilecek olunursa; Beauvoir ve Millet kadınlık ve erkekliğin toplumsal olarak inşa edilmesinden hareket ederek kadın ve erkek arasındaki tahakküm hiyerarşisinin sorgulanarak toplum tarafından yine aynı argümanlarla değişebileceğine inanmaktadır. Bir başka feminist düşünürlerden Cinselliğin Diyalektiği adlı çalışmasında bu duruma vurgu yapan Shulamith Firestone ise; kadını ikincil kılan durumun kadının biyolojik özelliğinden, doğurganlığından ve üreme özelliğinden kaynaklandığını öne sürmektedir (Acar-Savran, 2013, s.236).

Butler'a göre toplumsal cinsiyet ise; cinsiyeti oluşturan mekanizmadır ve kültürel bir yorum değildir (Butler, 2008, s.52). Butler'a göre toplumsal cinsiyet ve cinsiyet aynı anlamdadır (Berghan, 2011, s.140).Bu noktadan hareket edildiğinde Butler'a göre cinsiyet de inşa edilmiştir. Bu inşa edilmişliğe karşı çıkarak feminizmdeki heteroseksüel bakış açısına eleştirir. Çünkü kadın ve erkeklik cinsiyet kalıpları üzerinden inşa edilen toplumsal cinsiyet diğer cinsel kimlikleri dışlamaktadır. Butler bu bakış açısının sınırlı ve kapsayıcı olmadığını ileri sürer (Aybakan-Saliya, 2013, s.49).

Butler'ın görüşünden hareketle Joan W. Scott ise; toplumsal cinsiyeti tanımlarken kadın ve erkeğin cinsel pratiklerinden ve toplumsal nitelik ve pratiklerden ayıran bir kavram olarak ele alır. Bu ise biyolojik determinizmin görmezden gelinmesine yol açmaktadır (Scott, 2007, s.3). Biyolojik cinsiyetin göz ardı edilmesi feminizmin bir başka tartışma konusuna zemin hazırlamıştır.

Bu çerçevede toplumsal cinsiyetin dinamik yapısı biyolojik cinsiyetin statik yapısından çok daha farklı özellikler barındırarak yeniden inşa edilebilir. Bu yeni inşa kadına yüklenen anlamları dönüştürebilmektedir.

Böylece biyolojik olarak sabit kabul edilen kadın ve erkek cinsiyetlerine ek olarak alternatif cinsel yönelimlerin tartışılma zemini ortadan kaybedilir (Bora, 2016, s.143).

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde toplumsal cinsiyet kavramı günümüzde çeşitli kategorilere ve kavramlara ayrılarak çeşitli cinsiyet gruplarını kapsayan bir olgu haline gelmiştir. Toplumsal cinsiyet kadın ve erkek kalıp yargıları üzerinden toplumun bireylere yüklemiş olduğu rolleri kapsamaktadır. Günümüzde ise; ikili cinsiyet tanımının çok ötesinde birçok cinsel kimliğe uygun rolleri içeren kavramlar bütünü olmaktadır.

Bu çerçeveden hareket edildiğinde toplumsal cinsiyetin üretmiş olduğu çok fazla kavram ve kuram güncel olarak şekillenmekte ve yeniden tanımlanabilmektedir. Bu kavramlar genel olarak toplumsal cinsiyet (gender), toplumsal cinsiyet rolü (gender role), toplumsal cinsiyet kimliği (gender identity), toplumsal cinsiyet performansı (gender performance), toplumsal cinsiyet tabakalaşması (gender stratification), toplumsal cinsiyet merceği (gender lens), toplumsal cinsiyet düzeni (gender regulation) olarak karşımıza çıkmaktadır. İlerleyen bölümlerde bu kavramlar detaylandırılarak açıklanacaktır.

2.8.1. Cinsiyet -Toplumsal Cinsiyet- Cinsellik İlişkisi

Cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsellik kavramları birbiri ile içe içe fakat farklı anlamları içeren kavramlardır. Cinsiyeti tanımlarken toplumsal cinsiyetin ve cinselliğin varlığının görmezden gelinmemesi gerekir. Bu noktadan hareket edildiğinde öncelikle kavramın toplumsal, kuramsal ve bilimsel anlamdaki izdüşümlerinin irdelenmesi gerekmektedir. Feminizmin söylemler döngüsü içinde sıkça tartışma zeminini genişleten cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsellik kavramlarıdır.

Cinsiyetler arası eşitsizliğin ve takkümün meşrulaştırılmasına zemin hazırlayan cinsiyet kavramı üzerine *biyolojik özcüler*, *sosyal inşacılar* ve *performativite (edimlilik)* olmak üzere başlıca üç teori bulunmaktadır (Vargel- Pehlivan, 2017, s.510).

Biyolojik özcü yaklaşıma göre; kişinin doğduğu andan itibaren var olan cinsiyetidir. Ve bu cinsiyet kimliği doğuştan olduğu için sabittir. Bu anlayışa göre biyolojik olarak cinsel kimlik ne ise birey ona uygun normları sergilemek zorundadır. Fakat bu anlayış aynı zamanda cinsel yönelimleri meşrulaştırarak transseksüelliği desteklemektedir. Biyolojik özcü yaklaşıma göre cinsiyet kimlikleri toplum tarafından tamamen inşa edilemez, cinsiyetler değiştirilebilir. *Sosyal inşacı* yaklaşıma göre; toplum tarafından cinsiyetler inşa edilir ve etkisi biyolojik cinsiyetten daha geniştir. Çünkü bireyler zamanla içinde yaşamış oldukları toplumların cinsiyet normlarına göre eylem ve söylemlerine yön verirler. *Performativite* yaklaşımına göre cinsiyet ise; cinsiyet dinamik bir kavramdır ve ne toplumsal ne de biyolojik olarak sınırlandırılmaz (Vargel-Pehlivan, 2017, s.511).

Bu yaklaşımlar ekseninde Giddens toplumsal cinsiyet kavramını psikolojik, sosyolojik ve kültürel farklılıkların varlığıyla ilişkilendirerek açıklamıştır. Giddens'e göre; toplumsal cinsiyet bireysel biyolojik varlığın doğrudan bir yansıması olmak zorunda değildir. Kadınlık ve erkeklik toplum tarafınan inşa edilen inançlar bütünüdür. Bu doğrultuda Giddens kadın ve erkek arasındaki farklılığın biyolojik temelli olmadığını kabul etmiştir. Kadın ve erkek arasındaki farklılığın sebebi olarak toplumsal cinsiyet farklılığını öne sürmüştür. Cinsiyetin toplumlaşması ise; sosyal ortamlarla okul, medya ve aile gibi kurumlar aracılığıyla öğrenilebilmektedir (Bal, 2015, s.15).

Görüldüğü üzere cinsiyete dair kuramlar ve kategoriler kendi içinde başka tartışmaları meydana getirmiştir. Her bir söylem bir başka söylemin antitezi niteliğindedir. Bu

itibarla cinsiyete, toplumsal cinsiyete ve cinselliğe yönelik söylemlerin her biri farklı alt grupları etkilemektedir. Bu etki ise feminist söylemlerin cinsiyete ve cinselliğe dair yeni görüşler ortaya koymasına olanak sağlamaktadır. Cinsiyete dair söylemler aslında cinsiyetten kaynaklanan özellikle kadının cinsiyetinden dolayı eşitsizliğe maruz kalmasına vurgu yapılması açısından önemlidir.

Cinsellik de toplumsal cinsiyet gibi bir bakıma toplumsallaşma süreci ile öğrenilmektedir. Feminist söylemler bu açıdan toplumsallaşma sürecine vurgu yaparak erkeklerin kadınlar üzerindeki cinsel tahakkümü, kadın bedenlerini, üreme ve doğurganlık gibi konularda erkeğin üstünlüğünü sorgulamaktadır. Özellikle cinsellik konusunda farklı feminist kırılımlar vardır. Bunlar cinselliği biyolojik olarak gören feminist grup ile cinselliği tercih olarak gören feminist gruptur. Bu kırılımların bir kısmı cinselliği biyolojik olarak gören Radikal Feministlere göre; cinsellik erkekleri bir tehdit unsuru haline getirerek “yakın düşman” (intimateenemy) yapmaktadır (Mazur, 2002, s.156). Bu sebeple Radikal Feministler erkeklerin kadın bedenleri üzerindeki egemenliğine son vermek ve cinsel eşitsizliği ortadan kaldırabilmek için kadın bedenine ihtiyaç olmadan yeni üreme teknolojileri (tüpte dölllenme, yapay plenta vb.) önermiştir (Yörük, 2009, s.69). Cinselliği tercih olarak gören **Kültürel Feministler** ise; cinselliğin bireylerin yetiştiği sosyo-kültürel çevre ile belirlendiğini savunmuşlardır (Cranny-Francis, 2002, s.9).

Cinsiyet ve cinselliğe dair tanımlamaların farklılıklarından hareketle cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsellik ilişkisi ikili cinsiyetler üzerinden inşa edilmiştir. Fakat günümüzde ikili cinsiyetler giderek artarak homojen ve heterojen yapıda gerçekleşmektedir. Bu açıdan dikkat edilmesi gereken birçok husus mevcuttur.

Bu perspektif ekseninde Butler, Foucault ve Wittig’de 1980’li yıllarda cinsiyetin sosyal inşadan meydana geldiğine ve heteroseksüelliği meşrulaştırmak için bir araç olarak kullanıldığına dikkat çekerek cinsiyet meselesinin arka planında politik sebeplerin olduğunu sürmüştür. Böylece ikili cinsiyetler toplum tarafından meşru argüman üretecektir (Özer, 2019, s.8).

Cinsiyet ve cinselliğe dair bir başka unsur ise **cisgender** ve **transgender** kavramlarıdır. **Cisgender** kavramı; kişinin doğumunda ona atfedilen cinsiyetidir ve kişinin atfedilen cinsiyeti ile içselleştirmiş olduğu uyumdur. Yani kişinin kendini doğumdaki cinsiyetine uyumlu hissetmesidir. Bu kişiler “normal kadın” ve “normal erkek”

olarak isimlendirilebilir. *Transgender* ise; kişinin kendini ait hissedemediği cinsiyetidir, doğumda atfedilen cinsiyeti içselleştirememesi ve ait hissedememesi durumudur. Yani bu kişilerin kendi bedenlerine, cinsel kimlikliklerine uyumsuz olmasıdır. Biyolojik kimlik ile cinsiyet kimliğinin uyumsuzluğudur (Özer, 2019, s.47).

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde cinsiyet, cinsellik ve toplumsal cinsiyete dair birçok söylem kendi içinde derin ve anlamlı bir bütündür. Her bir kavram bir diğer kavram ile bağlantılı ve aynı oranda bağlantısız da olabilmektedir. Kavramların bedenleri cinsiyetlendirmesi, cinselleştirmesi ve toplumsallaştırması doğal ya da yapay unsurla açıklanabilmektedir. Bu unsurlar geçmişten günümüze evrilerek yepyeni cinsel kimlikleri, cinsel kavramları ve kuramları oluşturarak çeşitli feminist perspektiflerin kadın ve kadının bedeni üzerine ideoloji geliştirmesine olanak sağlamıştır.

2.8.2. Bedenin Toplumsal Cinsiyeti

Beden toplumsal anlamların kodlarını nesilden nesile aktaran önemli bir varlıktır. Bedenin cinsiyetlendirilmesi ile bedene yüklenen toplumsal roller değişmekte ve dönüşebilmektedir. Bedenler toplumsal kodların somut birer yansımasıdır. Toplumsal beden ve kurgulanan bedenler cinsiyetlendirilerek kategorize edilebilmektedir.

Bu çerçeveden hareket edildiğinde toplumsal pratiklerin etkisi beden üzerinde inşa edilerek sürmektedir. Feminist yazarlardan Connell bedeni toplumsal cinsiyetli olarak ele alır ve simge, imge ve semboller aracılığıyla kadın ve erkek bedenlerinin toplumsal cinsiyetini çözümler. Bu çözümlerle bedensel pratikler ve toplumsal pratikler arasında paralellik kurarak toplumsal cinsiyete vurgu yapmıştır. Bedenler toplumsal cinsiyetin kalıplaşmış algıları ve yargıları ile cinsiyetlendirilerek belirli sorumlulukları üstlenmektedir. Bu noktada ise beden tümüyle hegomonik bir yapıya evrilerek hem karşı cinsiyete hem de hemsine karşı tahakküm kurma eğilimi ile karşımıza çıkabilmektedir (Bal, 2015, s.24).

Aslında her bir meselenin felsefi arka planı bu cinsiyetli tahakküm çatışmaları ile doludur. Çağlar boyu cinsiyet tartışmalarının temelini oluşturan erkek hegemonyası pek çok toplumsal kurum ile desteklenmektedir. Maskülen iktidar ve tahakkümü meşrulaştırıcı eylem ve söylemler bu yapıları güçlendirerek cinsiyetle kadın bedeninin aşağılanmasına zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda erkeğin baskılayıcı eylem ve

söylem pratikleri normleştirilerek var olmuştur. Bu itibarla beden biyolojik indirgemeciliğin çok ötesinde toplumsal dinamiklerden etkilenecek yeniden kurgulanmıştır (Bal, 2015, s.25).

Bedenin toplumsal cinsiyetini tarihsel ve kültürel kodlarla açıklayan feminist öncülerden Merleau-Ponty ve Simone de Beauvoir'e göre bedenler toplumsal cinsiyet aracılığıyla somutlaşabilmektedir. Bu doğrultuda bedenler somut dünyadaki tarihsel ve toplumsal rol dağılımlarına göre belirli sorumlulukları üstlenirler (Saliya-Aybakan, 2013, s.3). Bu sorumluluklar kadın ve erkek bedeninde eşit olarak beklentiler içermemekte olup kadını güçsüz erkeği güçlü role konumlandırmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olunursa beden ve toplumsal cinsiyet ilişkisi cinsiyetlendirilmiş bedenlerin bir sonucu olarak var olmaktadır. Bu durum kadın ve erkek bedeni üzerinde çeşitli tartışmalara zemin hazırlayarak, ataerkil meşru tahakküm biçimlerinin bedenler cinsiyetler üzerinden tartışılmasına olanak sağlamıştır.

Bu tartışmalar ile bedenler üzerinde tasarrufta bulunabilme durumları ele alınarak cinsiyetli bedenlerin toplumsal kalıp yargıları üzerine fikirler geliştirilmiştir.

2.9. Toplumsal Cinsiyet Performansı ve Tabakalaşma

Toplumsal cinsiyet performansı ve tabakalaşma kavramı Butler ile sistematize edilip derinlemesine irdelenen kavramdır. Kavramı bu kadar önemli ve fonksiyonlu yapan özellik ise; kavramın dinamik yapısının kapsayıcılığıdır.

Butler toplumsal cinsiyeti doğal ya da zorunlu bir diyalektik ilişkisi içinde ele almadan performatif bir şekilde oluştuğunu ileri sürmektedir. Bu durum kadın ve erkeğin eylemlerinin inşasının fenomenolojik olduğunu göstermek açısından önemlidir (Saliya-Aybakan, 2013, s.1). Çünkü Butler toplumsal cinsiyet kavramının zorunlu olarak inşa etmiş olduğu kadınlık ve erkeklik rollerini sorgulayarak cinsiyetin kendisini bir sorun olarak ele alır. Ayrıca ikili cinsiyet standartlarına da eleştiri getirmiştir. Bu itibarla Butler cinsiyeti sorunsallaştırarak toplumsal cinsiyetin inşasının temel argümanlarına, normlarına hegemonik söylemlerin oluşum aşamalarına odaklanmıştır. Bu odaklanma ile bedenlerin toplumsal cinsiyet ile norm altına alınarak şekillendiğini ortaya koymuştur (Bal, 2015, s.85).

Bu doğrultuda Butler, toplumsal cinsiyetin eylem ve tekrarlara bağı performans ile var olduğunu ileri sürmüştür. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında bir ayırım yapmadan bu kavramların tekrarla edimsel (performative) olarak inşa edildiğine vurgu yapmıştır. Böylece toplumsal cinsiyet performansı ile Butler toplumsal cinsiyetin soy kütüğüne eleştirel bir yaklaşım geliştirmiştir. *Performativite* ile hem sosyal hem de tarihsel eylem ve söylemlerin tekrarı kastedilmekte olup, kadınlık ve erkeklik ilişkileri ortaya koyulmuştur (Saliya-Aybakan, 2013, s.4-5).

Bu perspektifler ekseninde *toplumsal cinsiyet performansı ve tabakalaşması*, cinsiyete dair yeni bir bakış açısı sunması açısından önem arz etmektedir. Standart ikili cinsiyet kalıp yargılarının tekrardan sorgulanıp tarihsel ve kültürel kodların tekrarı üzerine yoğunlaşarak cinsiyet ve toplumsal cinsiyet tektipleştirilerek açıklanmıştır. Toplumsal cinsiyetin tabakalaşması ise; bu performatif ilişki içindeki hiyerarşik toplumsal kabulleri kapsamaktadır.

Sonuç olarak Butler' in toplumsal cinsiyete ilişkin sorgulayıcı, eleştirel ve sistematik ilişkiler ağı için cinsiyetin kendisini sorunsallaştırarak yeniden yorumlaması kadın ve erkeğin toplumsal rollerine yeni bir bakış açısı getirerek diğer cinsiyetlerin varlığının meşrulaşmasına zemin hazırlamıştır.

2.9.1. Postmodern Feminizm

Postmodern feminizm 1970'li yıllarda H elene Cixous, Julia Kristeva ve Luce Irigaray'ın gibi feminist d üş n rlerin çalışmaları ve söylemleri ile ortaya çıkmış ve günümüze kadar uzanan feminist ideolojilerin varlık zeminini oluşturmuştur. Postmodern feministlerden özellikle Simone de Beauvoir, Jacques Derrida ve Jacques Lacan'ın yazıları postmodern feminist düşüncenin oluşumuna büyük katkı sağlamıştır (Nicholson, 2011, s.489).

Bu çerçevede *postmodern feminizm*; farklılıkların çeşitliliğine odaklanan, multidisipliner anlayışla kadın ve erkek kategorilerinin çok daha ötesine vurgu yapan, çoğulcu ve ideolojik argümanları çok anlamlı bir anlayışı kapsamaktadır. Postmodern feminizm postmodern düşüncenin bir yansıması olarak feminist ideolojik anlayışlar geliştirmiştir.

Bu perspektif ekseninde postmodern feminizm ikili cinsiyet kategorilerinin çok daha ötesine odaklanarak her bir cinsiyet kategorisini kendi içinde gruplandırarak özgün, yerel, çeşitli ve farklılıklara vurgu yapmıştır. Postmodern feminizm bu yönüyle modern feminist düşünceden ve feminist söylemlerden ayrılmaktadır. Bu ise, modern feminizmin tektip kadın ve erkek figürlerinin sorgulanmasına neden olarak indirgeyici bakış açısına eleştirel bir nitelik taşımaktadır (Jameson, 1990, s.114). Ek olarak postmodern feminizm evrensellik adı altında tektip kavramlara ve modellemelere sıkıştırılan cinsiyet kalıp yargılarını da reddederek her bir cinsiyet kategorisini kendi sosyo-kültürel ve tarihsel döngüsü içinde ele alır.

Modern feminist anlayışın monist, evrensel ve tek tipçi söylemine karşı postmodern feminizm çok kültürlü, yerel, ırksal, sınıfsal, etnik ve cinsel farklılıkları dikkate almıştır. Kadınların kendi içindeki sosyo-kültürel, sınıfsal, sosyo-ekonomik ve etnik vb. farklılıklarına odaklanan postmodern feministler farklılıklar üzerinden kadınların maruz kaldığı sorunları ortaya koymaya çalışmıştır. Burada dikkat çekilmesi gereken önemli birkaç husus vardır. Postmodern feminist anlayışı kadını başlı başına özel ve farklı bir kategoride ele alarak kadını kendine özgü özelliklerine göre modellemeleri yapar. Modern feminizmde ise kadın erkek model alınarak tektip model üzerinden hak talep edilirdi (Acar-Savran, 2013, s.172).

Bu kapsamda postmodern feminist anlayış modern feminist yaklaşımları sorgulayarak modern feminist argümanların kadın ve erkek arasındaki hiyerarşik dengesizliği çözemediğini ve kadını ikincil konumdan kurtaramadığını eleştirmiştir. Bu eleştiriler ekseninde kadın merkezli bir anlayışa yönelen postmodern feminizm sosyolojik ve politik argümanlarla yeni yaklaşımlar geliştirmiştir. Kadın sorunlarının her birinin her bir kadın açısından farklı dinamikleri barındırdığının farkına varılarak multidisipliner çözümler yapılmıştır (Nicholson, 2011, s.276).

Postmodern feminist anlayış modern feminist anlayışın beyaz, orta sınıf ve heteroseksüel kadın kurgusunu eleştirerek zenci ve lezbiyen kadınların da varlığına dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda postmodern feminizm kadının ikincil konumunu sadece karşı cinse değil hem cinsi açısından da ele alarak kadınların kendi içinde bir başka sorununa yönelmiştir (Rosenau, 2004, s.87). Postmodern feminizm modern feminist anlayışının evresel argümanlar ve söylemlerle kadınların ataerkil takkümünden kurtaracak

tektipçi çözüm önerisine de eleştiri getirerek toplumsal cinsiyet hiyerarşisine karşı çıkmaktadır. Bu çerçevede evrenselliği kutsallaştıran modern feminist söylemlerin kurtarıcı olmadığına vurgu yapmıştır (Gökhan, 2010, s.42).

Postmodern feminizm genel geçer algı ve yargılara karşı bir başkaldırı niteliğinde olup feminizmin kendisini sorgulayan eleştiriler getirmiştir. Bu kapsamda özellikle modern feminist söylemin erkek üzerine inşa etmiş olduğu kadın figürünü yeniden ele alarak kadın ve erkek arasındaki farklılığa odaklanmıştır.

Sadece kadın ve erkek üzerinden değil bu ikili cinsiyetleri kendi içinde de inceleyerek farklı cinsel kategorilerin varlığını dikkate almıştır. Postmodernist söylemin odaklanmış olduğu ‘öteki’ kavramı Beauvoir’ın söylemi üzerinden detaylandıran postmodern feministler kadının erkeğe göre öteki olmasına karşı çıkmıştır (Gökhan, 2010,s.43).

Simon de Beauvoir “*kadınların niçin ikinci cins oldukları*” üzerine sistematik açıklamalar getirerek ataerkil yapıyı sorgulamaktadır (Sarup, 1995, s.187). Bu sorgu kadının öteki olma durumunun zorunlu mu yoksa kültürel kodlarla mı oluştuğunun çözümlenmesi açısından önemlidir. Ataerkil düzenin evrenselleştirilmesi ve tekil (erkek) kimliğin yüceltilmesine karşı çıkan Luce Irigaray, Jane Gallop, Helene Cixous gibi feministler özellikle farklılıkların varlığına vurgu yapmıştır. Böylece kadınların erkeklerden farklı erkeklerinde kadınlardan ve kendi hemcinslerinden farklı olduğuna dikkat çekilerek evrensel tektip kimliğin tahakküme karşı çıkmıştır (Gökhan, 2010, s.44).

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde postmodern feminizm; evrensel ve genel kabul edilen feminist söylemleri sorgulayarak farklılıkları kendi içinde kategorize eden bir tutumla feminist bir eylem ve söylem geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Bu katkılar günümüze kadar varlığını sürdürerek devam etmekte olup çeşitli cinsel kimliklerin meşru zeminde tartışılmasına olanak sağlamıştır. Evrensel ve tek tipçi ikili cinsiyet kategorilerinin kutsallaştırmış olduğu heteroseksüel ilişkilerin sorgulanmasına neden olmuştur.

2.10. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Modern ve Postmodern Feminizm

Feminizmin tarihsel serüveni içinde ele almış olduğu konular, hak ve özgürlükler, cinsiyet eşitsizlikleri, cinsellik, kadın sorunları, ataerkil yapı ve argümanlarına karşı ileri

sürmüş olduğu perspektifler ekseninde modern ve postmodern feminizm toplumsal cinsiyet tartışmalarını şekillenmiştir.

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki kültürel ve biyolojik tartışmalar feminizmin modern ve postmodern dönemi içinde farklı algı ve yargılarla tartışılarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bu çerçevede kronolojik bir ayırım yapıldığında 1960'lı yılların sonu ile 1970'li yılların başlarında toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kavramları aynı anlamda kullanılarak kavramlar arasındaki farklılıklar göz ardı ediliyordu. Ve kavramlar birbirini tamamlayan varsayımları kapsayarak biyolojik olanın aynı zamanda kültürel kodların bir yansıması olduğu kabul ediliyordu. Bu itibarla cinsiyet biyolojik özelliklerin varlığına vurgu yaparken, toplumsal cinsiyet bedeninin kültürel kodlarını ve sosyolojik anlamlarını ifade eden bir kavram olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar arasındaki farklılık kabul edilse bile kadın ve erkek arasındaki hiyerarşik eşitsizliğin sebebi biyolojik sebeplere dayandırılarak açıklanmış ve toplumsal cinsiyetin kültürel yansımaları göz ardı edilmiştir (Nicholson & Seidman,1995, s.41).

Toplumsal cinsiyet bağlamında modern ve postmodern feminizmin cinsiyete yönelik tanımlarında iki farklı toplumsal cinsiyet perspektifi vardır. Bu çerçevede toplumsal cinsiyet ilk olarak; bedenden bağımsız olarak kişisel eylem ve söylemleri kapsamaktadır. Bu ilk anlam aslında sosyal olarak cinsiyetin (biyolojik) inşa edildiğine vurgu yapmaktadır. Bu doğrultuda cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin birbirinden farklılığı kabul edilir. Toplumsal cinsiyetin modern ve postmodern feminizm bağlamında ikinci anlamı ise; toplumsal cinsiyetin kadınlık ve erkeklik eylem ve söylemlerinin sosyal inşası olarak tanımlanır. Bu tanım ile toplumsal cinsiyetin bedenlerin görünüş, şekli ve tarzını şekillendirdiği ortaya koyulmuştur. İkinci anlamda toplumsal cinsiyetin sadece davranışlara değil aynı zamanda dış görünüme de etkisi söz konusudur. Bu ise; cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki farklılığın görmezden gelinmesidir. Çünkü beden ne ise ona uygun davranır ve giyinir (Nicholson, 2011, s.39).

Bu perspektif ekseninde özetlenecek olunursa toplumsal cinsiyet bağlamında modern ve postmodern feminist görüş toplumsal cinsiyeti iki farklı anlamla ele alır. İlk görüş cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki farklılığı kabul ederken ikinci görüş cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki farklılığı görmezden gelerek cinsel farklılıkları tektip kavramla açıklar.

Cinsiyetin ve toplumsal cinsiyetin statik kavramlarla açıklanması ve anlamlandırılması bu konu ekseninde bir başka tartışma konusuna zemin hazırlamıştır. Modern feminist görüş tek tip evrensel kavramları kutsallaştırarak çözümler yapması diğer cinsel kimliklerin göz ardı edilmesine ve farklılıkların tektipleştirilmesine sebep olmuştur.

Bu söylemler ekseninde postmodern feminizm cinsiyeti ve cinsel kimlikleri biyolojik unsurların kaçınılmaz bir sonucu olarak görmeyip toplumsal dinamiklerin varlığı üzerinden üretildiğini ortaya koyan görüşler ortaya atmıştır. Kadının toplum tarafından yaratılan unsurlar aracılığıyla çeşitli rollere ve kalıp yargılara hapsedildiğine argümanlar oluşturmuştur. Yani postmodern feminizmde cinsiyeti de toplumsal cinsiyeti de yaratan toplumun dinamikleridir. Bu dinamikler kadına da belli sınırlamalar getirerek erkeğin gücünü meşrulaştırmıştır (Ecevit, 2011, s.22).

Toplum tarafından meşrulaştıran kadın ve erkek arasındaki cinsiyet eşitsizlikleri kadın ve erkeğin rol hiyerarşisinin dengesizliği doğallaştırılmıştır (Scott, 2014, s.50). Kadınsallığın ve erkeksiliğin toplum tarafından hangi dinamiklerle ve neden oluştuğuna dair iki farklı ideoloji oluşmuştur. Bunlar biyolojik determinizm ve sosyal inşacılıktır. **Biyolojik determinizm** göre, dünyanın her yerinde kadın ve erkeklerin kendi cinsiyet kategorilerine göre aynı özellikleri göstermesi gerekir. Yani erkeklerin rekabet duygusunun yüksek olduğu spordan, futboldan, arabalardan kadınların ise daha duygusal hobilerden hoşlanması kromozomların ya da hormonların bir sonucu olduğu için bu biyolojik özellik tüm dünyada benzerlik göstermektedir (Bayhan, 2012, s.154).

Bu doğrultuda biyolojik deterministlere göre; fiziksel farklılık kadın ve erkeğin temelinde vardır. Bu farklılıklara göre erkek bedeni kadın bedenine göre daha dayanıklı, daha güçlü ve dirençlidir. Bu ise erkeği daha çok rakabete dayalı işler yapmasına sevk ederek toplumsal işbölümünde erkeğin avcı, kadının ise ev işlerine ve çocuklara bakmasını meşru kılan toplayıcı rolde olmasına neden olmuştur. Ayrıca kadın biyolojik özelliğinden dolayı doğurgan yapıda olduğu için evde olmak ve annelik görevini yapmakla yükümlüdür (Bayhan, 2012, s.154).

Bu noktada bir parantez açmak gerekirse gelişen tıp teknolojileri ve üreme yöntemleri ile kadının bu konumu hızla değişmekte olup, kadının doğurganlığı kadının eve hapsolmesine argüman niteliğini yitirmiştir.

İkinci bir görüş olan *sosyal inşaçılığa* göre ise; kadın ve erkeklik biyolojik unsurlarının bireylerin karar alma, strateji belirleme, eylem ve söylem süreçlerinin herhangi birine etki etmesi söz konusu değildir. Bireyin davranışları, eylem ve söylemleri toplumsal dinamikler ve kültürel yapı tarafında şekillenerek oluşmaktadır. Sosyal inşaçıların argümanı ise; çocukluktan itibaren toplum tarafından yetiştirilme dinamikleridir. Kadın ve erkek olarak belirli biyolojik farklılıklar olmamasına rağmen toplum tarafından kız ve erkek çocuklarına çeşitli renklere kategorize edilen oyuncaklar ve kıyafetler giydirilerek cinsiyet rolleri verilir. Bu roller küçük yaştan itibaren empoze edilerek kadın ve erkeklik rollerinin benimsenmesi sağlanır (Bayhan, 2012, s.155).

Modernizm ve postmodernizm bağlamında toplumsal cinsiyete dair çözümler doğal, sosyal ve ideolojik bir kurgu gibi toplumsal dayatmaların bir ürünüdür. Bu doğrultuda biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal cinsiyete müdahale edilip toplumsal cinsiyeti değiştirebilir. Bu noktada feminist söylemler toplumsal cinsiyetin değiştirilebilir olduğunu savunarak diğer cinsel kimlikleri toplumsal cinsiyet çatısı altına almayı çabalamaktadır. Diğer bir görüş ekseninde ise; toplumsal cinsiyet değiştirilemez ve diğer cinsel kimlikler ikili cinsiyet kalıplarından birine uymak zorundadır (Berghan, 2011, s.140). Bu durum tam olarak çatışmaların ve çıkmazların olduğu tartışmaların zeminini oluşturmaktadır.

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde genel çerçeve çizilecek olunursa; cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dair tartışmalar feminizmin kronolojik tarihi içinde belli dönemlerde aynı belli dönemlerde ise farklı anlamlarda kullanılarak cinsiyet kategorisinin sosyo-kültürel ve biyolojik çözümlemesi yapılmıştır. Bu çözümler ile feminist söylem diğer cinsel kimliklerin varlığının meşrulaştırılmasına zemin hazırlayarak toplumsal cinsiyetin dönüştürülebileceğine vurgu yapmıştır. Modern dönemde toplumsal cinsiyet ve cinsiyet farkı ortaya koyulurken postmodern dönemde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet farkı gözetmeksizin cinsel kimlikler ve cinsiyet kalıpları tartışılmıştır. Bu açıdan toplumsal cinsiyete dair söylemlerin dönüşümü modern ve postmodern feminizmin dönüşümü ile aynı doğrultudadır.

BÖLÜM 3: CİNSİYET VE CİNSELLİĞE YÖNELİK SÖYLEMLERİN DÖNÜŞÜMÜ

3.1. Tarihsel Açıdan Cinsellik

Cinsiyet ve cinselliğe yönelik eylem ve söylemler, her dönemin paradigmasına, ideolojisine ve sosyo-kültürel yapının dinamiklerine bağlı olarak farklı anlam ve algılarda kullanılmıştır. Cinselliğe ilişkin tutum ve yargıların tarihi Antik Yunan'dan Orta Çağ'a ve günümüze kadar sürekli değişim ve dönüşüm içinde evrilmiştir.

Tarih boyunca cinsellik ve cinsel ilişki tarzları belli mekanizmalar ekseninde sınırlandırılarak, belirli kalıp algı ve yargılara göre şekillenmiştir. Bu perspektiften hareket edildiğinde yüzyıllar boyunca birçok cinsel ilişki ve cinselliklerin var olduğu ve bu ilişkilerin bazılarının günah bazılarının ise meşru olduğu kabul edilmiştir. Ek olarak tarih boyunca heteroseksüel ilişki meşru sayılmış, heteroseksüel ilişki dışındaki cinsellikler ise tartışma konusu olarak hastalık olarak görülmüştür(Candansayar, 2011, s.149-150).

Bireylerin doğumundan ölümüne dek hayatının önemli bir parçası olan cinsellik; hazları, tutkuları, şehveti, erotizmi, adrenalini, yüksek duygusal geçişleri, cinsel kimlik, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet vb. kavramların tamamını kapsayan eylemler bütünüdür (Gölbaşı, 2003, s.2). Bu yönüyle cinselliği tanımlayabilmek aslında bir çok kavramla olan ilişkisinin de algılanabilmesine yardımcı olmaktadır. Cinsellik, kavramların çok daha ötesinde eylem ve söylemleri kapsayarak bireylerin hayatlarına etki etmektedir.

Bu perspektif ekseninde cinselliğin kronolojik süreç içerisindeki tanımına değinilecek olunursa; cinsellik kavramı ilk kez 19. Yüzyılın sonunda Oxford sözlüğünde yer alarak; “*cinsel güçlere sahip olma (possession of sexual powers)*”, “*cinsel duygulara sahip olabilme ve cinsel hislerin varlığı (capability of sexual feelings)*” olarak tanımlanmıştır (Davidson, 1987, s.23).

19. yüzyıldan günümüze dek cinselliğe ilişkin tanımlamalara çeşitli kategoriler ve alt bileşenler eklenerek cinsellik tanımlamaları çeşitlendirilmiştir. Çünkü cinsellik dinamik bir kavramdır. Kavramın dinamik olması bireylerin cinselliğe ilişkin algı ve yargılarının da çağın dinamik unsurlarına göre yeniden şekillenmesine neden olmuştur.

Bu unsurlar çerçevesinde tarihsel olarak cinsellik kavramına; milattan önce 1000’li yıllardaki yazılı metinlerde rastlanmıştır. Bu doğrultuda o dönem cinselliklerin erkekler açısından sınırsız olduğu, erkeklerin pek çok kişi ile cinsel ilişkiye girdikleri ve eşcinsel ilişkilerin meşru olduğu görülmektedir (Ekşi, 1993, s.9). Yani milattan önce 1000’li yıllarda cinsellik sınırsızca ve cinsiyet ayırt etmeksizin yapılmaktadır. Erkekler kendi hemcinsleri ile de ilişkiye girebilmekte ve bu ilişki meşru kabul edilmektedir.

Toplumsal dinamiklerin kültürel kodları ile zamanla cinsellikler ve cinsel ilişkiler de sınırlandırılarak toplum tarafından cinsel baskı unsurları oluşturulmuştur (Caner, 2004, s.7). Bu durum özellikle kadın cinselliğinin katı bir şekilde sınırlandırıldığı **Viktorya döneminde** net bir şekilde görülmektedir. Cinsel perhizin erdemliliğın ve yüksek ahlakın simgesi olarak kabul edilmesi bu sınırlamalara meşru argüman olarak gösterilmiştir. Ayrıca kadınların cinsel arzulara sahip olmadığı kabul edilip cinsel perhiz o dönem kadınlarla sınırlandırılmıştır. Erkekler cinselliklerini istediği gibi yapabilmekte ve cinsel arzularına sınırlama getirmek zorunda değildir. Ek olarak kadınların cinselliği ise sadece eşlerinin hazlarını ve arzularını tatmin etmek için vardır. Bu sebeple kadınların cinsel eylemlerde haz alması yargılanan bir davranış olarak kabul edilmiştir (Caner, 2004, s.101-102).

Viktorya dönemi; kadınların cinselliklerinin hapsediğı, ideolojik, biyolojik ve tıbbi unsurlarla kadınların cinsel ilişkilerinin sınırlandırıldığı dönemdir. Bu sebeple bu dönemde yapılan uygulamalar ve söylemler cinsellik tarihinin döngüsünü algılayabilmek için önemlidir.

Bu kapsamda Viktorya döneminde kadın cinselliğinin sınırlandırılmasına argüman olarak tıbbi ve biyolojik çalışmalar ideolojik olarak geliştirilmiş, kilise ve din adamlarının toplumu etkileyici mekanizması devreye sokulmuş, politik söylemler ile kadınların cinsel arzuları, hazları, zevkleri, şehveti ve tutkuları tahakküm altına alınmıştır. Bu doğrultuda yapılan tıbbi açıklamalarda kadınların cinsel ilişki sırasında hareket etmesi durumunda çocuğı olamayacağı, yüksek cinsel tahrikin kadınların hayatlarını kısaltacağı, kadınların kendi hazlarını tatmin etmelerinin sağlıksız ve tehlikeli olduğu ve oral ilişkilerin ağızda kansere sebep olduğu gibi söylemler ortaya atılmıştır. Bu söylemler ile kadınların cinsel arzuları tıbbi söylemlerle bastırılmaya ve

sağlıkla ilişkilendirilerek sınırlandırılmaya çalışılmıştır (Rosenblatt & Selkirk, 1994, s.47).

Bu itibarla cinsellik özel alana, aile içine hapsedilmiş ve kadınların cinsellikle ilgili tek fonksiyonu eşlerini tatmin etme ve üreme olarak kabul edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında kadının cinsel hazları bile tahakküm altında ve erkeğe itaat etmek için kullanılmaktadır. Millattan sonra da kadın açısından cinsellik hep günah ve yasak kavramları ile kısıtlanmıştır. Çağ ve ideoloji değişse de kadının cinselliğinin sınırlandırılması, kontrol altına alınarak denetlenmesi farklı araç ve amaçlarla devam etmiştir (Dincer , 2007, s.44).

Bu doğrultuda cinselliğin politik eylem ve stratejiler ile denetim altına alınarak buna yönelik politikaların geliştirilmesi sağlanmıştır. Bu çerçevede 18. Yüzyıldan itibaren cinselliğe ilişkin politik açılımların hız kazandığı Foucault tarafından dile getirilmiştir. Foucault cinselliğin toplumsal ve tarihsel olarak kurgulandığını belirtmiştir. Ayrıca cinselliğin ve cinsel ilişkilerin baskı altına alındığına inanmaktadır (Foucault, 2007, s.12).

Bu duruma ise; 18. Yüzyılda eğitim kurumlarındaki cinsellik konusundaki söylemlerin yoğunluğunu örnek vererek, cinselliğin kamu sorunu haline getirilmesine vurgu yapmıştır. Ek olarak yapılan düzenlemeler ile masturbasyonun yasaklanmasının önemli bir durum olduğu ortaya koyulmuştur.Foucault'ya göre bu yasak ile bireylerin kendi bedeni ile eylemine sınırlamalar, yasaklamalar getirilerek bedenler denetim altına alınmıştır. Böylece çocuk cinselliği de kontrol altına alınabilmektedir. Cinselliği bireylerin kendi bedenleri aracılığıyla yapmasına sınırlamalar getirilerek cinsel ilişkiler iktidarlar tarafından şekillendirilmiştir. Böylece cinsel hazlarda belli sınırlar içinde yaşamaya başlamıştır. Diğer bir açıdan bakıldığında ise; cinsellik 18. Ve 19. Yüzyılda tıp ve psikiyatrinin gelişmesi ile tekrardan sorgulanarak cinsel sapkınlıklar psikoloji ile ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Bu doğrultuda heteroseksüel olmayan ilişkiler ve cinsel yönelimlerin nedenleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu çözümler ile tecavüz, cinsel ilişki yaşı, eşcinsellik ve ensest vb. olgulara yasalar ve yasaklamalar getirilmiştir (Connell, 1998, s.157).

Cinselliğe ilişkin tarih boyunca sınırlar, yasaklar, günah ve tahakküm araçları kullanılarak cinsel ilişkiler bastırılmaya çalışılmıştır. Cinsel pratikler kadın ve erkek

ikili cinsiyeti üzerinden inşa edilerek diğer cinsel ilişkiler, eşcinsel cinsel aktiviteler hastalık ve sapkınlık kavramları ile dışlanmıştır. Arzunun nesnesi olarak kadınlar ve kadınların vücut hatları metalaştırılmıştır. Bu metalaştırma geçmişten günümüze dek devam etmiştir. Cinsel ilişkilerde erkeğin hazları ve tatmini ön plana çıkarılarak kadının sadece üreme işlevi için cinsel aktivitede bulunabilir algısı empoze edilmiştir (Connell, 1998, s.108).

Cinsellik tarihsel olarak kadın bedeni üzerinde tahakkümü arttırıcı unsurları meşrulaştıran anlamları içeren bir kavram olarak varlığını sürdürmüştür. Cinsellik ile kadın bedeninin, kadının hazları ve tutkularının metalaştırılarak pornografik meta ürünü haline gelmesine zemin hazırlanmıştır. Metalaşmış cinsellik, metalaşmış hazlar ve tutkular kadın bedeni aracılığıyla sunularak erkeğin hazlarına itaat edebilir hale getirilmiştir.

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde; geçmişten günümüze cinselliğin anlamı, sınırları, cinsel tutum ve yargıların toplum üzerindeki yansımaları büyük oranda değişmiştir. Bu değişim özellikle ikili cinsiyet kalıpları üzerinde gerçekleşmiştir. Kadın ve erkeğin heteroseksüel cinselliklerinin meşruluğunun önemi giderek azalarak eşcinsel ilişkiler, homoseksüellik, lezbiyenlik vb. cinsel ilişki türleri artarak cinsel aktivitelerdeki cinsel kimlikler çeşitlenmiştir. Çeşitlenen cinsel kimlikler üreme ilişkilerine ve cinselliğin tahakküm aracı olacak unsur haline gelmesine karşı bir başkaldırı niteliği taşımaktadır.

3.2. Bedenin Cinsiyetlendirilmesi

Beden biyolojik ve kültürel öğelerin sembolik bir bütünü olan bir varlıktır. Bireylerin doğumundan ölümüne dek varlığına yeni anlamlar katan bir olgudur. Beden hem dış dünyanın hem de iç dünyamızın birer yansıması olarak çeşitli toplumsal ve biyolojik dinamiklere göre şekillenmektedir. Bu dinamikler bedenin cinselleştirilmesini ve cinsiyetlendirilmesini sağlamaktadır.

Bu çerçeve odak nokta olarak kabul edildiğinde; cinsellik bedenin cinsiyetlendirilmesi açısından önemli bir mekanizmadır. *Bedenin cinsiyetlendirilmesi* biyolojik olarak bireylerin cinsel organlara göre yapılmakta olup vajinası olan birey kadın, penis ve testisleri olan birey erkek olarak kabul edilmektedir. Bunlara ek olarak kromozomlar,

hormonlar, biyolojik ve genetik unsurlar da beden in cinsiyetlendirilmesine etki etmektedir (Sancar, 2011, s.24).

Bu kapsamda cinsiyetlendirilmiş olan bedenler toplumsal kabullere uygun olarak formülize edilip giyim, görüntü, saç, aksesuar ve çeşitli ritüeller ile cinsiyetlendirilmiş kimlik profiline uygun tarzlara bürünmektedir. Bu ise beden in biyolojik cinsiyetinin kültürel formlara göre şekillendiğini göstermektedir. Bu doğrultuda bedenler cinsiyetlendirilmiş kalıp algı ve yargılara göre kimlik kazanmaktadır(Berktaş , 2012, s.30-31). Beden böylece standardize edilen ikili cinsiyet kalıplarına göre performanslarını sergilemek durumunda kalır. Performe edilen bedenler birtakım normları yerine getirme kabulünde olup toplumsal cinsiyet rollerini bedeninde normlaştırır. Bu normlar beden in kadınsı ve erkeksi olarak cinsiyetlendirilmesini meşrulaştırır (Özer, 2019, s.10).

Biyolojik olarak cinsiyetlendirilmiş bedenler toplumsal argümanlar aracılığıyla ömür boyu denetim altına alınarak bireylerin cinsel, cinsiyetçi ritüellerini tahakküm altına alacak güce sahiptir. Bu itibarla bedenler cinselleştirilmiş ve cinsiyetlendirilmiş kategorilere uygun olarak dışlama, damgalama ve aidiyet kavramlarını kapsayan eylem ve söylemler oluşturur. Cinsel kimliklere göre; transeksüel, biseksüel, gay, lezbiyen, eşcinsel vb., fiziksel özelliklere göre; yaşlı, genç, engelli, ergen, cinsiyet kalıplarının ötekileştirilmesine göre; beden işçisi vb. kavramlar ekseninde cinsiyetlendirilmiş bedenler kategorize edilmiştir (Elçik, 2011, s.147).

Ayrıca toplumsal dinamikler özellikle kadın bedeni ve kadın cinselliği üzerinde tahakküm oluşturarak kadınların bakireliğini norm, namus ve ahlaki kavramlarla sınırlandırmış, kadının cinsel hazlarını sadece erkeğin hazlarına itaat ve üreme için kullanmasını sağlayan mekanizmalar üretmiş, kadının çekici, tutkulu ve hazlarla dolu fiziksel, duygusal ve hormonal özelliklerini pornografik meta olarak algılanmasına neden olmuştur. Bunun yanında erkeğinde cinselliğinde güç ve iktidar ilişkileri yüceltilmiştir. Penetrasyon olgusunun hala önemli olması bu noktada dikkat çekicidir.

Bu perspektifler ekseninde genel çerçeve detaylandırıldığında; beden in cinsiyetlendirilmesi sadece biyolojik ve genetik unsurların varlığı ile açıklanabilecek bir olgu değildir. Beden in cinsiyetlendirilmesine etki eden toplumsal cinsiyet dinamikleri

ve sos-kültürel kodlardır. Bu kodlar günümüzde değişmiş olup cinsiyetlendirilmiş bedenler tamamen cinsel kimlik ve cinsel yönelimlerin birer parçası haline gelmiştir.

Bu kapsamda özellikle kadın bedeni üzerinde cinsel ve cinsiyetçi tahakküm mekanizmaları dönüşerek, cinsiyetlendirilmiş bedenler kültür endüstrisinin argümanları ile popüler kültürün birer parçası haline getirilerek metalaştırılmaktadır. Kadın ve erkek bedenlerinin cinsel ve cinsiyetçi biyolojik üreme organlarının işlevi ve önemine yönelik ön kabuller sorgulanarak yeni cinsel kimlikler ve yönelimler bedenlere empoze edilmeye ve normalleştirilen algılar oluşturulmaya başlanmıştır. Bu algıların normalleşmesinde feminist söylemlerin cinsel ve cinsiyetçi kavramların yeniden sorgulanmasını sağlayan girişimleri önemli ölçüde etkili olmuştur.

3.3. Beden Politikaları Bağlamında Cinsellik

Cinsellik ve beden politikaları arasında karşılıklı, çok anlamlı ve çok çıkarlı etkileşim vardır. Bedenler tarih boyunca politik argümanın hiyerarşik gücü ile denetim altına alınmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda cinsel politikalar ile toplumsal cinsiyet ilişkileri kurumlar aracılığıyla topluma empoze edilmiştir.

Bu çerçeveden hareket edildiğinde cinsellik söz konusu olduğunda değişmeyen önemli bir olgu iktidarların cinselliği denetlemeye yönelik tutumlarıdır. Politik söylemler içinde cinsellik her zaman önemli kabul edilip çeşitli dini ve hukuki yaptırımlar ile baskı unsuru oluşturulmuştur (Dincer, 2007, s.40). Cinsellik üzerine politik söylemler dini, hukuki, biyolojik ve tıbbi argümanları kullanarak denetim mekanizmasını güçlendirmiştir. Cinselliğin devlet tarafından disipline edilip kontrol edilmesi cinsel ilişkilerin ve toplumsal cinsiyet kalıplarının sınırlarını belirlemektedir.

Bu perspektif ekseninde özellikle 18. Yüzyıldan sonra Foucault tarafından biyo-politika olarak tanımlanan cinselliğe ilişkin bir takım unsurlar ortaya koyulmuştur. Foucault biyo-politik söylemleri iki kategoriye ayırarak beden ve cinselliğin iktidar tarafından nasıl denetlendiğini çözümlenmiştir. İlk kategoride beden; fonksiyonlu bir makine olarak ele alınıp disiplin edilebilir, gelişmeye ve keşfedilmeye açık, ekonomik ve toplumsal işlevi olan iktidar yapısına hizmet etmektedir. İkinci kategoride ise beden; doğal bir varlık olarak ele alınıp özellikle üreme ve nüfusu denetim altına alma aracı olarak tanımlanmıştır (Keskin, 1996, s.121).

Bu kapsamda cinsellik ve beden politikaları kurumlar aracılığıyla yeniden inşa edilerek okullar, haspishaneler vb. dini ve toplumsal dinamiklere uygun politikalar inşa edilmiştir. İnşa edilen politik söylemler özellikle cinselliğin belli normlara göre yaşanmasına ve sınırlandırılmasına zemin hazırlamıştır. Nüfus politikaları vb. söylemler yaygınlaştırılarak üreme üzerinde denetim olmuştur. Ayrıca dönem olarak 1800 yıllar göz önünde bulundurulduğunda cinsellik Ortaçağ'da kilisenin tekelinde olup dönemin bilimsel gelişmelerine bağlı olarak tekrardan üretilmiştir. Bilim ve tıp teknolojilerindeki gelişme psikoloji, pedagoji, psikiyatri, kadınsal hastalıklar, etik ve demografi alanlarında yeni cinsel söylem gelişmesini sağlamıştır. Bu durum ise cinselliğin meşru ve gayri meşru sınırlarının çizilmesine neden olmuştur (Oranlı, 2009, s.341). Bu doğrultuda cinsellik ve beden tıbbın nesnesi haline getirilerek cinselliğe yönelik beden politikaları tıbbi argümanlarla desteklenmiştir.

Cinsellik normal ve normal olmayan kategorilere ayrılarak anormal cinsellikler tartışma konusu olmuştur. Cinselliğin normal ve anormal kategorilere ayrılarak sınırlandırılması sapkın ve hastalıklı cinsel ilişki kavramını ortaya çıkarmıştır. Normalin dışında cinsel aktivide bulunan bireyler sapkın ve hastalıklı damgası ile tanımlanmıştır.

Bu noktada normalliğin sınırları kadın ve erkeğin ikili cinsiyet kategorisi üzerinden normlaştırılmıştır (Connell, 1998, s.107). Cinselliğin tıbbi çözümlenmelerle sapkın ve hastalıklı kategorileri üretmesi cinselliğin tıbbileştirilmesini sağlamıştır (Candansayar, 2009, s.158). Bu kapsamda ise; özellikle cinsellik ve kadın bedeni üzerinde patolojik olgular ortaya koyularak bekaret kavramına vurgu yapılmıştır (Şenel, 2014, s.12). Bekaretin özellikle kadınların cinselliği üzerindeki kısıtlayıcı boyutu LGBT içinde zorlu bir süreci başlatmıştır. Çünkü normal olarak kabul edilen kadın ve erkeğin cinselliğinin bile sınırları bekaret ile çizilirken LGBT cinselliği tamamen anormal olarak tanımlanmıştır. *Anormal cinsellikler* ise; patolojik, sapkın, hastalıklı, sorunlu ve ötekileştici kavramlar ile dışlanmıştır (Direk, 2009, s.68). Cinselliğin tıbbileştirilmesi ve cinsel ilişkilerin sınırları üzerine inşa edilen cinsel politikalar, bedenler üzerinde tahakküm gücü elde etmiştir. Bu durum iktidarın ideolojik argümanları aracılığıyla düzenleyici ve denetleyici niteliklerle süreklilik kazanmıştır (Butler, 2014, s.319).

Bu itibarla beden politikaları ile aslında kadınların cinselliğinin kontrol altına alınarak kadın bedeni üzerindeki baskı unsurunun bir başka boyutunu göstermektedir. Bu amaçla

kadın sünnetlerinin olması, kadınların cinsel hazlarının tıbbi, toplumsal ve biyolojik argümanlarla sınırlandırılması bu durumu örneklemektedir. Ek olarak cinsel taciz, tecavüz vb. eylemlerin kadınların cinselliği ile ilgili yaptırım gücü olan politik normlar vardır (Mohanty, 2008, s.36).

Beden politikaları bağlamında cinsellik ve cinselliğin sınırları özellikle Foucault tarafından sistematik kavram ve kuramlarla detaylandırılmıştır. Beden politikaları ve cinsellik arasındaki ağı algılayabilmek için bu kavramlara değinilmek gerekirse; *biyo-iktidar (bio-politics)*, *anatomo-siyaset (anatomo-politics)*, *pastoral iktidar (pastoral power)*, *yönetimsellik (governmentality)*, *panoptikon(panopticon)*, *ıslah edici ceza (correctivepenalty)* ve *dispotif (dispositif)* kavramlar ele alınacaktır(Foucault, 2005, s.252).

Bu kapsamda kavramların bazıları detaylandırıldığında; *anatomo-siyaset* aracılığıyla bedenlerin hem toplumsal hem de biyolojik verimliliği üzerindeki politik söylemler ortaya atılmıştır. Bu noktada bedenlerin ekonomik açıdan verim sağlayıcı unsurları dikkate alınarak bedenleri disipline edici politik algılar oluşturulmuştur. Bu kapsamda *biyo-iktidarın* hiyerarşik gücü kullanılarak bedenin cinsel arzuları, hazları ve tutkuları nüfus politikaları ekseninde denetim altına alınmıştır. Bu durum ise; üreme ve ikili cinsiyet kalıplarının normlaşmasını sağlamıştır (Foucault, 2005, s.17). Kadının bedeni ve cinselliği bu çerçevede ataerkil kodlara uygun olarak sınırlandırılmıştır. Ayrıca kadınların cinselliği evlilik ve toplumsal normlar ile meşrulaştırılarak bekaret kavramı ortaya koyulmuştur. Bu durum aslında anatoma siyaset ve bio iktidarın kadın bedeni üzerindeki politik gücün önemli göstergesidir. Foucault'nun bir diğer kavramı olan *dispotif ise*; tüm bu tahakküm argümanlarının bedeni etki altına alarak kuşatmasıdır. Beden politikalarının cinsellik üzerindeki yaptırım gücünün ortaya koyulmasını sağlamaktadır (Kalav, 2015, s.37).

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde genel çerçeve çizilecek olunursa; beden politikaları bağlamında cinselliğin denetlenmesi, düzenlenmesi ve sınırlarının çizilmesi sağlanmıştır. Politik söylemler ve yaptırım gücü aracılığıyla iktidarlar tarafından ideolojik argümanlar oluşturularak özellikle kadın bedeni üzerinden cinselliğin tahakküm unsuru ortaya koyulmuştur. Bu perspektif ekseninde cinselliğin politik söylemlere göre şekillenmesi sağlanmıştır. Beden politikaları cinsel hazları, tutkuları,

cinsel ilişkilerin boyutlarını belirleyerek normal ve anormal cinsellikler oluşturmuştur. Politik cinsel çerçevenin dışında kalan cinsel ilişkiler hastalıklı, sapkın, sorunlu ve ötekileştirici kavramlarla dışlanmıştı. Bu durum diğer cinsel kimliklerin ve ilişkilerin politik argümanlarla sorunsallaştırılmasına sebep olmuştur.

3.4. Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliklerinin Ortaya Çıkışını Etkileyen Süreçler

Cinsiyet ve cinsiyetler arası algı ve yargıların tartışılması belli tarihsel, toplumsal, biyolojik ve tıbbi argümanlarla desteklenmiştir. Desteklenen argümanlarla mutlaklaştırılmış kadın ve erkek cinselliği heteroseksüel ilişkilerin normlaştırılmasına neden olmuştur. Bu perspektifler eksenin ikili cinsiyet kategorisi dışında kalan cinsellikler sorgulanmış ve yeni bir tartışmanın dinamiklerini oluşturmuştur. Bu kapsamda cinsel yönelimler ve cinselliğe ilişkin tutum ve yargıları etkileyen süreçler meydana gelmiştir.

Cinselliğin sorgulanarak normal ve anormal sınırlılıklar ekseninde kategorilere ayrılmasında geçmişten günümüze varlığını sürdüren sosyolojik, biyolojik, felsefi ve tarihsel unsurlar etkili olmuştur. Bu unsurları meydana getiren birçok olay ve olgu cinsiyetlerin, cinselliklerin, cinsel arzuların, cinsel kimlik ve yönelimlerin sorgulanmasına sebep olmuştur.

Bu itibarla çerçevesi çizilen cinsellik; kendi içinde cinsel ilişkinin cinsiyetler arası farklılığına göre kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler cinsel yönelim ve cinsel kimlik kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Kavramların anlamları detaylandırılacak olunursa; ilk olarak cinsiyet kavramına değinmek gerekmektedir. **Cinsiyet**; kişilerin cinsel organına göre sahip olduğu kadın ya da erkek kategorisinin belirleyici unsurudur. **Toplumsal cinsiyet**; bireylerin cinsel organlarına uygun rol ve davranışlarının toplum tarafından belirlenen kalıp yargılarıdır. **Cinsiyet kimliği** ise; bireyin kendini ait olduğu cinsiyete göre tanımlamasıdır. Erkeğin kendini kadın kimliği ile tanımlaması ya da kadının kendini erkek kimliği ile tanımlaması bu duruma örnek olarak verilebilir. **Cinsel yönelim** ise; bireyin cinsel arzuları, istekleri, duygusal, romantik ve erotik çekimidir. Yani kişi bu çekim güçleri ile cinsiyet ayırt etmeksizin cinsel arzular besleyebilir. Cinsel arzular karşı cinse yönelikse **heteroseksüel**, aynı cinse ise yönelik; **eşcinsel**, her iki cinse yönelik cinsel arzu duyuluyor ise; **biseksüel** olarak tanımlanmaktadır (Özcan-Elçi, 2018, s.533).

Bu tanımlamalar ile görüldüğü üzere cinsel yönelim ve cinsel kimlik kavramları birbirinden farklı anlamdadır. Cinsiyet ve cinsiyet kalıplarının kendi içinde bu kadar çok anlamlı ve çok boyutlu olmasında toplumsal dinamikler etkili olmuştur. Özellikle geçmişten günümüze dek; üreme, cinselliğin tıbbileştirilmesi, cinsel ilişkilerin tartışılması, cinsiyetler arası hiyerarşi ve tahakküm ile ilgili sorgulamalar cinsel yönelimlerin ve kimliklerin inşa edilmesine zemin hazırlamıştır.

Özellikle feminist söylemlerin ideolojik argümanları ile desteklenen kavramlar cinsel kimlik ve yönelimleri meşrulaştırılmasına yardımcı olmuştur. Ek olarak ilkçağlardan günümüze dek bedene yönelik dikotomik tartışmalar, Aydınlanma ile bedene dair keşiflerin tıbbi argümanlarla desteklenmesi, sanayi devrimi, kapitalizm ve buna bağlı oluşan süreçler bedene, cinsiyete ve cinselliğe yönelik yeni algılar yaratmış. Yaratılan bu algılar günümüzde metalaşan cinsel kimliklerin, cinsel yönelim ve cinsel ilişkilerin oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca heteroseksüel ilişkilerin normlaştırılması, ataerkilliğin yüceltilmesi de cinsel yönelimlerin ve cinsel kimliklerin zemininin inşa edilmesine etki eden bir başka faktör olarak kabul edilebilir.

3.4.1. Ataerkillik

Cinsiyet, cinsellik, kadın ve kadına dair her türlü sınırlama ve hiyerarşik tahakkümün sorumlusu olarak gösterilen söylemlerin önemli bir kısmı ataerkillik ile ilişkilidir. Ataerkillik bir üst ideoloji olarak ikili cinsiyet kalıplarını şekillendirmektedir.

Bu perspektif ekseninde ataerkillik; erkeklerin kadın bedeni, emeği ve cinselliği üzerindeki üstünlüğü, tahakküm gücü ve kontrol mekanizması olarak tanımlanmaktadır (Özçatal, 2011, s.25). Bu kontrol mekanizması ataerkil toplum yapısı tarafından meşrulaştırılarak kadının erkeğe itaat etmesini sağlanmaktadır (Demren, 2004, s.1).

Kadının erkeğe itaati özellikle cinsellik ile özdeşleştirilmiştir. Kadın cinselliği ile üreme, doğurganlık, çocuk bakımı vb. işlevlere sahip olması kadının özel alanın bu işlevlerle sınırlandırılmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda erkeğin ise kamusal alanda varlığı meşrulaştırılmıştır. Kadının cinselliği ayrıca bekâret kavramı ile de sınırlandırılarak ataerkil yapı içinde baskı altına alınmıştır (İlkkaracan, 2003, s.32).

Ataerkil yapı içinde neslin devamlılığı için üreme önemli bir araçtır. Bu sebeple üremenin önemli bir unsuru olan kadınların cinselliği, doğurganlığı ve üreme işlevi

kontrol edilmektedir. Ataerkil dinamikler tarafından kadının cinselliği erkeğin sınırları doğrultusunda meşrulaştırılmıştır. Ayrıca üreme ve doğurganlık için heteroseksüel ilişkiler normlaştırılarak cinsellikler teşvik edilmiştir (Candansayar, 2009, s.154). Ataerkil ve heteroseksüel ilişkiler ekseninde mülkiyetin, ailenin ve politik ideolojinin çıkarları doğrultusunda cinsellikler meşrulaştırılmıştır. Fakat heterokseksüel ilişkiler dışındaki cinsellikler ötekileştirilmiştir (Acar Savran, 2009, s.151).

Bu kapsamda ataerkilliğin cinsellikler üzerindeki tahakküm gücü feminist akımlar ekseninde tartışma konusu olmuştur. **Radikal feministler ataerkilliği;** kadın ve erkek arasındaki hiyerarşik eşitsizlik olarak tanımlamıştır. Radikal feministler erkeklerin kadınları ezdiği, ötekileştirdiği ve sömürdüğü bir sistem olarak ataerkilliği ele almıştır. **Marksist feministler** ise; ataerkilliği kapitalizm ile özdeşleştirerek tanımlamıştır (Özçatal, 2011, s.25). Bu doğrultuda marksist feministler ataerkilliği ideolojik, ekonomik ve sosyolojik çıkarlara hizmet eden bir sistem olduğunu kabul etmiştir. Marksist feministlerin ataerkilliğe ilişkin bakış açısına göre; kapitalist sistemde kadının ezilmişliğinin sebebi kadınların sermayeyle ilişkine bağlıdır. Kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik sermayeden kaynaklı olarak görülmektedir. Sosyalist feministlere göre ataerkillik ise; kapitalizmle bağlantılı olarak gelişen ve kadının ezilmişliğini ortaya koyan sistem olarak tanımlanmaktadır. **Sosyalist feministlerce** kadının ezilmişliği ve ataerkillik arasındaki ilişki sadece ekonomik değil, sosyal ve kültürel olarak erkeğin üstünlüğüdür (Öztürk, 2012, s. 74). Bu çerçeveler ve feminist ideolojilerin ataerkilliği tanımlamaları ekseninde 1990 yılından itibaren ataerkil kavramı dönüşerek erkek egemenliği kavramı (male hegemony/hegemonic masculinity) olarak kullanılmaya başlanmıştır (Cranny-Francis, 2002, s.16).

Bu dönüşüm ile erkeğin kadın üzerindeki baskınlığı daha yumuşatılmış bir kavram ile açıklanmış olmuştur. Kavram değişse de anlam farklı argümanlarla aynı kalmıştır. Feminist akımların ataerkilliğe ilişkin çözümlerine ek olarak feminist yazarlar da ataerkillik üzerine yeni perspektifler sunmuştur.

Ataerkil zihniyeti sorgulayarak kadının ötekileştirilmesini sosyal faktörlerin varlığı ile açıklayan Simone de Beauvoir'dir. Ona göre; ataerkil tutum ve yargılar sosyal dinamiklerce hayatın her alanına empoze edilerek kadının ikincil konumda olmasını meşrulaştırmıştır. **Kate Millett Sexual Politics (Cinsel Politika)** ve **Shulamith**

Firestone The Dialectic of Sex (Cinsiyetin Diyalektiği) eserlerinde ataerkilliğe değinerek ataerkil kültürün tahakküm ve baskı unsuru oluşturmasını eleştirmişlerdir. *Milett ataerkilliği*; kadına karşı sistematik bir şekilde kurumsallaşmış cinsel baskı unsuru olarak tanımlamıştır. *Firestone ise ataerkilliği*; biyolojik ve toplumsal unsurların şartlarının bir sonucu olarak tanımlamıştır. Firestone bu bakış açısı ise kadınları ataerkil sistemin tahakkümden kurtarıcı bir çözüm önerisi ortaya koymaktadır. Modern tıp teknolojileri ile kadınların doğurganlık, çocuk yetiştirme vb. sorumluluklardan kurtularak cinsel eşitliğin sağlanacağını öne sürmüştür (Heywood, 2007, s.311-312).

Tüm bu tanımlamalar ve değerlendirmeler ekseninde ataerkillik kavramının cinsler ve cinsellikler üzerindeki etkisi oldukça yüksektir. Ataerkillik ile meşrulaşan heteroseksüel cinsellikler ideolojik bir güç olarak varlığını sürdürmüştür. Ek olarak erkeklerin kadınlar üzerindeki cinsel işlevleri üreme ve doğurganlık ile sistematik olarak arttırılmıştır. Geçmişten günümüze ataerkillik kadını ezen, ötekileştiren ve baskı unsuru olan bir kavram olarak ele alınsa da günümüzde cinsiyetler ve cinsellikler arasındaki otoritesi giderek azalmaktadır. Ataerkillik hem kavram olarak hem de toplumsal algı ve yargıdaki yansıması olarak değişmiştir.

3.4.2. Heteronormatif Düzen ve Heteroseksizm

Cinselliğin ikili cinsiyet grubu içinde mutlaklaştırılmış normları heteronormatif düzen ve heteroseksizm kavramları ile açıklanmaktadır. Cinsiyete ve cinselliğe dair kalıplaştırılmış heteroseksüel yaklaşımlar feminist tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalar ile heterocinsiyetçi söylemlerin oluşmasına zemin hazırlanarak heteroseksizm kavramı inşa edilmiştir.

Heteroseksizm; cinselliği kadın ve erkek üzerinden meşru kılan anlayış, sosyal dinamik ve toplumsal yapılarının tamamıdır. Heteroseksist anlayışa göre cinsellik yalnızca kadın ve erkek ikili cinsiyeti üzerinden olabilir. Çünkü cinsellik haz almak için değil, üreme ve neslin devamlılığı için gereklidir. Bu çerçevede heteroseksizm farklı cinsel kimliklere sahip bireylerin cinselliklerini ötekileştirmiştir (Şerbetçi, 2013, s.56).

Heteroseksist algılar ile normalleştirileşme zemininde şekillenen ikili cinsiyete dayalı cinsellikler zamanla heteronormatif bir düzeni oluşturmuştur. *Heteronormatif düzen*;

heteroseksist sınır ve sınıflandırmalar ekseninde cinselliklerin yaşanması olarak tanımlanmaktadır. Yani kadın ve erkeğin birlikteliğinden oluşan cinselliklere uygun tutum ve davranışları kapsamaktadır. Heteronormatif düzen dışındaki cinsel kimlikler, cinsel yönelimler ve cinsel ilişkiler sorunlu, hastalıklı ve sapkın olarak kategorize edilmektedir (Erdem, 2012, s.47).

Cinsellik politik ideolojik aygıtlar tarafından düzenlenerek “ normal cinselliğin” unsurları çizilmiştir. Normal cinsellikler dört kategoriden oluşmaktadır Bu kategoriler anne, çocuk, evli çiftlerden oluşmaktadır. Normalin dışı olarak kategorize edilen grup ise; eşcinseller, çocuk yapmayı reddedenler ve gayri meşru ilişkilerdir. Devlet ise; bu kategorileri “normalleştirmeye” çalışmakla yükümlüdür. “Normal” sınırlandırmalarına uymayan bireyler toplumsal cinsiyet baskısı ve politik aygıtlar ile ötekileştirilmektedir (Tekelioğlu, 1999, s.25).

Bu kapsamda normal cinsellik; hazların göz ardı edilip üremenin ön planda olduğu, evlilik ile gerçekleşmeli ve herhangi bir ticari olmadan gerçekleşen cinseliktir. Normal cinsellikte önemli bir kriter cinsel ilişkinin evlilik ile ve yalnızca kadın ve erkek arasında olmasıdır. Kadın ve erkek arasındaki yaş farkı dikkate alınmalı ve heteroseksüel olarak cinsellik gerçekleşmelidir. Görüldüğü üzere normal cinselliğin sınırları ataerkil algı ve yargıları beslemekte ve heteroseksist ideolojiye uygun olmaktadır (Erdem, 2012, s.46).

Heteroseksist sınırlamalar ekseninde heteronormatif düzenin kriterleri oluşturulmuştur. Bu kriterlerin dışında kalan eşcinseller, lezbiyenler, biseksüeller ve farklı cinsel kimlikleri barındıran bireyler sapkın etiketi ile ötekileştirilmiştir (Göregenli & Öz, 2016, s.353). Bu dpğrultuda aslında heteroseksüel cinselliklerde tektipleştirilmiştir. Kadın ve erkek arasındaki cinselliklerin yaşa, cinsiyete, evlilik şartına vb. olgulara göre sınırlandırılması bu noktada önemlidir. Ek olarak normalin dışında kalan LGBTİ+ bireylerde ötekileştirilerek tektip kavramlar ve dışlama mekanizması için cinsellikleri anormalleştirilmiştir (Scott, 2014, s.146).

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde heteronormatif düzen ve heteroseksizm kavramları cinsellikleri ikili cinsel kalıplara göre sınırlayan anlamları içermektedir. Bu kavramlar kendi içinde heteroseksüelliği de kategorize ederek cinsel ilişkilerin kriterlerini oluşturmuştur. Bu durum heteroseksüel ilişkileri teptipleştirilip standart cinsel ilişkilerin

oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ek olarak heteroseksist düzenin dışında kalan cinsel hazlar, cinsel kimlikler ve yönelimler ötekileştirilmiştir.

3.4.3. Hegemonik Erkeklik

Ataerkil kurumlar ve kurgular ekseninde inşa edilen heteroseksist ideoloji ile kadın ve erkeğin cinselliklerinin kriterleri oluşturulmuştur. Bu kriterler ile sadece kadın ve sadece erkek olarak kabul edilen cinsiyetler için cinsellik meşru kabul edilmiştir. Bu doğrultuda diğer cinsellikler ve cinsiyet kategorisindeki bireylerin cinsellikleri dışlanmıştır. Bu durum ise; kadınlık ve erkeklik cinsiyet kalıplarının tektip cinsel ilişkiler doğrultusunda gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır. Cinselliklerin ve cinsiyet kategorilerinin standardize edilmesi ile hegomonik erkeklik kavramını gündeme getirmiştir (Arık, 2016, s.233).

Bu itibarla hegomonik erkeklik kavramı detaylandırıldığında ilk olarak hegomanya kavramının tanımı ele alınmalıdır. Hegomonya; ilişkiler ağı içinde sürekli inşa edilen bir kavramdır. Bu noktada hegomonya ilişkiler ağında üstünlük sağlayan ve sürekli üstünlüğünü inşa eden dinamik bir tanımı içermektedir. İlişkiler ağındaki üstünlük; ataerkil yapı içinde şekillenen okullar, hastaneler, aileler ve ideoloji eksenindedir (Sancar, 2011, s.40).

Hegomonik erkeklik ise; toplumsal dinamikler ve kurumlar aracılığı ile idealize edilmiş erkeklik kalıp yargılarıdır. Bu çerçevede hegomonik erkeklik; erkek olmanın anlamı, kriteri ve erkeklerin eylem ve söylemlerinin nasıl olması gerektiğini standartize edilmesidir. Bu bağlamda hegomonik erkeklik, eril tahakkümün ve ideolojinin içselleştirilip uygulanmasıdır (Belek, 2013, s.23).

Hegomonik erkeklik, ataerkil zihniyetin bir ürünü olarak toplumsal kabul görmüş bir kavramdır. Erkekliğin sınırları çizilmekle kalmayıp erkeğin otoritesinin de güçlendirilmesine ve normalleştirilmesine neden olmuştur. Bu çerçevede erkeklik kriterinin dışında kalan kimlikler gayler, biseksüeller ve eşcinseller yok sayılmıştır. Erkekliğin inşa ve erkekliğin meşru idealize formları ekseninde günümüzde hegomonik erkeklik algıları değişmiştir. Bu değişimin önemli bir unsuru cinsiyet kategorilerinin çeşitliliği ve feminizm ile kadınların egemenliğinin fark edilmesidir. Tüm bu kavramların bir anlamı ve oluşmuş olduğu tarihsel, toplumsal, ideolojik ve biyolojik

unsurları önemlidir. Hegomonik erkeklik bu unsurlar ekseninde tahakküm gücü kazanarak meşrulaşmıştır.

3.5. Cinsel Yönelim ve LGBTİ+

Cinsiyet ve cinselliğe dair detaylandırılan çözümlenmeler ile cinsiyetler arası kadın ve erkek kategorisi değişmiştir. Cinsiyet kavramının biyolojik yapısının çözümlenmesi ile kadın ve erkeğin cinsellikleri üzerine normlaştırılan heteroseksüel ilişkiler tartışılmıştır. Bu tartışmalar ile normal ve anormal cinsiyet ve cinsellik algı ve yargıları yaratılmıştır. Bu yargılar ekseninde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği kavramları ortaya çıkmıştır. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri birbiri ile aynı anlamı ifade ediyor gibi algılanan fakat birbirinden farklı anlamları içeren kavramlardır.

Bu kapsamda kavramların tanımları üzerinden cinselliğin dönüşümü ve kategorik ayrımları ele alındığında; ilk olarak cinsel yönelim kavramı tanımlanacaktır. **Cinsel yönelim**; karşı cinse ya da hemcinsine yönelik cinsel çekim, istek, arzu ve şehvet duygularının tamamıdır (Başar, 2003, s.130). Cinsel yönelim; bireylerin cinsel arzularının ve erotik ilgilerinin cinsiyet ayırt etmeksizin oluştuğu çekim gücünü kapsamaktadır. Ve her bireyin cinsel yönelimleri ve cinsel çekimleri farklılık göstermektedir. Bu çerçevede cinsel yönelim üç bileşenden oluşmaktadır. Bunlar; **cinsel istek**, **cinsel ilgi** ve **cinsel eylemlerdir** (Tuzer, 2003, s.7). Yani bireyin cinsel yönelimine etki eden bu üç bileşen cinsel ilişkinin tanımını da değiştirmektedir. **Cinsel ilişkinin türüne göre** cinsel yönelimler üç başlık altında tartışılmaktadır. Bunlar; **heteroseksüel**, **homoseksüel** ve **biseksüel** kavramlarıdır (Maden, 2020, s.12). Ek olarak bu üç başlıklar günümüzde asexuellik, panseksüellik ve polysexuallik ile çeşitlenmiştir.

Bu çerçevede heteroseksüellik; kadın ve erkeğin cinsel çekiminden oluşan cinselliklerdir. Yani karşı cinse olan cinsel arzu ve istek heteroseksüel olarak tanımlanmıştır. Toplum tarafından neredeyse norm haline gelmiş doğal ve olağan olarak kabul edilen cinselliktir. **Homoseksüellik** ise; kadın veya erkeğin hemcinsine cinsel çekim ya da arzu duymasıdır. Heteroseksüelliğin zıttı olarak tanımlanmaktadır. Homoseksüeller kendi içinde **lezbiyen** (kadın kadına cinsel çekim) ve **gay** (erkek erkeğe cinsel çekim) olarak ikiye ayrılmaktadır. Homoseksüeller genel olarak eşcinseller ile aynı anlamı ifade etmektedir. **Biseksüellik** de; heteroseksüel ve homoseksüel bireylerden farklı olarak her

iki cinse de cinsel çekim ve arzu duyma isteğidir. Biseksüeller cinsiyet ayırt etmeksizin cinsel haz, cinsel ilgi ve cinsel arzuya sahip bireylerdir(APA, 2020, s.1).

Cinsel yönelimin üç ana başlığından da görüldüğü üzere cinsel aktivitelerde cinsiyetlerin konumuna göre çeşitlenen cinsellikler mevcuttur. Bu cinsellikler günümüzde daha da çeşitlenerek *heteroseksüel, homoseksüel ve biseksüel* ekseninde *asexuellik, panseksüellik ve polysexuallik* cinselliklerini oluşturmuştur. Bu çerçevede bu kavramlar tanımlandığında ilk olarak; olarak asexuellik kavramına değinecektir. *Asexuellik*; hiçbir cinsiyete ilgi, arzu ve şehvet duymayan kişilerdir. *Panseksüellik* ise; herhangi bir cinsiyet ayrımı gözetmeksizin tüm cinsiyetlere karşı cinsel arzu duymaktır. Geylere, lezbiyenlere, erkeklere ve kadınlara ilgi ve cinsel istekli olmaktır. Burda dikkat çekilmesi gereken husus; biseksüeller ile panseksüeller arasındaki farktır. *Biseksüeller* kadın ve erkeğe cinsel arzu duyarken, *panseksüeller* hem kadın hem erkek hemde diğer diğer tüm cinsiyetlere cinsel ilgi ve istek duymaktadır. *Polysexuallik*de; birçok cinsiyete cinsel istek ve arzu duymakla birlikte bazı cinsiyet gruplarına ilgi duymayan kişiler olarak tanımlanabilir (Greens, 2020, s.2).

Cinsel yönelim ve cinsel yönelimi oluşturan alt bileşenlerdeki çeşitlilik cinselliğin boyutunun ne kadar değiştiğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca kadın ve erkek cinsiyetinin sadece biyolojik olarak değil toplumsal olarak da farklı isimlendirmeler ile dönüştüğü dikkat çekici bir başka unsurdur. Bu kapsamda cinsiyet kimliğine değinecek olunursa; bireylerin kendini ait hissettiği cinsiyetlere verilen addır. Yani *cinsel kimlik*; bireyin hissettiği, aidiyet duyduğu biyolojik bedeninden farklı bir cinsiyet kategorisi olarak tanımlanmaktadır. Bireyin kendisini hissettiği cinsiyet kalıbıdır (Maden, 2020, s.12). Cinsiyet kimliği ya da cinsel kimlik cinsel yönelimden farklıdır. Çünkü *cinsel kimlik* duygusal ve psikolojik unsurların bir yansıması iken *cinsel yönelim* biyolojik unsurların yansımasıdır.

Tüm bu kavramlar ekseninde cinselliğin ve cinsiyetlerin kategorik anlamlarına biyolojik ve psikolojik olarak ait olduğuna inanan bireyler LGBTİ+ çatısı altında birleşmişlerdir. Çünkü geçmişten günümüze dek normlaştırılan heteroseksüel ve ataerkil cinsiyet kalıpları diğer cinsel kategorileri dışlayıp ve ötekileştirmiştir. Bunun sonucu olarak birçok birey sadece cinsel yönelim ve cinsel kimliklerinden dolayı toplumda hastalıklı, sapkın ve problemlili damgası yemiştir. Bu duruma karşı verilen mücadeleler ve ortak

yaşanmışlıklar LGBTİ+ oluşumuna neden olmuştur. LGBTİ+ aslında geçmişten günümüze verilen cinsiyet ve cinsel mücadelelerin bir sonucu niteliğindedir.

Bu perpektif ekseninde LGBTİ+ açılımı ele alındığında her bir harfin belli bir cinsiyet ve cinsel kategoriye kapsadığı görülecektir. İlk olarak **LGBTİ+ ‘deki ‘L’ harfi lezbiyenleri, ‘G’ harfi gayleri, ‘B’ harfi biseksüelleri, ‘T’ harfi transseksüeller, ‘İ’ harfi interseksleri kapsamaktadır.** Ek olarak günümüzde ‘+’ veya ‘Q’ da eklenerek **diğer bilinmeyen tanımlanamayan cinsiyet ve cinsellikleri** ifade etmektedir (Gedizlioğlu, 2020, s.12).

Yani LGBTİ+ ile cinsiyetlerin ve cinselliklerin çok daha ötesi olduğu kabul edilerek bir ideolojinin varlığı meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde cinsel yönelim ve LGBTİ+ kavramları günümüzde sınırsız cinsiyet ve sınırsız cinsellikler ile meşru zemini inşa edilmeye çalışılmıştır. Günümüzde sayısız cinsiyet ve sayısız cinsel yönelimler mevcut olup LGBTİ+ bu çerçevede bir üst çatı olarak ortaya çıkmıştır. Cinsiyet ve cinselliklerin ötekileri doğurması ve ötekilerin de bir başka ötekiyi doğurarak devam eden bir cinsellikler vardır. Bu cinsellikler her geçen gün bir başka unsur ile birlikte dönüşmektedir. Masum gibi görünen kavramlar ve kuramlar bu perspektifler ekseninde çözümlenmektedir. Aslında dikkat çekilmesi gereken birçok husus vardır ilerleyen başlıklarda bu konulara detaylıca değinecektir.

3.5.1. Heteroseksüellik

Heteroseksüellik; toplum tarafından sosyolojik ve ideolojik argümanlarla cinselliğin normlaştırıldığı önemli bir kavramlardır. Toplumun ikili cinsiyet kategorisi içinde cinselliği meşrulaştırdığı ataerkil paradigmanın bir yansımasıdır. Homoseksüellik bu açıyla toplumsal düzen içinde cinselliklerin ve cinsiyetlerin devamlılığını sağlayan önemli bir mekanizma olarak ortaya çıkmıştır. Ataerkil paradigmatik düzen ile kadın ve erkek cinselliklerinin toplumsal kurumlar tarafından inşası heteroseksüellik kavramı ile sağlanabilmektedir.

Bu perspektif ekseninde heteroseksüellik kavramı ve bu kavramın toplumsal ve tarihsel ideolojik arka planı detaylandırıldığında; kavramın tarihsel olarak geçmişi dikkat çekmektedir. İlk olarak heteroseksüellik kavramın etimolojisine değinilecek olunursa;

bu kavram Yunanca ve Latince “heteros” ve “sexualis” kelime köklerinden oluşmaktadır. Heteros Yunanca’da “diğer parça” anlamında kullanılırken sexualis kelimesi Latince’de “cinsel” anlamında kullanılmaktadır (Mocionis , 2012, s.196). Kavramın etimolojisinden de anlaşılacağı üzere heteroseksüellik; bireylerin karşı cinsten birine cinsel olarak istek, ilgi, haz ve tutku duyması, cinselliğinin diğer karşı cins ile gerçekleştirilmesidir. Heteroseksüel kavramının tarihsel olarak kullanıldığı dönem ve kronolojik yıl ise 1868 yılıdır. Heteroseksüellik ilk kez 1868 yılında kullanılan bir kavram olmuştur fakat 1920’li yıllara kadar tanımlanamamıştır (Sell, 1997, s.646).

Heteroseksüelliğin etimolojik ve kronolojik tanımları ekseninde genel çerçeve çizilecek olunursa; toplumun tüm kurumları, toplumsal dinamikler ve toplumsal cinsiyet algı ve yargıları heteroseksüelliği destekler niteliktedir. Toplumsal mesajlar, aile ve evlilik ilişkileri, cinsellik ve üreme başta olmak üzere heteroseksüellik kadın ve erkeklere empoze edilmiştir. Yani kadının erkeği, erkeğin de kadını cinsel olarak arzulaması normalleştirilerek normalleştirilmiştir. Normal olan cinsellik bu döngü içinde heteroseksüellik olarak algılanmıştır. Bireylerin sosyal ilişkileri de bu algıya yönelik olarak şekillenmiştir (Arık, 2014, s.6). Heteroseksüellik ideolojik, tıbbi, politik ve hukuki argümanlarla da güçlendirilmiştir.

Modern ve postmodern toplumlarda hala baskın olan cinsel ilişkiler heteroseksüeldir. Burada amaç neslin devamlılığı ve üremedir. Ek olarak heteroseksüelliğin toplum tarafından benimsenmesi, heteroseksüel cinselliklerin baskınlığının devamlılığını sağlamaktadır. Bu doğrultuda heteroseksüel ilişkiler “normal”, heteroseksüel ilişki dışındaki cinsellikler “sapkınlık” ve “hastalık” olarak kabul edilmiştir. Bu durum feminist ideolojik çevrelerce tartışılan bir konu olmuştur. Feminist teoriye göre; heteroseksüellik biyolojik bir eğilim olmaktan çok daha ötesidir. Heteroseksüellik toplumsal kurumlar ve tarihsel kabullerle ortaya çıkarılmıştır. Bazı feminist teorisyenlerce heteroseksüellik toplum tarafından yaratılmıştır. Böylece bireyler zorunlu olarak karşı cinse arzu duymak, cinsel ve erotik haz duymaktadır. Çünkü normal olarak kabul edilen cinseyet kodları bu yönde şekillenmiştir (Çelik, 2008, s.19). Bu itibarla 19. Yy ve sonrasında heteroseksüel cinselliklere yönelik algı yavaş yavaş dönüşmeye başlayarak cinsellik; cinsel pratik olarak algılanmıştır. Bu durumla birlikte cinsel ilişkiler arasında hiyerarşik bir durum ortaya çıkmıştır (Şerbetçi, 2013, s.56).

Hiyerarşik olarak cinselliklerin kategorize edilmesi özellikle modern ve postmodern toplumlarda Foucault'nun belirttiği gibi; "cinselliğin deliğinden çıkarılarak söylemsel bir var oluşa zorlanmasıdır." Beden ve cinsellikler bu hiyerarşik döngüye göre standardize edilerek denetim altına alınmıştır (Foucault, 2007, s.31). Bu denetim ve kontrol mekanizması ile cinsellikler, üreme ve cinsel yönelimler düzenlenmiştir. Heteroseksüellik sadece cinsel bir ilişkinin kategorisi değil aynı zamanda toplumsal ilişkilerin de önemli ve belirleyici mekanizmasıdır (Jackson & Scott, 2012, s.165).

Genel olarak bir çerçeve çizilecek olunursa; heteroseksüellik geçmişten günümüze cinselliklerin denetlenmesi, düzenlenmesi ve kontrol edilmesine ataerkil ideoloji ile hizmet etmektedir. Heteroseksüellik; ataerkil ideolojinin yansıması olarak toplumda baskın olarak varlığını sürdürmektedir. Cinsiyet ve cinselliğin kadın ve erkek üzerinden inşa edilmesinin normlaşmasında heteroseksüellik etkili olmuştur. Bu kapsamda hukuki, tıbbi, politik ve ideolojik argümanlar heteroseksüelliğin normallaşmasına katkı sağlamıştır.

3.5.2. Homoseksüellik

Cinsel aktivitenin cinsiyetle olan ilişkisine bağlı olarak değişen tanımlamalardan biri de homoseksüel kavramıdır. Bu kavram 1869 yılında ilk kez hastalık olarak tanımlanmıştır. Bu doğrultuda bireyin bedensel ve ruhsal olarak dejenerasyona uğramasına neden olarak mastürbasyon hedef alınmıştır (Candansayar, 2009, s.71). Bu kapsamda homoseksüellik aslında eşcinsellik ile aynı anlamları karşılamaktadır fakat homoseksüellik tıbben hastalık olarak meşrulaştırıldığı için bazı feminist çevrelerce tartışılan bir kavram olmuştur.

Bu perspektif ekseninde homoseksüellik bir hastalık ise; hastalığa yönelik tedavi de gerekmektedir. Homoseksüel kavramının ortaya çıkmış olduğu dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda bu kişilerin tedavisi için "psikanaliz, radyasyon tedavisi, hormon tedavisi, elektrik şokuyla tiksindirme tedavisi, beynin ön tarafındaki sinir lifleri kesilerek eşcinsel dürtülerin yok edildiğine inanılan *lobotami*, eşcinsellerin evlendirildiklerinde doğal biçimde heteroseksüel olacaklarına inanılan evlendirme terapisi gibi pek çok yolla "iyileştirilmeye" çalışılmıştır" (Baird, 2004, s.41).

Homoseksüel bireyler hastalıklı olarak tanımlanarak çeşitli tedavi yöntemleri uygulanması çeşitli çevrelerce eleştirilmiştir. Bu eleştiriler doğrultusunda 1973 yılında Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozukluklarının Tanı ve İstatistiksel El Kitabı-IV (DSM-IV) ile hastalık kategorisinden çıkarılmıştır. Ek olarak homoseksüelliğin de heteroseksüellik gibi bir cinsel yönelim olduğu kabul edilmiştir. Homoseksüellerin ve bazı feminist grupların mücadeleleri sonucunda 1869 yılında hastalık kategorisinde olan bu yönelim aradan geçen yaklaşık olarak 108 yıl sonra normal olarak tanımlanmıştır. Bu durum göstermektedir ki; cinselliğe ve cinsel eylemlere yönelik söylemlerin dönüşümü tanımlamaları değiştirerek cinsel kimliklerin normalleşmesini sağlamıştır. Bu kapsamda önce hastalık kategorisinde olan homoseksüellik sonra normal bir cinsel eylem biçimi ile aynı anlamı taşımaya başlamıştır. 1992 yılında da daha kurumsal ve güçlü bir örgüt olan Dünya Sağlık Örgütü'nün hastalıklar listesinden eşcinsellik çıkarılmıştır (Kaos, 2012, s.25).

Homoseksüelliğin dönüşümü ve toplumsal algı üzerindeki hastalıklı ideoloji günümüzde hala yansımalarını göstermektedir. Bu çerçevede homoseksüellerin tedavi edecek ilaçların olması, hekimlerin tedavi yöntemleri ile ilgili çalışmaları, biyolojik ve tıbbi argümanların bu konuya dair yeni açılımlar göstermesi bu olguya örnek olarak verilebilir (Şenel, 2014, s.118).

Bu doğrultuda homoseksüellik ile ilgili yeni kavram ve tanımlamalar ortaya koyulmuştur. *Uranianizm, homojen aşk, kontraseksüelite, homoerotizm, simülseksüelizm, tribadizm, seksüel inversiyon, interseksüelite, transeksüelite, üçüncü cinsiyet ve psikoseksüel hermafrodite* gibi çok sayıda kavram döngüsü içinde ifade edilmiştir (Sell, 1997, s.645).

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde homoseksüellik; duygusal ve cinsel açıdan hemcinsine olan arzu olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımla birlikte homoseksüellik eşcinsellik ile aynı anlamı ifade etmektedir. Homoseksüellik ikili cinsiyet kalıplarının cinselliği doğallaştırıcı normalarına karşı bir başkaldırı niteliğindedir. Bu sebeple homoseksüellik belli bir dönem hastalık kategorisi içinde yer almıştır. Bu bireylere yönelik tedaviler geliştirilmiştir. Geliştirilen tedavi yöntemleri ve oluşan toplumsal yapının dönüşümü ile bu durum hastalık kategorisinden çıkarılmıştır. Bu olgu ile birlikte cinsellikler tanımlandığı sosyo kültürel ortama göre meşruluğunu

kazanmaktadır. Cinsiyetin ve cinselliğin biyolojik ve tıbbi argümanlarla normalize edilmesi günümüzde hala varlığını sürdürmektedir.

3.5.2.1. Tarihsel Açıdan Eşcinsellik

Cinsiyet ve cinselliğe dair tartışmalarda homoseksüel ideolojinin bir unsuru olarak eşcinsellik kavramı ortaya çıkmıştır. Bu kavram ilk kez 1869 yılında Karl Maria Ketenby tarafından kullanılmıştır. Bu kavramın tanımlanması ile birlikte eşcinselliğe dair akademik, bilimsel, tıbbi ve politik argümanlar geliştirilmiştir (Özer, 2019, s.37).

Eşcinselliğe dair ortaya koyulmuş olan söylemlerin, toplumsal, politik ve ideolojik unsurların varlığı yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Eşcinselliğin tarihi insanlık tarihi kadar eski ve uzundur. Bu kapsamda eşcinsellik, tarihin birçok döneminde var olmuştur. Tarihsel kalıntıların izleri eşcinselliğin özellikle Antik Yunan'da kültürel bir unsur olarak var olduğunu göstermektedir. Antik Yunan'da eşcinsellik olağan hayat döngüsü içinde hiyerarşik konumun belirleyici niteliğindedir (Wolf, 2012, s.21).

Bu perspektif ekseninde eşcinselliğin Antik Yunan'dan günümüze dek değişen durumu detaylandırılacaktır. Antik Yunan eşcinsel ilişkilerin sıklıkla yaşandığı bir bölge olma özelliği taşımaktadır. Erkekliğin aktarılmasında bir araç olarak kullanılan eşcinsellik, yetişkin erkekler ve yurttaşlar arasındaki ilişkileri meşrulaştıran bir zemin olarak inşa edilmiştir. Bu çerçevede erkekliğin cinsel eylemlerle diğer erkeklere aktarılması iyi bir yurttaş olmanın gösteresi olarak kabul edilmiştir. Antik Yunan'da eşcinsel ilişkiler meşru ve hiyerarşik bir sınıfın göstergesidir. Ve eşcinsel eylem ve söylemlerin kodları patriarka tahakkümünde şekillenmektedir. Bu sebeple Antik Yunan'da eşcinsel ilişkilerin toplumsal izdüşümleri oldukça önemlidir (Halperin, 2013, s.90).

Antik Yunan bu özellikleri ve toplumsal yapısının kodlarına bağlı olarak cinsiyet ve cinselliğin her bir yönünü hiyerarşik olarak ayrıştırmıştır. Cinsellikler alt ve üst sınıf arasında bu ideoloji ekseninde şekillenmektedir. Kadınlar, çocuklar ve köleler alt sınıfı oluşturan bir grup olarak değerlendirilmiştir. Cinsellik ise üst sınıfın haz ve tutkularının erotik bir yansıması olarak kabul ediliyordu. Bu kapsamda erkeklerde bu yansımayı aktaran bir mekanizma olarak algılanıyordu. Bu doğrultuda toplumsal statü olarak üst kategoride olanların alt kategoriye uyguladıkları eylemler “penetre eden” ve “penetre edilen” olarak cinsel kategorilere ayrılmıştır (Halperin, 2013, s.91).

Cinselliğin kategorik olarak üstünlüğünü gösteren unsur “penetre eden” olarak kabul edilmiştir. Ve penetre eden kişi yetişkin bir yurttaş olmaktadır. Bu yetişkin kişi; kadınlar, ergenlik çağına yeni girmiş yaşı çok büyük olmayan erkekler ve kölelerle cinsel ilişkiye girebilmektedir. Bu durum ile Antik Yunan’daki cinselliğin, eşcinselliğin toplumsal ve kamusal alanda belirleyici rolünü göstermektedir (Halperin, 2013, s.95). Ek olarak cinsellik, eşcinsel ve heteroseksüel olarak ayrılmayıp sadece alt ve üst sınıf arasındaki sosyal statü ekseninde ayrıştırılmıştır. Üst sınıf erkek yurttaşların gücünü, tahakkümünü ve erkekliği aktaran bir argüman olarak eşcinsellik algılanmıştır.

Antik Yunan’da yaşanan eşcinsellik olgusu ve hiyerarşik ilişkilerin cinsel alandaki izdüşümleri Rönesans’ta da görülmüştür. O dönemin zanaatkârlık düzeninde efendiler ile çıraklar bir arada yaşamakta olup zaman zaman cinsellikler yaşamışlardır. Bu durum zanaatkârlık düzenini bir parçası olarak kabul görmüştür (Saslow, 2001, s.93). Bunun yanında birçok Kızılderili klanının *berdaches* olarak bilinen, karşı cinsin cinsiyet rollerini benimseyen bireyler olduğu söylenmektedir. Yani birçok kızılderili bugünkü trans erkek ve trans kadın özelliklerine sahiptir (Wolf, 2012, s.23).

Antik Yunan’dan Rönesans’a ve ileriki dönemlere dek eşcinsellik uzun bir süre toplumlarda olağan, sosyal ve hiyerarşik üstünlüğün göstergesi olarak kabul edilmiştir. Burada dikkat çekilmesi gereken önemli bir husus; eşcinsellik bir kimlik olarak değil sosyal statünün bir yansıması olarak var olmuştur (Acar-Savran, 2013, s.254).

Bu çerçevede eşcinselliğin tarihsel ve toplumsal izdüşümleri eşcinsellik tanım ve algılarında değişime neden olmuştur. Eşcinsellik tanım olarak; bireylerin kendi cinslerine romantik, duygusal, cinsel, bedensel ve erotik olarak çekim gücüdür. Eşcinsellik kendi içinde de cinsiyetlerin kategorisine göre ikiye ayrılmaktadır. Erkeklerin erkeklere olan cinsel ilgi ve hazları gay, kadınların kadınlara olan cinsel ilgi ve hazları lezbiyenlik olarak tanımlanmaktadır.

Gay olan erkeklerin cinselliği lezbiyen olan kadınların cinselliğinde daha üstün olarak kabul edilmiştir. Çünkü kadınların birbiri ile olan cinsel ilişkilerinde penetre olma durumu söz konusu olmadığı için onların cinselliği halen tartışmalıdır. Kadın eşcinselliğinin tartışmalı olması ve halen cinsellik olarak görülmesinde eleştiriler alması birtakım tarihsel unsurların yansımasını göstermektedir. Bu kapsamda Antik Yunan ve Doğu’da kadın eşcinselliği önemsizdir. Kadın kadına yapılan cinsellikler erkek erkeğe

yapılan cinsellikler kadar cinsel olamadığı için o dönemlerde lezbiyenlik görmezden gelinmiştir (Candansayar, 2011, s.153).

Cinsiyet ve cinselliğe dair toplumsal kurumlar arasındaki ataerkil hiyerarşik döngüler ekseninde eşcinselliğe yönelik ideolojik algılarda da değişmeler meydana gelmiştir. Bu çerçevede Foucault eşcinselliği ve diğer cinsellikleri kenar cinsellik olarak tanımlamıştır. Ve 19. Yüzyıldan itibaren heteroseksüellikten kenar cinselliklere geçişin başladığını ifade etmiştir. Kenar cinsellikler tıp, genetik, biyolojik ve psikiyatri alanlarındaki bilimsel argümanlar desteklenerek “sapkınlık” kategorilerinin tanımlanmasını sağlamıştır. Sapkınlık ise cinsel olarak aynı cinsteki bireylerin erotik ilişkileri olarak tanımlanmıştır (Foucault, 2007, s.35-37). Bu durum Antik Yunan’dan beri doğal ve normal olarak algılanan eşcinselliğin 19. Yüzyıldan sonra anormal, sapkın ve hastalıklı kategorisi ile tanımlanarak problemlili cinsellik haline geldiğini göstermektedir.

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde tarihsel olarak eşcinselliğin dönüşümü ve toplumsal olarak varlığı yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Eşcinsellik sadece cinsel bir birleşme ile ortaya çıkmış bir olgu değildir. Bu olgunun çok daha ötesinde sosyal statü ve hiyerarşik unsurları barındıran özelliklere sahiptir. Soyluların cinsel hazları ve tutkularının sınırsızlığının bir sonucu olarak varolmuştur. Varlığını ise patriarki düzene ve algılara göre sürdürmüştür. Eşcinselliğin geçmişten günümüze yansımada ise; geçmişte hiyerarşik bir üstünlüğün unsuru olarak görülen eşcinsellik günümüzde ötekileştirilmiş ve dışlanmış bir unsur olarak görülmektedir.

3.5.3. Biseksüellik

Cinselliğin cinsiyetler arası hazlarının bir başka boyutu olarak biseksüellik kavramı ortaya çıkmıştır. Bireylerin her iki cinse de romantik, duygusal, hormonal, erotik ve cinsel ilgi ve istek duyması biseksüellik olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda kadın bir birey hem kadına hem de erkeğe cinsel arzu besleyebilmekte olup aynı durum erkek içinde geçerli olmaktadır.

Bu çerçevede **biseksüellik** kavramı biyolojik ve anatomik olarak kadın ve erkeklik özelliklerinin birleşimi olarak ifade edilebilmektedir. Bireylerin bedenlerindeki ikili cinsiyetlerinin yansımada olarak ele alınan biseksüellik kavramı 1990’lı yıllarda itibaren

evrilerek günümüzdeki anlamına gelmiştir. Günümüzde biseksüellik; her iki cinsiyete ve daha fazla cinsiyet kategorilere cinsel haz ve istekte bulunmaktır (KAOS GL, 2018, s.6.) Bu tanımlamalar ekseninde biseksüeller her iki cinse aynı anda cinsel çekimde bulunabildiği gibi her iki cinse de cinsel çekimde bulunmayabilmektedir. Bu sebeple biseksüelliğin kriterleri ve kategorik özelliklerini ortaya koymak zordur.

Biseksüellik bireylerin kadın ya da erkeğe yani ikili cinsiyetlerin ikisine de cinsel çekim, cinsel ilgi, erotik haz ve romantik ilişkilerinin tamamını kapsamaktadır. Fakat yıllar içinde ikili cinsiyetlere yönelik çeşitliliğin artması ile biseksüellik kavramı yeniden tanımlanmıştır. Biseksüellik; birden fazla cinsiyetlere cinsel çekim, haz, tutku ve romantik çekim olarak tanımlanmıştır. Yani biseksüeller lezbiyenlere, geylere, interseklere vb. cinsiyetlerle kendini tanımlayan bireylere de cinsel çekim duymaktadır (Gedizlioğlu, 2020, s.15). Biseksüeller bu çekim duygusunun çeşitliliğinden dolayı genel olarak kararsız damgası ile etiketlenmektedir. Bu durum bir çok cinsiyet kategorisindeki bireylerce eleştirilmiş ve tartışılmıştır. Özellikle heteroseksüeller tarafından eleştirilere maruz kalan biseksüeller bazı feminist çevrelerce ve LGBTİ+ gruplarca da sorgulanmıştır (Özer, 2019, s.46).

Cinsel çekim ve hazlara göre çeşitlenen cinsiyet kategorilerinden biri olan biseksüellik, kavramsal açıdan tartışmalı ve sorgulamaya açık bir durumdadır. Her iki cinsiyete ve çok daha fazlasına cinsel çekim duymak biseksüellik olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım geçmişten günümüze cinsiyet ve cinsellik algılarının değişmesi ile yeniden inşa edilerek varlığını sürdürmektedir.

3.6. Transseksüalite

Transseksüellik; yirminci yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkmış olan bir kavramdır. Bireylerin kendini biyolojik olarak kabul edilmiş cinsiyetine ait hissetmeyip, kendini karşı cinse ait olarak hissetmesidir. Yani birey kadın ise erkek olarak, erkek ise kendini kadın olarak hissetmektedir. Bu durum transseksüalite olarak tanımlanmaktadır.

Bu kapsamda transseksüellik kavramı; 1920 yılında Seksolog Magnus Hirschfeld tarafından tıp literatüründe yer almıştır. Tıpta yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmelerle, hormonal, genetik ve cerrahi operasyonlarda yeni tedavi yöntemleri geliştirilmiştir. Bu çerçevede cinsiyet değiştirebilmenin, cinsiyetlere yönelik biyolojik

ve estetik müdahalelerin önü açılmıştır. Özellikle 1840 ve 1950'li yıllarda önemli bir ivme kazanan tıbbi gelişmeler ile cinsiyet değiştirilmesine yönelik müdahaleler genişletilmiştir (Berghan, 2013, s.144).

Bu gelişmeler doğrultusunda transseksüel bireyler kendini ait olduğu cinsiyete cerrahi müdahaleler ile dönüştürebilmektedir. Yani kadın bir birey cerrahi operasyonla erkek, erkek bir birey cerrahi operasyonla kadın olabilir. Bu durum; bireylerin ikili cinsiyetten birini tercih etme zorunluluğunda bırakmaktadır (Arık, 2014, s.27). Çünkü **transseksüellik** hala birçok psikolojik ve tıbbi çevrelerce ‘**cinsiyet kimlik bozukluğu**’ olarak kabul edilmektedir. Transseksüel bireyler bu kabul sebebiyle hastalıklı, sapkın, problemlili damgası sebebiyle ötekileştirilme ile karşı karşıya kalabilmektedir. Bu sebepler ekseninde transseksüel bireyler kendilerini ait hissettiği cinsiyete dönüştürmeye çalışmaktadır. Bu dönüşümleri hormon ilaçları, genetik tedavileri ve cerrahi operasyonlar vb. ile desteklemektedirler. Transseksüellik bireyin dış görünüşünün aksine bedenini ait hissettiği cinsiyetle ilgili bir kavramdır. Fakat toplumsal cinsiyet kalıp yargıları sebebiyle birçok transseksüel birey cinsiyet değiştirme operasyonu yaptırmayı tercih etmektedir (Şahin & Köylü , 2017, s.13).

Cinsiyet değiştirme operasyonları bir dizi tıbbi, hukuki ve psikolojik süreçler sonucunda Türkiye’de serbestçe yapılabilmektedir. Böylece transseksüel bireyler toplumsal kurumlar ve yapı ekseninde kurulmuş olan ikili cinsiyet kalıplarından birini kabul etmek zorunda kalmaktadır. Bu durum sapkın, hastalıklı ve norm dışı olarak kabul gören transseksüel bireyin tedavi olarak algılanabilmektedir. Transseksüel birey bu doğrultuda normal kategoriye girebilmektedir (Kurtoğlu, 2013, s.132). Bu perspektif ekseninde transseksüel bireyler cinsiyet değiştirme operasyonu gerçekleştirirler bile toplum tarafından tam olarak kadın ve erkek olarak kabul görmemektedirler (Ördek,2014, s.5). Bu durum ise trans bireylerin toplum tarafından hala benimsenemediğini göstermektedir. **Travesitler** yani karşı cinsin kıyafetlerini giyen bireyler **Cross-dresserlar** olarak adlandırılmaktadır. Bu bireyler transseksüel bireylerden ayrılmaktadır. Çünkü travestiler sadece karşı cinsin kıyafetlerini giyerler fakat karşı cinsiyet olarak arzulamamaktadırlar (Öğüt, 2013, s.47).

Transseksüellik ile ilgili verilen bilgiler ekseninde genel bir değerlendirme yapılacak olunursa; bu kavram modern dönem ortaya çıkmış ve postmodern dönem olan

günümüzde hala varlığını sürdürmektedir. Cinsiyet, cinselliğe ve bireylerin kendi ait hissettiği bedenlere göre şekillenen transseksüellik; özellikle tıp teknolojilerinin gelişmesi ile dönüştürülebilmektedir. Bireyler arzu ettiği ve hissettiği cinsiyet kalıbına cerrahi müdahalelerle geçebilmektedir. Bu durum beraberinde birtakım tartışmalı olguları getirirse de günümüzde cinsellik ve cinsiyetler standart formilizasyonlar çok daha ötesindedir.

3.7. İnterseks

Bedenin cinsiyeti ve cinselliğine ilişkin ortaya koyulmuş olan tartışmaların biyolojik ve anatomik bir olgu olarak yansımaları "interseks" olarak kavramsallaştırılmıştır. İnterseks kavramı biseksüel, homoseksüel ve heteroseksüel cinsiyet ve cinselliklerin çok daha ötesinde bir kavramdır. İnterseks bireyleri diğer cinsiyet ve cinsellik kategorisinden ayıran en önemli özellik; interseks olma durumunun bir tercih ya da cinsel yönelim olmamasıdır. *İnterseks* bireyler doğuştan itibaren kadın ve erkeğin cinsel organlarının özelliklerine sahip olmaktadır. Bu durum interseks bireylerin biyolojik ve anatomik olarak cinsiyet ve cinselliklerini etkilemektedir. Bu doğrultuda interseks kavramının biyolojik, tıbbi ve toplumsal argümanlar ekseninde tanımı detaylandırılacaktır.

İnterseks; fiziksel, biyolojik ve anatomik olarak kadın ya da erkek özelliklerinden birine uymayan, bu ikili cinsiyetlerin dışında anormal üreme ve cinsel organları ile doğmuş bireyler olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede interseks bireyler sadece kadın ya da sadece erkek cinsel organlarına sahip olmayan bireylerdir. Her iki cinsel organın biyolojik ve anatomik özelliklerine sahip bireylerdir. Bu sebeple interseks bireyler iki cinsiyeti ve iki cinselliği taşıyan bireyler olarak algılanabilmektedir (Şenel, 2014, s.20). Dolayısıyla interseks bireyler tek bedende iki cinsiyet ve cinsellik unsurunu barındırmaktadır. Bu durum interseks bireylerin cinsiyetlerinin ve cinselliklerinin tartışmalı özellikler barındırmasına sebep olmaktadır. Çünkü interseks bireyler ikili cinsiyet kalıplarına ek üçüncü bir cinsiyet olarak kabul edilebilmektedir. Cinsel organları, genital özellikleri ve üreme organlarının farklı kromozom yapıları bu durumu destekler niteliktedir. Bu özellikler ekseninde interseks bireyler tam olarak kadın ya da tam olarak erkek olamamaktadır (Özer, 2019, s.10). Bir bakıma *tamamlanmamış cinsiyetler* olarak değerlendirilebilir.

Bu değerlendirmeler ekseninde interseks bireylerin anatomik ve biyolojik yapısı tıbbileştirme ile değiştirilebilmektedir. Cinsel organlarının anormalliği sebebiyle interseks bireylere yönelik cinsiyet değiştirme operasyonları bu kapsamda yapılmaktadır. Böylece interseks bireyler ‘*normalleştirilmiş*’ ya da ‘*tedavi edilmiş*’ olacaktır (Holmes, 2011, s.114). Bu durum ise başka bir tartışmalı durumu meydana getirmektedir. Çünkü interseks olan bireyler doğduklarında belli prosedürler ekseninde kadın veya erkek cinsel organı ile cinsiyeti değiştirilmektedir. Ve bu bireyler bebek olduğu için onlara söz hakkı verilmemektedir.

Ek olarak kadın cinsel organını cerrahi işlemlerle yapmak erkek cinsel organını yapmaktan daha kolay olmaktadır. Bu sebeple interseks bireylerin cinsiyet değiştirme operasyonları genelde onları kadın cinsel organı ile kadına dönüştürülebilmektedir. Yani interseks bireylerin birçoğu cinsiyet değiştirme operasyonu ile kadına dönüştürülmektedir. İnterseks bireyler cinsel organlarının farklı olması sebebiyle tıbben herhangi bir zarar görmemektedir. Sadece fiziksel olarak anormal genital organlara sahip olmaktadırlar. Fakat toplumsal cinsiyet normları ve toplumsal dinamikler sebebiyle birçok interseks bireye doğduklarında ikili cinsiyetlerden birine uygun olan genital üreme organları yapılması önerilmekte ve tıbbileştirilmektedir (Özkürkalpli , 2016, s.218).

İnterseks bireylerin tıbbileştirme ile cinsiyetlerinin değiştirilmesi tıp literatüründeki bir başka olguyu ortaya koymaktadır. İnterseks ve hermafrodit (hermaphrodite) olma durumları arasındaki olgular, interseks bireylerin ihtiyaç ve beklentilerinin çözümlenmesi için birbirinden ayrı düşünmesi gereken olgulardır. Bu sebeple hermafrodit (hermaphrodite) terimi detaylandırılacaktır. **Hermafrodit (hermaphrodite)**; her iki genital organizma yapısına sahip gonadlardır. Yani ‘‘ aynı ya da karşı gonada hem yumurtalık hem de testisin bulunduğu durumdur ve nadir olarak görülmektedir. Fakat daha sık görülen formda ise; bireyler ‘‘ ya yumurtalara ya da testislere sahiptir fakat genitaler belirsizdir. Eğer birey iki yumurtalığa sahipse ‘‘**dişi pseudohermafrodit**’’, iki testise sahipse ‘‘**eril pseudohermafrodit**’’ olarak tanımlanır’’ (Kessler , 2002, s.14). Bu tanım doğrultusunda **hermafrodit**; hem dişi hem de eril üreme organlarına sahip organizmaları ifade etmektedir. Yani bireylerin üreme organlarındaki fiziksel görünümün tamamen gelişmiş penis ve vajinaya sahip olma

durumu değildir, bu iki genital organlarına sahip gonadların özelliklerini barındırmasıdır (Turner, 1999, s.460).

Bu çerçevede interseks ve hermafrodit arasındaki temel fark ; hermafrodit durumunda iki gonad türüne sahip organizma varken; interseks durumunda ise; hem erkek hem de kadına ait kromozomlar, gonadlar, hormonal ve üreme organlarına ait çeşitli özelliklerin olmasıdır (Tauches, 2020, s.1).Kavramlar arasındaki farklılıkların ortaya koyulması önem arz etmektedir. Çünkü interseks kavramı zaman zaman hermafrodit kavramı ile karıştırılmaktadır. Ve bu bireylerin ihtiyaç ve beklentileri kavram karmaşası sebebiyle yeteri kadar çözümlenmemektedir.

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde; interseks bireyler bedenleri, biyolojileri ve anatomik yapıları sebebiyle cinsiyet ve cinsellik kalıp yargılarının tamamını devre dışı bırakabilecek niteliklere sahiptir. Özellikle cinsiyet ve cinselliklerin tıbbileştirilme yoluyla normalize edilme durumunu cinsiyet değiştirmenin normalleştirilmesini gözler önüne seren bir olgudur. İnterseks bedenler, interseks genitaller bireylerin tercihlerinin çok ötesindedir. Bu sebeple interseks olma durumu ikili cinsiyetlere ek bir cinsiyet olarak da değerlendirilebilmektedir. Fakat tıbbileştirme ile bu bireyler kadın ya da erkek olma zorunluluğunda bırakılmaktadır. Toplumsal cinsiyet normları ve toplumsal kurumların kodlarına uygun olmak ancak bu şekilde olabilmektedir. Bu durum ise; başka tartışmalı olguları meydana getirmektedir. Bu tartışmalar interseks bedenlerin cinsiyetlendirilmesine ve cinselliğinin toplumsal algı ve yargılara göre şekillenmesine neden olmaktadır.

3.8. Queer ve Queer Kuram

Tüm cinsiyet, cinsellik, cinsel kimlik ve cinsel yönelim kavramlarının hem bir birleştirici şemsiyesi hem de tamamen bu kavramlara başkaldırı niteliği taşıyan “queer” kavramıdır. Queer kavramsal ve tanımsal olarak belirsizlik içeren bir kelimedir. Kelimenin etimolojik kökenindeki belirsiz olgular bu çerçevede anlamını belirsizleştirmektedir. Bu kapsamda queer kelimesinin kavramsal, kuramsal, tarihsel ve toplumsal dönüşümleri ekseninde tanımı detaylandırılacaktır.

Queer 1980’li yılların sonu ve 1990’lı yıllarından başından itibaren cinsiyet, cinsellik, cinsel yönelim ve cinsel kimlik tartışmaları sonucunda ortaya çıkmış olan bir

kavramdır. Kavramın ortaya çıkması ikili cinsiyet ve cinselliklerinin sorgulanması ekseninde olmuştur (Ecevit, 2011, s.23).Bu çerçevede *queer*; akışkan, tuhaf, belirsiz olarak tanımlanan cinsiyet ve cinselliklerin bir bütünüdür. Queer heteroseksüel normların cinsiyet ve cinsellik hiyerarşisindeki üstünlüğünü reddederek sayısız ve sınırsız cinsiyet ve cinsellikleri kapsamaktadır. ‘*Cinsel kimliksizlik*’, ‘*müphem cinsellikler*’ ve ‘*akışkan cinsellik ve cinsel pratikler*’ mottosuyla inşa edilmiş olan bir kavramdır (Çubuklu, 2006, s.27). Bu doğrultuda queer heteronormatif düzene aykırı bedenleri, cinsiyet ve cinsel pratikleri, sabit olmayan cinsel kimlik ve yönelimleri merkeze alarak şekillenmiştir (İmançer, 2018, s.34).

Queer ortaya çıkmış olduğu kronolojik dönemde ilk olarak eşcinsel bireyleri dışlamak, aşağılamak ve ötekileştirmek için kullanılmıştır. 1990 yılından itibaren günümüzdeki haline doğru evrilmeye başlayarak ötekileştirilmiş tüm cinsiyet ve cinsellik kalıplarını kuşatan bir kavram olmuştur (Öztürk, 2011, s.6). Bu durum queerin toplumsal dinamiklere göre şekillendiği, dönüştüğünü ve anlamının sürekli olarak yeniden inşa edildiğini göstermektedir.

Bu perspektif ekseninde 1990’lı yıllarda akademik ve bilimsel çevrelerce tekrardan sorgulanan ‘‘queer’’, Judith Butler’ın Cinsiyet Belası ve Eve K. Sedgwing’in Epistemology eserlerinde detaylandırılarak teorik çerçevesi inşa edilmiştir (Halperin , 2003, s.340). Bu itibarla queer kuram ve queer kuramın ideolojik ve politik argümanlarının alt yapısı oluşturulmuştur.

Queerin kuramsallaşmasındaki önemli etkenlerden biri Foucault’nun Cinselliği Tarihi adlı eserinde cinsiyet ve cinselliklere yönelik söylemidir (Öz, 2010, s.32).Foucault bu eserinde cinsiyetin ve cinselliğin kökenini sorgulayarak cinselliğin tarihsel olarak ortaya çıktığını, cinselliğin doğal unsur sonucu oluşmadığını eleştirel bir söylemle irdelemiştir (Foucault, 2007, s.57). Bu irdeleme ile cinsellikler ve cinsiyetlerin doğal ve biyolojik unsurları ve toplumsal cinsiyet kalıp yargıları dikotomik ekseninde yeniden tartışma zemini bulmuştur. Bu kapsamda queer kuramın postyapısal felsefi zemini iki farklı perspektiften beslenerek inşa edilmiştir. İlk perspektif; Jacques Lacan, Luce Irigaray ve Julia Kristeva gibi feminist öncülerin cinsellikle ilgili Lancancı görüşleriyle şekillenmiştir. Bu doğrultuda bu yazarlar özneliği cinsellikle ele alarak, kimliklerin tuturlu olmasına gerek olmaksızın cinselliklerin, bölünmüş, kaygan ve parçalı

olabileceğini ifade etmişlerdir. Böylece cinsiyet, cinsellik ve cinsel kimlik arasındaki tutarlı olma durumuna eleştiriler getirerek, cinselliklerin kimliklerden bağımsız ve özgür olması için söylemler geliştirmişlerdir. İkinci perspektif ise; bu görüşleri eleştirel olarak ortaya çıkararak; Foucault ve Gilles Deleuze tarafından şekillenmiştir. Bu yazarlara göre; öznelimler, cinsiyet, cinsellik ve toplumsal cinsiyet iktidar tarafından oluşturulmuştur (Özkazanç, 2015, s.96- 100).

Queer kuramın felsefi ve toplumsal yapıdaki argümanları görüldüğü üzere birçok farklı unsur ve görüşten beslenerek oluşmuştur. Queer kuramın multidisipliner görüşler ekseninde özellikleri ve amaçları da bu doğrultuda çeşitlenmiştir. Queer kuram; en temelde cinsiyet kategorilerinin tamamını sorgulayarak cinsiyet ve cinsel farklılıkların sınırsızlığını amaçlamıştır. Cinsiyete ve cinselliğe ilişkin söylemlerdeki biyolojik olarak doğal ve doğal olmayan ayrımlara başkaldırarak normal ve anormalliğe eleştiriler getirmiştir (Öz, 2010, s.32). Bu noktada LGBTİ'lerden ayrılmaktadır. Çünkü LGBTİ cinsiyet ve cinsellik mücadelesi biyolojik olarak doğal ve doğal olmayanları normalize etmeye çalışırken, queer kuram bu tartışmaları daha üst bir kategoride ele almıştır. Queer kuramla doğal ve yapay cinsiyet ve cinselliklerin kalıp yargıları tartışmıştır. Özellikle cinselliğin akışkan olması, arzu nesnesinin standart olmaması gerektiği ve biyolojik unsurların kutsallaştırılması queer kuramda tartışılan konulardır (Ezber, 2017, s.46). Queer kuram bu tartışmalara paralel olarak genel çerçevesiyle 4 kategori içinde temellendirilmiştir. Bu kapsamda bunlar;

1. Dışlanan, ötekileştirilen ve aşağılanan kimlik ve cinselliklerin normalize edilmesi,
2. Queer kuram; heteroseksüel bireyler arasındaki cinsiyet ve cinsellik arasında çıkmazda olan bireyleri, LGBTİ bireyleri ve kendini herhangi bir cinsiyet kategorisinde görmeyen bireyler,
3. Toplumsal dinamikleri ve toplumsal cinsiyete dayalı cinsiyet, cinsellik, cinsel kimlik ve cinsel yönelimleri reddederek politik bir direniş gösteren gruplar,
4. Cinsiyeti, cinsiyetli olmayı ve cinselliklerin tamamının sınırlarını reddeden, sınırsız kimlik ve cinsellikleri savunan bireyler olarak kategorileştirilmiştir(Cheng'den akt. Altunpolat, 2017, s.5).

Bu kategoriler ile queer kuramın sınırsız cinsiyet ve cinsellikleri meşrulaştırmaya yönelik eylem ve söylemler geliştirme çabası ortaya koyulmuştur. İkili cinsiyet kalıplarını eleştirmekle kalmayıp cinsiyetin kendisini sorgulayarak cinsellikleri pejoratifleştiren olgular ortaya koyulmuştur.

Queer kuram cinsiyetin ve cinselliğin kaotik olarak eleştirisini yaparak hem LGBTİ bireyleri hem de heteroseksüel bireyler içinde cinsiyete ve cinselliğe yönelik çıkmazları olan bireyleri kapsayan bir kuram olma özelliği taşımaktadır. Cinsiyet ve cinselliklerin tamamını kuşatan makro perspektif sunmaktadır (Özer, 2019, s.54).

Genel olarak queer kuram; cinsiyetleri istikrarsızlaştırma ve kimliksizleştirme ideolojisindedir. Çünkü cinsiyetin kendisinin sorunlu ve tartışmalı olduğunu ileri sürülmektedir. Queer kuram ile cinsiyetin, cinsel pratiklerin, cinsellikler, cinsel yönelik ve cinsel kimliklerin sorgulaması yapılarak toplumsal cinsiyeti oluşturan her türlü cinsel ve cinsiyetçi söyleme başkaldırılır (Çubuklu, 2006, s.50). Queer kuram aslında bu temeller üzerinden tüm cinsellikleri, cinsiyetleri ve cinsiyetsiz ideolojileri kapsamaktadır.

Bu doğrultuda queer kuram toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, etnisite, kimlik, sınıf ve aidiyet gibi kavramları cinsellikle ilinti olarak sorgulayarak cinsellik ve iktidar kaynağı analizinin yapılmasını sağlamıştır. İki kutuplu cinsiyet kategorilerinin iktidarlar tarafından kurgulanıp üretildiğini iddia etmiştir (Berghan, 2011, s.148). Queer kuramcılar böylece cinsiyetin sabit ve statik olmadığını tarihsel ve toplumsal koşullara göre değiştiğini ortaya koymuştur. Cinsiyet ve cinselliklerde kültürel olarak inşa edilmektedir (Butler, 2008, s.88).

Queer kuramın kurucularından biri olarak kabul edilen Butler Cinsiyet Belası adlı eserinde cinsiyet ve cinselliklerin çözümlemesini yapmıştır. Bu noktada Butler'ın görüşleri queer kuramın amaçlarını ve ideolojisini oluşturmuştur. Butler bu kapsamda feminist söylemlerin heteroseksüellik vurgusu ekseninde söylemler geliştirmesini eleştirmiştir. Çünkü Butler feminizmin kadın ve erkekliğe ilişkin ileri sürmüş olduğu görüşlerin sınırlı olduğunu düşünmektedir. Feminizmin sınırlı görüşleri kadın ve erkeğe ilişkin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarında ötekileştirici unsurun oluşmasına neden olabilmektedir (Butler, 2008, s.15).

Bu doğrultuda Butler ikili cinsiyet normlarını redderek akışkan cinsiyetlere ve cinselliklere vurgu yapmaktadır. Butler bu vurgu ile queer kavramın iki önemli sorunu ötekileştirmekten kurtardığını ifade etmektedir. İlk olarak homofobi, yani eşcinsellere karşı duyulan nefret eylem ve söylemlerdir. Homofobi algısı queer çatısı altında kimliksizleşecek ve homofobik olgu ortadan kalkacaktır. İkinci olarak ise; queerin bir kimlik olmamasıdır. Bu durumlar queer ile normalize edilmeye çalışılarak sınırsız cinsiyet ve sınırsız cinsellikler meşrulaşmış olacaktır (Durudoğan, 2011, s.88).

Queer kuram bu özellikler ekseninde “normatif olanın azular sayesinde altüst edileceğini” anlatmaktadır. Normatif olan arzulama ile altüst edilebilecek olup bu durum toplumsal cinsiyet algılarının kutsallığının altüst edilmesiyle mümkün olmaktadır. Yani cinsiyet ve cinselliklerin hiyerarşik olarak heteroseksüel düzenle empoze edilmesi sorgulanmalıdır. Bu sorgu ile heteroseksüel olmayan cinsellikler normalleştirilme ve bu normalleşmede ana unsur arzu ve haz olmalıdır. Cinsiyet ya cinsel yönelimler olmamalıdır (Asman, 2015, s.1). Arzu kutsallaşırsa normatif olarak kabul edilen cinsellikler altüst olacaktır. Bu sayede sınırsız cinsellikler ve pornografik olgular normalize edilecektir.

Bu değerlendirmeler ekseninde Butler’in görüşleri ve queer kurama yönelik bazı eleştiriler de vardır. Özellikle ikili cinsiyet kalıpları sınırsızlaştırılarak cinsiyet kategorilerinin çeşitlendirilmesi eleştirilmiştir. Çünkü bu çeşitlilik ile toplumsal cinsiyet kalıplarının hiyerarşik düzeninin ortadan kalacağına yönelik sorgulamalar olmuştur (Acar-Savran, 2013, s.326). Toplumsal cinsiyetin ikili cinsiyetler üzerinden oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda bu durum toplumsal düzene karşı bir risk teşkil edebilmektedir. Ek olarak kadın ve erkek cinsiyetlerinin kimlik ve benliği oluşturan bir özne olarak ele alınmalıdır. İkili cinsiyetler kimikleştirilirse özne yok sayılmış olacaktır (Donovan, 2009, s.380). Queer kuram bu eleştirilere rağmen oldukça güçlü argümanlarla cinsiyet ve cinselliklere sınırsızca söylemler geliştirmektedir.

Bu söylemler ve feminizm arasında bir bağlantı kurulduğunda; queer ve feminizmin ikinci dalgasıyla eşcinselliğin gelişim kronolojisi birbirine paralellik göstermektedir. Queer geleneksel cinsiyet ve cinsellik kalıplarından hem teorik hem de pratik olarak kaçmayı meşrulaştırmıştır. Queer kuramcıları bu itibarla cinsiyet ve cinselliklerin toplumsal kodlara göre söylemsel inşa edildiğini ve bu insanın değişebileceğini iddia

etmektedirler (Giddens, 2017, s.478). Bu kabuller ekseninde queer kuram genel olarak; cinsel arzular, cinsiyetler, toplumsal cinsiyet, kromozal cinsiyet ve cinsel kimlikler üzerine odaklanarak kimliksiz cinsiyet ve cinselliklere meşru argüman oluşturmaya çalışmaktadır.

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde genel bir çerçeve çizilecek olunursa; queer kuramın yansımaları ve kabulleri günümüzde daha da yoğun bir şekilde görülmektedir. Queer özellikle cinsiyet ve cinselliklerin çoğullaştırılması ve tüm belirsiz cinsiyetlerikapsaması sebebiyle şemsiye bir kavramdır. Cinsiyetsiz cinsellikler, cinsiyetsiz hazlar, tutkular ve erotik unsurlar meşrulaştırarak cinselliklerin sınırsızlığına zemin hazırlanmıştır. Cinsiyet ve cinsellik olgularının ikili cinsiyetlerden ayırarak çoklu cinsiyetlere taşınması ve böylece sınırsız cinsiyet ve cinselliklerin meşrulaşması sağlanmış olacaktır. Bu doğrultuda metalaşmış cinsellikler ve metalaşan bedenler yaratılabilecektir. Bu durum ise biyolojik unsurların varlığı ile kadınlık ve erkeklik olgularının yok sayılması anlamına gelmektedir.

3.9. Feminist Söylemlerin Cinsel Yönelimler Üzerindeki Etkisi

Feminizmin ortaya çıkmış olduğu 18. yüzyıldan günümüze dek birçok dikotomik tartışmaların merkezinde kadın, cinsiyet, cinsellik, cinsel kimlik ve cinsel yönelime yönelik ideolojiler oluşmuştur. Bu ideolojiler ekseninde kadınların ataerkil akla karşı vermiş olduğu mücadeleler çeşitlenerek cinsiyetçi, cinsiyetli ve cinsel tartışmalara dönüşen bir durum ortaya çıkmıştır. Feminist ideolojilere bağlı olarak ortaya çıkmış olan tartışmalar genel çerçevede kadın, özelde ise kadının cinsiyeti, cinselliği ve cinsiyetçi olgularla maruz kaldığı tahakküme mücadeleleri üretmiştir. Bu perspektif ekseninde feminist söylemler, cinsiyet ve cinsellik olgularının sorgulanmasını sağlamıştır. Bu sorgulamalar ve çözümlenmeler ile çağın ideolojik argümanları, sosyo-kültürel olguları, tıbbi, teknolojik ve politik gelişmelerine paralel olarak cinsel yönelimlerin tartışma zemini inşa edilmiştir.

Bu değerlendirmeler ekseninde 18. yüzyıldan beri bedene, beden cinsiyeti, cinselliği ve bedenin formilize edilmesine yönelik standardize edilmiş kalıp yargıların çözümlenmesi feminist mücadeleler ile olmuştur (Foucault, 2007, s.70). Bu çözümlenmeler ile toplumsal ve tarihsel olarak cinsiyet ve cinselliğe yönelik her türlü eylem ve söylem eleştirel olarak değerlendirilmiştir. Feminizmin ikinci dalgası olarak

kabul edilen dönemde özellikle cinsellik ve doğurganlığı birbirinden ayırma mücadelesi verilerek kadın cinselliği özelinde cinsellik ve cinsiyet normları sorgulanmıştır.

Bu sorgulamalar ile 1970'li yıllarda " kişisel olan politiktir" söylemi kamusal ve kurumsal mücadelenin sloganı haline gelmiştir. Bu doğrultuda cinsel organlar, üreme, cinsiyet değiştirme, doğurganlık, cinsellik, estetik cerrahisi ve hormon tedavileri ile ilgili tıbbi çalışmalar hızlanmıştır (Stryker, 2008, s.3). Tıbbi çalışmalar ile cinsellik ve cinsiyetlere yönelik söylemlerin bilimsel argümanlarla desteklenmesi sağlanmıştır. Bu durum feminist tartışmalar ile tıbbi gelişmelerin hangi yönde ilerlemeler kaydedeceğine katkı sağlar niteliktedir. Buna ek olarak; feminist söylemler ve feminist söylemlerin cinsiyet ve cinselliklerin kendisini tartışmalı hale getirip irdelemesi ile birçok feminist yazar ikili cinsiyet kategorileri ile normalize edilen cinsiyet ve cinsel pratiklere karşı antitezler oluşturmuştur.

Bu itibarla özellikle feminist yazarları ortak paydada buluşturan ikili cinsiyetlerin normlaştırılarak özellikle erkek tahakkümünü meşrulaştırıcı mekanizmayı oluşturması olmuştur. Kadının pejoratif eylem ve söylemlerle yok sayılmasına karşı başlayan feminist mücadele zamanla cinsiyet, cinsellik, cinsel kimlik ve cinsel yönelim tartışmalarını inşa etmiştir.

Bu durum somutlaştırılacak olunursa, toplumsal cinsiyetin oluşturmuş olduğu cinsiyetçi, cinsiyetli ve cinsel normlara başkaldırılarak öteki cinsiyet ve cinselliklerin meşrulaştırılması için yeni kavram ve kuramlar geliştirilmiştir. Kavram ve kuramların toplumsal izdüşümleri tıbbi, biyolojik, anatomik ve sosyo-kültürel ideolojiler ile desteklenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda travesti, transgender, transseksüel, biseksüel, homoseksüel, interseks, drag queen, butch, femme, queer gibi kavramların tartışma zemini oluşturularak LGBTİ+ gruplarca sahiplenilmesi sağlanmıştır.

Bu çerçevede bu kavramların tanımları detaylandırılacaktır. Çünkü kavramlar arası hiyerarşik ve öteki olguları somut olarak görülebilecektir. **Travesti (crossdressing)** kavramı; genellikle cinsel haz ve cinsel çekim almak amacıyla karşı cinsin kıyafetlerini giymek olarak tanımlanabilir. Travestilerin birçoğu erkektir ve kadın kıyafeti giyerek cinsel haz alma amacındadır. Travestilik bir transgender türüdür. Travestilerin karşı cinsle ait kıyafet giyme amacı sadece cinsel haz almaktır. **Transgender** ise; bireyin kendini karşı cinsle ait olarak hissetmesidir, yani erkek ise kadın, kadın ise erkek olarak

hissederek kendini ona göre tanımlamasıdır. Transgender bireyler karşı cinse ait kıyafet giymek zorunda değildir. **Transseksüalite** ise; kendini biyolojik cinsine ait hissetmeyip karşı cins gibi hissetmek ve arzulamaktır. Transseksüel bireyler genelde cinsiyet değiştirme operasyonları yapmayı tercih ederler. Erkekten kadın olan bireyler(**MTF: male-to female**), kadından erkek olan bireyler ise (**FTM: female to Male**) olarak cerrahi operasyonlar gerçekleştirilir (DePaulo, 2017, s.1).

Bu kapsamda transgender bireyler kendilerini travesitlerden ayırmak için transgender üst kimliğini kullanmaktadır. Transgender kendilerini karşı cinse ait hissetse bile travesitler gibi karşı cinse ait kıyafet giymeyi tercih etmezler. Ek olarak travesitler sadece cinsel haz için o şekilde giyinirsen, transgender bireyler cinsel hazzı yaşamayı ve erotik olarak uygulamayı istemektedir. Buna ek olarak cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimler birbirinden farklı kavramlardır. Cinsiyet kimliği var ise cinsel bir yönelim olmak zorunda değildir. Yani cinsiyet değiştiren bir kadın erkeğe, cinsiyet değiştiren bir erkek kadına cinsel haz duyup heteroseksüel bir ilişki yaşayabilir ya da tam tersi olarak aynı cinse cinsel haz duyup homoseksüel ve biseksüel olabilmektedir (Arık, 2014, s.32).

Bu kapsamda cinsiyet ve cinselliğe göre şekillenen kavramlardan bir diğeri olan drag queen kavramına değinilecektir.**Drag queen**; eğlenmek amacıyla erkeklerin kadın kıyafeti giymesidir. Drag queenler abartılı kadın kıyafete giymektedirler. Drag queen olgusu Butler tarafından da çözümlenerek açıklanmıştır. Butler'a göre erkeklerin eğlence amaçlı abartılı kadın kıyafeti giymesi toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına karşı bir hiciv niteliği taşımaktadır. Drag queenler Butler tarafından ikili cinsiyet normlarının sabit olmadığını ortaya koyan önemli bir örnektir.**Butch**; bu kavram ise; erkeksi görünümü ve tavır takınan kadınlar olarak tanımlanmaktadır. Erkeksi lezbiyenler **butch** olarak tanımlanır. **Femme** ise; kadınsı görünüm ve tavır içinde olan erkekler olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram aynı zamanda lezbiyen kadınlarda daha kadınsı olan içinde kullanılan bir kavramdır (Butler, 2008, s.226).

Bu kavramlar ve kavramların cinsiyet ve cinsellik algıları üzerindeki hiyerarşik durumu kadınsı olmak ve erkeksi olmak ile ilgili dikotemileri gündeme getirmiştir. Bu durum feminist söylemler ekseninde yeniden inşa edilerek sorgulanma zeminini oluşturmuştur.

Bu itibarla “ kadınsı olmak” daha çok cinsel ve erotik çağrışımlar ile özdeşleştirilirken “ erkeksi olmak” güç ve otorite kavramları ile özdeşleştirilmiştir. Kadınsı olmak daha

çok fiziksel unsurlar ile ilişkilendirilip beden, göğüs, dudak, göz vb., erkeksi olmak ise; akıl, zeka, kararlılık, soğukkanlılık ve başarı ile ilişkilendirilmiştir. Bu noktada kadınlık ve eşcinsellik ise birbirine paralel olarak değerlendirilmiştir. Kadınlık ve eşcinsellik arasındaki ilinti cinsellikleri ile bağlantı olarak algılatılmıştır. Bu çerçevede kadın genel olarak tahrik edici, cinselliği çağrıştıran bir unsur olarak görülürken erkek ise daha çok bu unsurları tamamlayıcı üst kategori olarak kabul edilmiştir (Elçik, 2011, s.160).

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde, feminist söylemlerin cinsel yönelimler üzerindeki etkisi kaçınılmaz bir realite olarak ortaya koyulmuştur. Cinsiyet ve cinselliğe ait her bir durum kadın özelinden hareket edilerek sorgulanmaya başlanmıştır. Bu sorgulamalar makro düzeyde açılımlara ve kavramların çözümlenmesine yol açarak hiyerarşik cinsiyet kalıplarına eleştiriler getirilmesine neden olmuştur. Cinsiyet ve cinselliklerin normlaştırılarak diğer cinsiyet ve cinselliklerin ötekileştirilmesine karşı bir mücadele feminizmin ideolojik argümanları ile başlatılmıştır. Bu durum ise cinsel yönelimlerin meşru zeminde tartışma alanı bulacak yeni ideolojik unsurların oluşmasını sağlamıştır.

3.9.1. Modernizm'den Postmodernizm'e Cinsellik ve Cinsel Yönelimlerin Meşrulaştırılması

Modernizm'den postmodernizme cinsellik ve cinsel yönelimlerin meşrulaştırılması ve normalize edilmesinin arka planını Aydınlanma'nın kutsallaştırmış olduğu kavramlar oluşturmaktadır. Aydınlanma düşüncesinin yaratmış olduğu ideolojiler modernizmin temellerinin oluşmasında etkin rol oynamıştır. Özellikle Aydınlanma ile evrensel değerler oluşturulması ve evrensel değerlerin yüceltilerek kutsallaştırılması modern döneme damgasını vurmuştur. Çünkü modern dönem bu ilkeler ekseninde evrensel algı ve yargılar oluşturmuştur. Yüceltilen evrensel algı ve yargılar toplumsal kurumların tamamına empoze edilmiştir. Toplumsal kurumlar da kutsallaşan bu algılar çerçevesinde eril yapının yüceltilmesine zemin hazırlar şekilde inşa edilmiştir (Aslantürk & Turgut, 2015, s.50).

Bu çerçevede Aydınlanma ile oluşan ikili kategorik dikotomiler aracılığıyla pozitivist çözümler yapılarak hiyerarşik bir döngü oluşturulmuştur. Akıl-doğa, ruh-beden, özne-nesne ve kadın-erkek gibi ikili kalıplar ve karşıtlıklar ile iki kutuplu bir algı yaratılmıştır. Bu algıda akıl doğadan, erkek kadından daha üstün olarak ön plana çıkmıştır. Böylece bu dikotomilerden biri evrensel değer yargıları ile yüceltilirken diğeri

ötekileştirilerek dışlanmıştır. Bu ise iktidar ilişkilerine yol açarak tektip söylemlerin evrenselleşmesine neden olmuştur (Köse, 2013, s.47). Bu doğrultuda şekillenen modernizm ve modernizmin ideolojisi cinsiyet, cinsellik ve cinsel yönelim konularında ataerkil akla göre hareket etmiştir. Çünkü modernizmde doğru tektipleştirilerek evrenselleştirilmiştir. Bu ikilikler ile de eril tahakküm yüceltilerek erkeğin üstünlüğü evrenselleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu itibarla Aydınlanma ile oluşan kartezyen akılın ürettiği tektipleştirici evrensel kabuller modernizm ile meşru zemin kazanmıştır. Modernizmin uzun yıllar erkek egemen toplumsal düzen ve ideolojisi postmodernizm ile birlikte sorgulanmaya başlanmıştır. Çünkü postmodernizm çok sesli, farklılıkları kapsayıcı, marjinalliği kucaklayıcı bir perspektif vardır. Postmodernizm ile evrensel değerler tek tek sorgulanarak tektip kutsallıklar eleştirilerek, sayısız doğru ve sayısız gerçekliklerin farkına varılması sağlanmıştır (Maden, 2020, s.37).

Bu nokta en genel olarak modernizmde tek doğru, tek gerçek, tek anlam var iken, postmodernizmde çok doğru, çok anlam ve çok gerçek vardır. Bu ise modernizmin tekli doğruları ile ortaya koyulmuş olan cinsiyet ve cinselliklik algılarının postmodernizmde çoklu cinsiyet ve cinsellik algılarının oluşmasına zemin hazırlanmasını sağlamıştır.

Tarihsel süreç içinde Aydınlanma'dan modernizme, modernizmden postmodernizme ve günümüze dek değişen toplumsal kabuller ile cinsellik ve cinsel yönelimleri meşrulaştırıcı ideoloji ve argümanları da evrilmiştir. Bu perspektif ekseninde bu süreçler kronolojik döngü ekseninde detaylandırılacaktır. Cinsiyet, cinsellik, cinsel kimlik ve cinsel yönelim kavramları modernizmden postmodernizme feminizm ekseninde sorgulanan, tartışılan ve çözümlenmeleri yapılan kavramlar olmuştur. Bu sebeple cinsellik ve cinsel yönelimler modern ve postmodern dönemdeki ideolojilere paralel olarak feminist perspektiften hareket edilerek açıklanacaktır.

Kadın bedeni, cinsiyeti, cinselliği ve cinsiyetçi yaklaşımlar ekseninde bedenin cinselliği ve bedene yönelik ideolojiler politik söylemler gelişmesine neden olmuştur. Bu durum feminizmin özellikle ikinci dalgasında ivme kazanarak liberal ve radikal feminist akımlarca tartışılmıştır. Bedenin, kamusal ve özel alanı, ailenin ve kurumsal yapıların cinsiyete dayalı olarak inşa edilerek ataerkil akla göre dizayn edilmesi modern dönem feminist tartışmalara denk gelmektedir. Modern ataerkil zihniyet "kişisel olan

politikdir’’ mottosu ile eşitsizliğin özel alanı meşrulaştırdığını ortaya koymuştur. Böylece kadın bedeni, cinsiyeti, cinselliği ve cinsel yönelimine yönelik biçimsel eşitlik ve adalet sorgulanmıştır (Köken, 2019, s.232). Çünkü modernite evrensel eşitlik ve evrensel adaleti vaad ederken, kadın ve erkek arasındaki adaletsiz ve eşitsiz olgunun varlığı çelişkili durumlar yaratmıştır.

Tarihsel süreçler ekseninde feminist hareketlerin mikro düzeyde ele aldığı kadın sorunları makro etkiler ile farklı düşüncelerin oluşmasını sağlamıştır. Modern ve postmodern ideolojik yapıya göre kategorik söylemler geliştiren feministler zamanla yönünü değiştirmiştir. Bu çerçevede birinci dalga feminizmde daha çok kadınların kamusal hakları ve eşitlik ilkesine yönelik konular tartışılırken, ikinci dalga feminizmde kadının öznenliği ve kadın kimliği üzerinden ataerkil zihniyetin tahakkümü ele alınmıştır. 1980’ler ile postmodern algıya doğru evrilen feminist zihniyet üçüncü dalga feminizmde somutlaşmıştır. Ve üçüncü dalga feminizmde cinsellik, cinsel kimlik ve cinsel yönelimler merkeze alınarak sorgulanmıştır (Akan & Gürhan, 2020, s.19).

Görüldüğü üzere ilk ve ikinci dalga feminizmde modernizmde mottolaşan eşitlik ve adalet kavramları üzerinden talepler dile getirilirken, üçüncü dalga feminizm postmodern ideoloji ekseninde çoklu kimliklere, çok cinselliklere yönelik talepler ekseninde şekillenmiştir. Modernizm’den postmodernizme sadece kadın bedeni, cinsiyeti ve cinsellikleri değil, ötekileştirilen cinsel kimlik ve yönelimler de merkeze alınarak sorgulanmıştır. Bu sorgulamalar sosyolojik zeminden tıbbi, biyolojik, anatomik ve politik zemine doğru genişlemiştir. Özellikle tıp teknolojilerindeki gelişmeler ile bedene yönelik müdahaleler meşrulaştırılarak cinsiyet ve cinselliklerin sınırı değişmiştir.

Bu çerçevede 20. yüzyıla gelindiğinde kadın biyolojisi üzerinden tahakküm sınırsızlaşarak, biyogenetik, üreme teknolojileri, doğum kontrol, kadınsal hastalıklar, cinsiyet değiştirme operasyonları, hormon tedavileri vb. gelişmeler ile cinsiyet ve cinselliklere yönelik algılar dönüşmüştür. Bu doğrultuda özellikle cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki farklılıklar ortaya koyulabilmiştir. Bedenin cinsiyeti ve cinselliği tıbbi ve biyolojik argümanlarla açıklanabilmiştir. Modern öncesi dönemde verili olarak kabul edilen cinsiyet ve cinsellikler modernizmle birlikte toplumsal inşa ile oluşabilir algısına dönüşmüştür. Bu ise cinsiyetin bir tercih olabileceği tartışmalarına neden

olmuştur (Ekinci, 2021, s.3).Bedenin kültürel kodlarla inşa edilen bir cinsiyeti olarak kabul edilmesi cinsellikle ilgili kalıp yargıların dönüşmesini sağlamıştır.

Bu değerlendirmeler ekseninde feminist tartışmalar 1960'lı ve 1970'li yıllarda ivme kazanarak cinsiyete, cinselliğe ve cinsel yönelimlere dair yeni perspektiflerin oluşmasını sağlamıştır. Bu çerçevede modernizmde ötekileştirilen, ikili cinsiyet kalıpları dışında tutulan cinsiyet ve cinsellikler postmodernizm ile birlikte meşrulaşmıştır. Çünkü modernizmin üretmiş olduğu tekli ve evrensel değer yargılarının eşitlik, adalet, özgürlük ve hakları getirmediği görülmüştür. Postmodernizm bu vaatlerin toplumsal izdüşümlerine eleştiriler getirerek çoklu kimlikleri, çoklu cinsiyet ve cinsellikleri kapsayıcı temeller üzerine inşa edilmiştir. Bu inşa sebebiyle cinsel yönelimler özellikle postmodern dönemde daha da görünür hale gelerek meşrulaşmıştır. Ayrıca bedenın sekülerleşmesi, kapitalizm ve bedenın metalaştırılarak formilize edilmesi yine modern ve postmodern söylemlerin bir ürünü olarak karşımıza çıkmıştır. Bu olgular cinsel yönelimlerin kültür endüstrisi ve popüler kültür ekseninde şekillenmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda medikalizasyon teknolojilerindeki gelişmeler de cinsel yönelim ve cinselliklerin tıbbi argümanlarla meşrulaşmasını sağlamıştır.

3.10. Cinsiyetsizleştirilen Cinsellik

Modern ve postmodern toplumun argümanlarıyla politik ve ideolojik perspektife uygun olarak cinsiyet ve cinsellik kalıp yargıları değişmiştir. Değişen kalıp yargılar kronolojik döngü içinde yavaş yavaş ve sistematik olarak toplumsal kurumlara ve kuramlara empoze edilmiştir. Cinsiyet normları ve heteroseksüel cinsellikler sorgulanarak eleştirel bakış açıları ile çözümlenmeler yapılmıştır. Bu perspektif ekseninde toplumsal cinsiyet ve cinsiyetin kendisi sorunlaştırılarak ikili cinsiyet normlarının dayatmaları ortaya koyulmuştur. Bu kapsamda özellikle feminizm ile birlikte cinsiyet, cinsellik, cinsel kimlik, cinsel yönelim ve LGBTİ+ gibi kavramların her biri ile ilgili uzun soluklu ve multidisipliner tartışmalar yapılarak cinsellik ve cinsiyete dayalı ideolojilerin şekillenmesi sağlanmıştır. Bu durum cinsiyet ve cinselliklerin cinsiyetsizleştirilmesine meşru zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda cinsiyet ve cinsellik arasında nötr kavramlar inşa edilerek, cinsiyetsiz cinselliklerin yaratılmasına neden olunmuştur.

Bu çerçeveden hareket edildiğinde; cinsiyet ve cinselliklerin çeşitlendirilerek toplumda normalize edilmesi cinsiyetsiz cinsellik ve cinsiyetsiz kimliklerin meşrulaştırılmasına

katkı sağlamıştır. Bu duruma etki eden birçok ideolojik, politik, stratejik ve tıbbi faktörler olmuştur. Özellikle ideolojik noktada; feminizmin ikinci dalgasında başlayan eşit, özgür cinsellik ve cinsiyet talepleri, sonrasında üreme ve doğurganlık ile ilgili ayrımların ortaya koyulması, cinsel kimlik ve cinsel yönelimlerin akademik ve bilimsel platformlarda tartışılması bu noktada önemlidir. Diğer bir faktör olan politik ve stratejik noktada ise; özellikle üreme politikalarına yönelik iktidar normlarının düzenlenerek topluma entegre edilmesi cinsiyet ve cinselliklerin heteroseksüel sınırlarını oluşturmuştur. Medikalizasyon yani tıbbileştirme faktörü ise; diğer faktörlerin çok daha ötesinde somut ve bilimsel olguların oluşmasına katkı sağlamıştır. Tıbbi gelişmeler ile cinsiyet ve cinselliklerin hastalık, sapkın vb. olguları ortaya koyulmuştur. Bu doğrultuda üreme, kürtaj, doğum kontrol, estetik operasyonları, hormon tedavileri ve cinsiyet değiştirme gibi cerrahi işlemlerle cinsiyetler ve cinselliklerin değiştirilebilmesine olanak sağlanmıştır. Bu realitelere ek olarak modernizmden postmodernizme kapitalist üretim ve tüketim ilişkilerinin etkisiyle bedenler, cinsiyet ve cinsellikler sekülerleştirilmiştir. Bu durum kültür endüstrisi ve popüler kültür aracılığıyla topluma masum kodlarla empoze edilerek bedenlerin metalaşması sağlanmıştır. Metalaşan bedenlerin cinsiyet ve cinsellikleri nötrleştirilerek pornografi sektörünün birer nesnesi haline getirilebilmiştir. Bu durum cinsiyetlerin ve cinselliklerin cinsiyetsizleştirilerek her bir cinselliği ve cinsiyeti içine alacak şekilde sunulmuştur.

Tüm değerlendirmeler ekseninde; modernizmde cinsiyetlerin akışkanlığı, cinsiyetlerin geçişkenliği üzerine kategorik ayrımlar yapılarak kavramlar üretilmiştir. Postmodernizmde ise cinsiyet tarafsızlığı, cinsiyetsizlik üzerine kavramlar inşa edilmiştir (Ünal, 2018, s.1). Bu kapsamda modernizmde ikili cinsiyet kalıpları arasında bir yönelim mevcutken, postmodernizmde çoklu cinsiyet ve cinsellikler arası yönelimler meşrulaşmıştır. Bu duruma özellikle postmodern ideolojinin ikili dikotomik unsurları etki ederken, postmodernizmde çoğulsu ve kapsayı ideolojinin hakimiyeti etki etmiştir.

Bu çerçevede cinsiyetsiz cinselliğin kavramsal olarak tanımı non-binary tanımlanabilmektedir. *Non-binary*, bireylerin doğduğu cinsiyetten farklı olarak kendini ikili cinsiyet kalıbının dışında hissetmesi ve tanımlamasıdır. Yani birey ne tam olarak kadın, ne de tam olarak kendini erkek cinsiyetine ait hissedememektedir. Bu bireyler kendilerini cinsiyetsiz olarak tanımlayıp, akışkan cinsiyet ve cinselliklere ait olduğunu benimsemektedir. Bu bireylerin bir kısmı “*agender, nongendered, genderless,*

genderfree veya neutrois cinsiyetler arası geçiş yapan veya akışkan cinsiyetli (genderfluid),” üçüncü cinsiyet veya isimlendirmedeği bir cinsiyet olarak kendini tanımlamaktadırlar. Bu sebeple non-binary bireyler transgender çatısı altındaki kimlikleri kapsamaktadır (Wikipedia, 2021, s.1).

Bu itibarla interks ve non-binary arasında kavram karmaşını önlemek adına iki kavram arasındaki farka değinilecektir. *İnterseks* bireyler kadın ve erkek tanımlarına uymayan genetik ve hormonal kodlara ve cinsel organlara sahipken, *non-binary* bireyler daha çok aidiyet ve duygusal hissiyatla alakalı kodlara göre kendi cinsiyet ve cinsellik kategorisini tanımlamaktadır. Ek olarak non-binary bireyler feminen ve maskülen söylemlerin tahakkümünün tamamının dışında bir ideolojiye sahip bireylerdir. Bu sebeple non-binary olarak adlandırılan bireyler birçok farklı şemsiye altına alınabilmektedir.” *Non-binary bireyler, cinsiyet kimliklerini gender fluid (cinsiyet kimliği akışkan) ya da agender (cinsiyetsiz)* gibi başka terimlerle, üçüncü bir cinsiyet olarak ya da tamamen başka bir şekilde de ‘’ tanımlayabilir (Gedizlioğlu, 2020, s.20-23).

Bu kavramlar ekseninde cinsiyet ve cinselliklerin bir dönüşüm içinde olduğu görülmektedir. Bu dönüşümler ile cinsiyetler arası geçiş ve cinsellikler arası sınırsızlıklar inşa edilmiştir. Bu doğrultuda cinsiyetsiz cinsellikler ile tek tip bedenlerin formülizasyonunun sağlanarak idealize edilmiş cinselliklerin normalize edilmesine olanak sağlanmıştır.

Özellikle Butler’in biyolojik cinsiyetleri ve toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını altüst eden queer kuramı bu çerçevede dikkat çekicidir. Bireylerin doğduğu andandan itibaren cinsel organlarına bakılarak kategorize edilen cinsiyet kalıplarına uygun olmak zorunda olmasına yönelik eleştiriler Butler ile kuramlaştırılmıştır. Cinsiyet ve cinsellikler ikili kategoriye ayrılarak sınırlarının toplumsal dinamikler ile çizilmesine karşı argümanları çözümlleyen Butler ile cinsiyetsizliklerin meşruluğu inşa edilmiştir (Butler, 2008, s.92). Butler queer teori ile zorunlu hale getirilen heteroseksüel cinselliklerin doğuştan empoze edildiğini iddia ederek bu düzene başkaldıracak çözümlerde bulunması cinsiyetsizliğin kapsamını genişletmiştir (Özer, 2019, s.325).

Bu çerçevede bireylerin ikili cinsiyet kategorilerinin dışındaki cinsiyet ve cinsellikleri queer çatısı altında toplanmıştır. Bu ise modern toplumun bireyci dayatmaları ile

“modern insanın” cinsiyet ve cinsellik pratiklerini şekillendirmiştir. Sınırsız cinsiyet ve cinsellikler ile bedenler inşa edilmiştir (Elçik, 2011, s.143).

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde; bedenin sekülerleştirilerek önce metalaşması sağlanmıştır. Metalaşan bedenlerin cinsiyet ve cinsellikleri kültür endüstrisi argümanları ile tektipleştirilerek cinsiyet ve cinselliklere ait kalıp yargıların yok edilmesi için zemin hazırlanmıştır. Bu zemin modernizmde ikili cinsiyet kategorileri üzerinden inşa edilerek cinsler arası eşitlik ve adalet tartışmaları ile çözümlenirken, postmodern dönemde çoklu cinsiyet ve cinsellikler meşrulaştırılarak cinsiyetsizlik bir kimlik olarak sunulmuştur. Bu doğrultuda cinsellikler cinsiyetsizleştirilmiştir. Bu noktada özellikle feminist tartışmalar modern ve postmodern dönemde daha çok cinsiyet ve cinsellikler üzerine ideolojiler oluşturarak öteki kategorisindeki cinselliklerin ön plana çıkmasında büyük etki sağlamıştır.

3.10.1. Cinselliğin Tıbbileştirilmesi (Medikalizasyon)

Cinsiyet, cinsellik ve cinsel pratiklerin çeşitliliğine paralel olarak cinselliğin dönüşümü tıbbi terminolojide yerini almıştır. Cinsiyet, cinsellik ve toplumsal cinsiyet dinamikleri ekseninde bireylerin cinsel pratikleri medikalize edilmiştir. Özelde kadın bedeni üzerinden şekillenen medikalizasyon genel çerçevede tüm cinsiyet kimliklerini ve cinsel pratikleri etkilemektedir. Modern ve postmodern toplumun bedenlerin cinsiyetlerine empoze etmiş olduğu formülizasyon bedenlerin cinselliklerinin tıbbileştirilebilmesine zemin hazırlamıştır. Bu zemin ekseninde bedenin cinselliğinin tıbbileştirilmesi sağlanmaktadır. Bu itibarla tıbbileştirme kavramı ekseninde cinselliğin tıbbileştirilmesi detaylandırılacaktır.

Sağlık geçmişten günümüze önemli ve kutsal bir otorite olarak kabul edilmiştir. Bedenin şekillenmesi, cinsiyetlendirilmesi ve cinselleştirilmesinin meşru alanını sağlık oluşturmaktadır. Sağlığın kutsal ve tartışılmaz olması tıbbileştirilmenin de meşru olmasına zemin hazırlamıştır. Bu kapsamda 17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyılın başından itibaren kilisenin ve din adamlarının otorite ve kutsallığının kaybedilmesiyle bilim ve teknoloji yeni bir otorite olarak ortaya çıkmıştır (Zola, 1994, s.59).Bilim ve teknolojideki ilerlemeler ile tıp teknolojilerinde gelişmeler yaşanmıştır. Bu ise; dinin boşluğunun tıp ile doldurulmasına ve tıbbi gelişmelerin kutsallaştırılmasına neden olmuştur (Conrad, 2007, s.30). Bu kapsamda 17. yüzyıldan günümüze dek gelişen tıp

teknolojileri ve değişen cinsellik algılarına paralel olarak tıbbileştirme kutsallaştırılarak genişlemiştir (Turner, 2011, s.120).

Bu değerlendirmeler ekseninde tıbbileştirme kavramı farklı görüşler ekseninde tanımlanacaktır. Çünkü **tıbbileştirme** kavramı beden dinamik unsurlarına bağlı olarak anlamı sürekli yenilenen bir olgu olmuştur. Tıbbileştirme kavramı ilk kez 1960 yılının sonlarına doğru sosyologlar tarafından kullanılan bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Ve birçok farklı bakış açısına sahip düşünürlerce tartışma konusu olmuştur(Conrad , 1975, s. 17). Tıbbileştirme iki farklı normu içeren bir kavram olup hem sosyal hem de biyolojik yapıya etki eden tüm tıbbi işlemleri kapsayan tedavi yöntemlerini kapsayan bir kavramdır. Tıbbileştirme(medikalizasyon); herhangi bir bedensel sorun, hastalık vb. gibi durumlarda tıbbi terminoloji ve terimler ile tanımlanan olgunun tıbbi ve cerrahi müdahale ile tedavi edilmesi olarak tanımlanmaktadır(Sezgin, 2011, s.59).

Bu tanım itibari ile tıbbileştirme kavramı; beden cinsiyetine ve cinselliğine ilişkin müdahaleler tıbbin alanına alınarak meşrulaştırabilmektedir. Bu ise medikalizasyon ile ilgili müdahalelerin tartışılmasına sebep olmaktadır. Medikalizasyon yalnızca tıbbi terminoloji ile tanımlanan ‘ hastalıkların’ tedavi argümanları değildir. Medikalizasyon aynı zamanda hastalık ve sağlık gibi kavramları üreten anlamları içermektedir. Bu kapsamda **tıbbileştirme** kavramının bir diğer tanımı ise; geçmişte hastalık ya da rahatsızlık kabul edilen ya da edilmeyen durumların tıbbin denetim ve kontrol mekanizmaları ile tıbbileştirilerek medikalize edilmesidir. Yani geçmişte hastalık olarak tanımlanan olgunun tedavisi ya da sağlıklı olarak tanımlanan olgunun hastalıklı olarak tanımlanmasıdır (Elliott, 2012, s.50).

Medikalizasyon hem bir bakıma tedavi sürecini kapsayan müdahaleler bütünü hem de hastalığı oluşturan argümanlar bütünüdür. Bu doğrultuda medikalizasyon ile bedenlerin cinsiyeti ve cinsellikleri denetim ve kontrol altına alınabilmektedir. Bu kapsamda medikalizasyon ile özellikle kadın bedeni üzerinden müdahaller gerçekleşmiştir. Kadınların üreme, doğurganlık, kürtaj, doğum kontrol, menstrüasyon, meneopoz, estetik cerrahi vb. olguları çeşitli tıbbi müdahaleler ile denetim altına alınmıştır (Kurtdaş , 2017, s.989). Tıbbileştirme sadece kadın bedeni ile kalmayıp tüm bireylerin bedenlerine müdahale edebilecek bir araç olmuştur. Cinsiyet değiştirme, organ nakilleri, kök hücre tedavileri, estetik operasyonları, tüp bebek ve yapay rahimler, gen tedavileri vb.

uygulamalar tıbbileştirmenin örneklerinden birkaçıdır. Bu noktada ise özellikle cinsiyet değişimine üzerinden cinselliğin tıbbileştirilmesi eksenine değinelecektir.

Cinselliğin tıbbileştirilmesi;daha önce hastalık, sapkınlık vb. pejoratif kavramlarla tanımlanan cinsel çekimlere sahip bireylerin cinselliklerinin bilimsel ve tıbbi müdahalelerle tedavi edilmesidir (Candansayar, 2009, s.160). Bu duruma en önemli örnek ise eşcinsellerdir. Eşcinsellik bir dönem hastalık olarak kabul edildiği için tıbbileştirme ile bu bireylere çeşitli tedaviler uygulamıştır.Psikanaliz, radyasyon tedavisi, hormon tedavisi, elektrik şokuyla tiksindirme tedavisi, beynin sinir hücrelerine uygulanan tedaviler bunlardan birkaçını oluşturmaktadır (Baird, 2004, s.41).

Bu olgu daha sonra tıbbileştirme ile hastalık ve sapkınlık kategorisinden çıkarılarak normalize edilmiştir. Bu noktada tıbbileştirme ile cinsellikler sapkın, hastalık ya da normal olarak kategorize edilebilmektedir. Tıp önemli ve kutsal bir otorite olarak kabul edildiği için toplum tarafından hızla meşrulaşabilecektir. Bu çerçevede tıbbileştirme ile cinsiyetsiz cinselliklerin normalize edilmesi hızlanmaktadır. Çünkü tıp teknolojileri modern ve postmodern kapitalist endüstrinin bir argümanı niteliğindedir. Bedenler de bu endüstrinin önemli bir parçası olduğundan tıbbileştirme ile cinsellikler metalaşabilmektedir.

Bu değerlendirmeler ekseninde norm olarak kabul edilen heteroseksüel cinsellikler tıbbileştirme ile standart tahakkümünü kaybedebilmekte ve homoseksüel cinsellikler de normalize olarak kabul edilecek zemini bulabilmektedir. Günlük hayatın ayrılmaz bir parçası olan cinsellikler tıbbileştirme ile formilize olmaktadır. Cinsellik algı ve yargıları tıbbi otoriler ile yeniden inşa edilebilmektedir (Blank, 2013, s.29).

Cinselliğin tıbbileştirilmesi ile özellikle cinsiyet değiştirme operasyonları ve üreme teknolojileri arasında paralellik vardır. Çünkü cinsiyetler tıbbileşme ile değiştirilerek cinselliklerin dönüşüme de müdahale edilebilmektedir. Cinsel işlev ve pratikler tıbbi tedaviler ile kontrol altına alınıp denetlenebilmektedir. Bu durum üreme politikalarının şekillenmesine zemin hazırlar niteliktedir (Sezgin, 2011, s.41).

Cinselliğin tıbbileştirilmesi kapsamında dönüşen bir başka olgu ise; cinsel pratiklerin az ya da çok olmasına göre kategorize edilmesidir. ‘*Viagra Dönemi*’ olarak isimlendirilen tıbbi müdahale ve cinselliklerin yoğun olarak yaşandığı, hazların, erotik performansların arttığı dönem önemlidir. Viagra Dönemi tıbbi terminolojide bir dönem

hastalık olarak tanımlanırken başka bir dönem '*kompulsif cinsel davranış*' olarak kabul edilip hastalık kategorisinde tanımlanmıştır (Candansayar, 2009, s.165). Bu doğrultuda cinselliğin tıbbileştirilmesi ile anaroyal ve sapkın olarak tanımlabilen cinsiyet ve cinsel pratikler ideolojik ve politik argümanlar biçimlenebilmektedir (User, 2010, s.50).

Cinselliğin tıbbileştirilmesi ile hastalık, sapkınlık vb. pejoratif kavramlar ile ötekileştirilen cinsel kimlik ve cinsel pratiklerin toplumsal tarafından kabulü hızlanabilmektedir. Çünkü tıp cinsel algı ve yargıları normalize edebilecek argümanlarda kutsal bir otorite niteliği taşımaktadır. Bu durum anarmol ve öteki olarak görülen cinselliklerin ve cinsiyet kimliklerinin ileriki dönemlerde normalize edilmesine katkı sağlar niteliktedir (Kurtdaş , 2017, s.997).

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde cinselliğin tıbbileştirilmesi ile cinsiyet ve cinsel pratiklerin normlaştırılmış kabulleri, tıbbi müdahaleler ile gerçekleşebilmektedir. Bu durum kadın ve erkek bedeninin biyolojik, fizyolojik, anatomik ve genetik unsurlarının müdahale edilmesine olanak sağlayarak, bedenlerin tıbbın nesnesi haline gelmesine neden olmaktadır. Nesneleşen bedenler; kültür endüstrisi, popüler kültür ve kapitalist sistemin üretilen ve tüketilen metaları haline gelebilmektedir. Metalaşan cinsiyetler ve cinsellikler medikalizasyon ile teptipleştirilip bedenlerin genetik kodları şekillendirilebilmektedir. Cinsiyet değişme operasyonları ile biyolojik cinsiyetlerin haz ve arzuları kontrol altına alınıp denetlenebilmektedir. Bu doğrultuda kadın bedenleri estetik sektöründe alınıp satılan bir meta olabilmekte, cinsellikler pornografi sektörünün tahrik edici mekanizmasına göre pazarlanabilmektedir. Medikalizasyon ile birçok hastalıklar tedavi edilip sorunlu olgular çözülebilmektedir. Fakat medikalizasyonun cinsellik boyutu masum tedavi yöntemleri maskesi altında genetik ve kültürel kodların yeniden inşa edilip cinsiyetsiz cinselliklerin meşru zemin oluşmasına hazırlamaktadır.

Bu noktada yapay zekâ ile güçlendirilmiş tıbbi teknolojiler ile kadınların üreme ve doğurganlıklarının işlevi laboratuvar ortamına taşınabilmektedir. Gelişen teknolojiler ile kadının bedenine (rahmine) ihtiyaç olmadan laboratuvar ortamında bebekler büyüyüp doğabilecektir. Bu durum hem olumlu hem de olumsuz birçok tartışmalı olguyu beraberinde getirmektedir. Cinselliğin tıbbileştirilmesinin hem biyolojik hem sosyolojik hem de ideolojik ekseni vardır. Cinsel performansı arttırıcı ve denetim altına alan ilaçların ve materyallerin üretilmesi, cinsel yolla bulaşan AIDS, HIV, frengi vb.

hastalıkların ortaya çıkması, gen teknolojileri ile klonlamalar, bedensel haz ve arzuların tüm değer yargıların üzerine çıkarılarak biyolojik ve anatomik söylemlerle kutsallaştırılması cinselliğin tıbbileştirilmesinin sonuçlarına örnektir. Bu eksenler çerçevesinde cinselliklerin tıbbileştirilmesi ile cinsiyete gerek olmaksızın üreme olgusunun gerçekleşmesine olanak sağlayabilecek argümanları üretebilmektedir. Bu durum cinselliklerin cinsiyetsizleştirilmesinin genetik kodlarla meşrulaşmasına neden olmaktadır.

3.10.2. Cinselliğin Metalaşması

Modern ve postmodern süreçlere bağlı olarak değişen toplumsal dinamikler ile cinsellikler yeniden üretilip satılabilen ve pazarlanabilen bir olgu olarak metalaşma sürecine girmiştir. Feminist ideolojilere paralel olarak şekillenen cinsiyet, cinsellik ve toplumsal cinsiyet algı ve yargıları çeşitli doktrinler üretmiştir. Bu doktrinler ekseninde kültür endüstrisi, popüler kültür ve kapitalist ideoloji cinsiyet ve cinsellikleri yöneten ve yönlendiren bir unsur olmuştur. Bu çerçevede bedene müdahaleler kapitalist haz ve arzuların üretmiş olduğu standartlara göre şekillenerek sınırsız cinsiyet ve cinselliklerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu zemin üzerine inşa edilen cinsellikler ise; bir meta olarak alınıp satılabilen ürün haline getirilmiştir. Cinsiyet ve cinselliğin kapitalist ideolojinin ürünü haline gelmesi bedenlerin nesneleşmesine ve bedenlerin cinsellikler ekseninde yeniden kurgulanmasına sebep olmaktadır.

Bu perspektif ekseninde cinsellikler metalaşmıştır. Cinselliği metalaşması; politik ve ideolojik unsurların cinsiyetler, toplumsal cinsiyet ve cinselliklerin dönüştürülmesi ile meşrulaşmıştır. Özellikle modern tıp argümanları ile medikalizasyonun bir değer olarak kutsallaştırılması cinsiyetlerin değiştirilip dönüştürülmesini hızlandırmıştır. Değişen cinsiyetler ile heteroseksüel cinselliklere yönelik üretilmiş olan algılar yeniden dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm, yeni cinsel pratiklere yönelik pornografik haz ve arzuların pazarlanmasına neden olmuştur. Pazara sunulan cinsellikler bedenin meta olarak tüketilmesine sebep olmuştur. Tüketim toplumunda beden merkez konumda olduğu için bedenin cinsel pratikleri en üst değer olarak kutsallaştırılarak haz ve arzular bedeni esir almıştır (Işık, 1998, s.17).

Beden bir mülk olarak kabul edilip, bedenin cinsel pratikleri kültür endüstrisinin üretmiş olduğu formilizasyonlara göre bireylere empoze edilmiştir(Bauman, 2001,

s.162). Beden, postmodern tüketim algıları ekseninde kültürel kodlardan uzaklaştırılarak, idealize edilmiş görünümlere göre inşa edilmiştir. Bu inşaada özellikle kadın bedeni estetik, güzellik, spor, diyet vb. formlara uygun olarak standalize edilmiştir. Bu doğrultuda kadın bedeninhaz ve erotik arzuları çağrıştıran bir metaya dönüşmesine zemin hazırlanmıştır (Baudrillard, 2012, s.77).

Kadın bedeninin metalaşması özellikle pornografik üretim ve tüketim unsurlarının çeşitlenmesine ve rekabetin artmasına neden olmaktadır. Çünkü cinselliklerin metalaşması bedenin kültür endüstrisi ve popüler kültürün yücelttiği haz ve arzuların ticari bir nesne haline gelmesini sağlayacaktır. Seri ve standart cinsellikler kapitalist ideolojiler ekseninde popülerleştirilerek özelde kadın bedeni genel çerçevede ise tüm bedenlerin cinsel pratiklerinin tüketilmesine sebep olmaktadır(Baudrillard, 2012, s.162). Bu durum heteroseksüel cinselliklerin yerini homoseksüel cinselliklere ve çok cinsiyetli cinselliklere geçişin normalize edilmesine zemin hazılayacaktır.

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde cinselliğin metalaşarak üretilip yeniden tüketilerek bireylerin haz ve arzularına empoze edilmesi; kültür endüstrisi ve kapitalizmin ideolojik argümanları ile sağlanmıştır. Bu ideolojik argümanlar 18 yüzyıldan bu yana devam eden bedene yönelik eylem ve söylemlerin dönüşümüne paralel olarak inşa edilmiştir. Özellikle feminizm ile cinsiyet, cinselik, cinsel kimlik, cinsel yönelim, cinsiyetsizleşme ve toplumsal cinsiyete dayalı ideolojik tartışmalar bu olgunun şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Bu tartışma zemini ekseninde ikili cinsiyet kategorilerine dayalı heteroseksüel cinselliklerin sorgulanarak yeni cinsel pratiklerin meşrulaşması sağlanmıştır. Bu durum toplumsal dinamiklere bağlı olarak maskelenen kültür endüstrisi, kapitalist sistem ve popüler kültürün kitle iletişim araçları ile cinselliklerin yeniden üretilmesine neden olmuştur. Cinsellikler; yeni cinsiyet ve cinsel kimlik kategorilerine göre nötrleştirilerek her bir cinsel kimliğin hazzına uygun olarak değişip dönüşmüştür. Bu doğrultuda çoklu ve sınırsız cinsellikler erotize edilerek pornografik meta olarak pazara sunulmuştur. Bu olgular cinselliğin metalaşmasına neden olarak cinsiyetsiz cinselliklerin de üretilmesine zemin hazırlamıştır. Bu durum ile bedene müdahalelerin sadece estetik, diyet, güzellik vb. fiziksel olgularla değil, biyolojik ihtiyaçlara paralel olarak oluşan haz ve arzularla da kontrol altına alındığını göstermektedir. Bu çerçevede seküleşen algı ve yargılar ile bedenler ideolojik ve politik

unsurların nesnesi haline getirilmiştir. Nesneleşen bedenın arzuları, hazları ve cinsel pratikleri bu unsurlar ekseninde cinselliğın metalaşmasına neden olmuştur.

3.10.3. Hegemonya Bağlamında Cinsel Yönelim ve Cinsellik

Cinsellik ve cinselliğe ilişkin kavram çeşitliliğinin bir yansıması olarak cinsel yönelimlerin ideolojik ve hegemonik unsurları toplumsal dinamikler tarafından şekillenmektedir. Bu unsurlara paralel olarak toplumsal cinsiyet, cinsellik, cinsiyetsiz cinsellikler, cinsel kimlikler ve cinsel yönelimler yeniden inşa edilerek meşru bir zemin oluşturmaktadır. Bu meşru zemin feminist söylemlerin ekseninde sorgulanarak değişip dönüşmüştür. Bu kapsamda cinsiyet ve cinselliğe ilişkin toplumsal tutum ve yargılar hegemonya kavramsallaştırması ile detaylandırılacaktır. Hegemonya kavramı cinsel yönelim ve değişen cinsel algı ve yargıların beden üzerindeki içselleştirilmiş tahakkümün ortaya koyulması açısından önemli bir kavramdır.

Bu çerçevede Antonio Gramsci tarafından 1997 yılında Hapishane'nin Defteri adlı eserde ilk kez hegemonya kavramsallaştırılması kullanılmıştır. *Gramsci hegemonya* kavramını iktidar, rıza ve egemenlik ekseninde ele alarak kuramsal ve akademik çerçevede tanımlamıştır (Cox, 1993, s.17). Bu doğrultuda hegemonya; bir grubun, bir sınıfın ya da toplumun rızaya dayalı olarak başka bir üst gücün tahakkümünü içselleştirerek kabul etmesidir. Hegemonya ile egemen sınıflar;alt sınıfların rızası ile tahakküm kurarak kendi ideolojisini benimsenmektedir. Böylece egemen gruplar kendi çıkarları ve toplumun çıkarları arasında paralellik varmış gibi algı oluşturarak kitlelerin algı ve yargılarını yönetebilmektedir (Eagleton, 1996, s.168). Bu durum hegemonyanın sadece politik değil aynı zamanda kültürel olarak bir ideolojik tahakkümün kitlelerce benimsenmesini sağlamaktadır (Yücel, 2014, s.43).

Gramsci hegemonya kavramını bu argümanlar ekseninde araçsallaştırarak çözümlenmiştir. Sivil toplum ve iktidar ilişkilerindeki rıza-baskı unsurlarının masum ve estetize edilmiş kodlarla topluma empoze edilmesi bu çerçeveden önem arz etmektedir. Çünkü hegemonyanın sürdürülebilir ve meşru mekanizmasının devamlılığı için bireylerin iradelerinin ve fikirlerinin hegemon aktörlerin kontrolünde olması gerekmektedir (Anderson, 1998, s.37). Gramsci sivil toplum- iktidar ayırımına giderek; iktidarın daha çok zorla ve baskı unsurları ile tahakküm kurduğunu öne sürmüştür.

Sivil toplumun ise daha çok rızaya dayalı ve içselleştirilmiş bir tahakkümü kurduğunu savunmuştur (Jacques & Hall, 1995, s.317).

Bu bağlamda sivil toplum ve iktidar ilişkilerinin ideolojik aygıtları kitli iletişim araçları başta olmak birçok platformlarca üretilmektedir. Hegemonyanın rızaya, içselleştirilmiş ve benimsemeye dayalı ideolojik unsurları bu kapsamda ikili cinsiyet ve cinsellik kalıp yargılarını yeniden üreterek “aykırı” olarak nitelenen diğer cinsellik ve cinsiyet kalıplarının meşrulaşmasını sağlamıştır. Hegemonya bu noktada kitle iletişim araçları ve dijital medya platformları ile bireylerin zihinlerine ideolojik tahakkümü empoze etmektedir. Cinsiyet, cinsel kimlik, cinsel yönelim ve cinsiyetsiz cinsellik özelinde hegemonyanın etki unsurları dikkate alındığında haz, arzu ve erotik duygular hegemon güçlerle sınırlanmakta ve sunulmaktadır.

Gramsci hegemonyanın toplumun tüm kurumlarında var olduğunu ve egemen otoritelerin ideolojisine uygun olarak üretildiğini öne sürmüştür. Bu ideolojilerin toplum tarafından benimsenmesi ise; sivil toplum kuruluşları, kitle iletişim araçları, okullar, çalışma alanları, dini gruplar, medya, kültür endüstrisi, popüler kültür ve kapitalist argümanlarla sağlanmaktadır (Gramsci, 1997, s.37). Bu durum hegemonyanın gündelik hayat pratiklerine yansması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda bireylerin hegemon güçlerce bedenleri, zihinleri, haz, arzu ve cinsellikleri tahakküm altına alınmasını kolaylaştırmaktadır. Bireyler bu unsurların dayatılmış olduğu argümanlar sebebiyle tahakkümü benimsemiş ve rıza göstermektedir (Jacques & Hall, 1995, s.80).

Bu perspektifler ekseninde hegemonya yalnızca bir ideolojinin egemen güçlerin kontrol ve denetiminde topluma empoze ettirilerek benimsetilmesi olarak algılanmamalıdır. Hegemonya belli ideolojiye sahip üst grupların idealize etmiş olduğu dinamiklerce topluma uygulamış olduğu otoritenin rızasıdır. Bu rızanın toplum tarafından içselleştirilmesi her türlü yol ve yöntemle sağlanmıştır. Moda dergileri, reklamlar, propaganda araçları, akademiler, üniversiteler, filmler, müzikler, dergiler, kitaplar ve kıyafetlerde bu unsurlara rastlamak mümkündür. Görüldüğü gibi hegemonya masum ve estetize edilmiş enstrümanlarla gündelik hayat pratiklerinin her anında vardır (Güler, 2019, s.28).

Bu unsurlara paralel olarak bedenin hegemon güçlerce formülize edilip metalaşması, cinsel yönelim ve cinsiyetsiz kimliklerin de benimsenmesini kolaylaştırmaktadır.

Toplumsal örgütler özellikle ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütlerince cinsiyet ve cinselliğe ilişkin her geçen gün değişen algı ve yargılar bu açıdan önemlidir. Politik ve ideolojik çıkarılara uygun olarak inşa edilen bedenlerin haz ve arzuları hegemon güçlerce şekillenmekte ve bireylerin rızasına dayalıymış gibi empoze edilmektedir. Metalaşan cinsiyeti, cinsel pratik haz ve arzular hegemon ideoloji ile tahakküm altına alınmaktadır.

Hegemon ideoloji çıkarıları doğrultusunda yeni bedenler, cinsiyetler ve cinsel pratikler üretme ve söylem geliştirme potansiyeline sahiptir. Bu potansiyele bağlı olarak hegemonya, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden inşa edilmesine neden olmaktadır. Bu ise ikili cinsiyet üzerine normalize edilen kalıp yargıların sorgulanmasına ve eleştirilmesine sebep olmaktadır. Hegemonya bu noktada biyolojik unsurlarca argüman oluşturarak yeni cinsiyet ve cinselliklerin normlarının belirlenmesine olanak sağlar (Bourdieu, 2018,s.21).

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde cinsel kimlik, cinsel yönelik, cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinselliklerin toplumsal algı ve yargılarındaki değişim ve dönüşümler hegemonya meşru zeminde inşa edilebilmektedir. Özellikle son yıllarda gittikçe artan LGBTİ dernek ve vakıfların sayısının artması, ulusal ve uluslararası hibe ve fonlarda cinsellik ve toplumsal cinsiyete yönelik ekstra ayrıcalıklar tanınması, yasal reformlarla kimliksiz ve cinsiyetsiz bedenlerin meşrulaştırılması, cinsiyet ve cinselliklerin sınırsız ve kimliksizliğini savunan dergi, kitap ve propaganda araçlarının artması, gündelik hayatın her alanında var olan sosyal ve kültürel aktivitelere empoze edilen ideolojiler ile tahakküm şekilleri ve araçları güçlenmektedir. Bu durum cinsiyet ve cinselliğe ilişkin cinsiyetsiz cinselliklerin meşrulaşmasına zemin hazırlamaktadır. Bireyler hegemon ideolojilerce haz ve arzularının tahakküm altına alınarak metalaşmasına karşı gelememektedir. Çünkü hegemon ideoloji rıza mekanizmasına gizlenerek bireylerin algı ve yargılarında otorite kurmuştur. Bu ise; bireylerin hegemon ideolojinin çıkarlarına teslim olmasına ve metalaşan ve tükenen bir bedenin cinsiyet ve cinsel pratiklerinin yönlendirildiğini göstermektedir.

3.11. Cinsellik ve Cinsiyetsizleştirmeye İlişkin Kavramlar

Modernizmden postmodernizme toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelimlere yönelik tutum ve yargılar her geçen gün farklı kategori içinde tanımlanmaktadır. Tanımlanan kategorik

kavramlar cinsiyet ve cinselliğe ait yeni bir perspektif sunmaktadır. Bu perspektif ekseninde ikili cinsiyet kalıp yargılarına ek birçok cinsiyet ve cinsellik tanımlamaları yapılmaktadır. Özellikle cinsiyetlerin medikalizasyon ile değiştirilebilmesi, biyo-tıp ve biyo-teknoloji faaliyetlerinin gelişmesi, cinselliğe yönelik sorgulayıcı tartışmaların yapılması, haz ve arzuların cinsiyet ve cinsellik tanımlamalarında belirleyici unsur olarak kabul edilmesi bu noktada önem arz etmektedir. Bu doğrultuda kapitalist aktörlerin bedeni alınıp satılabilen bir meta olarak nesneleştirilmesi, kültür endüstrisi ve popüler kültür aracılığıyla yeni cinsiyet ve sınırsız cinselliklerin kutsallaştırılması, hegomonik unsurlarca cinsiyetsiz ve sınırsız cinselliklerin meşrulaştırılması, haz ve arzuların pornografik ürünlerle yüceltilmesi cinsiyet ve cinselliklere ilişkin yeni tanımlamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu perspektif ekseninde cinsiyet ve cinsiyetsizleştirmeye yönelik kavramlar detaylıca tanımlanacaktır. Bu kavramların her biri zaman içerisinde toplumsal cinsiyet, cinsiyet ve cinselliklere yönelik algı ve yargıların değişip dönüşmesine etki edecek bir unsur haline gelebilmektedir. Bu doğrultuda heteroseksüel ve homoseksüel cinsel ilişki türleri arasındaki ayrımlar ve kırılımların ortaya koyulması açısından bu kavramların her biri önem arz etmektedir. Bu değerlendirmeler doğrultusunda ilk olarak cinsiyet ve toplumsal cinsiyet tanımları kısaca detaylandırılıp, bu kavramlar ekseninde ortaya çıkmış olan kavramlar açıklanacaktır.

Cinsiyet; bireylerin doğdukları andan itibaren biyolojik özellikleri ve cinsel organlarına bakılarak tanımlanmış olan kavramdır. Cinsiyet; biyolojik olarak bireylerin cinsel organlara göre yapılmakta olup vajinası olan birey kadın, penis ve testisleri olan birey erkek olarak tanımlanmaktadır (Sancar, 2011, s.24).

Toplumsal cinsiyet; biyolojik olarak kadın ve erkek olarak tanımlanmış bireylerin toplum tarafından uygun görülen kalıp yargılarıdır (DePaulo, 2017, s.1). Cinsiyet biyolojik, toplumsal cinsiyet ise sosyolojik olgulara göre şekillenmektedir. Bu şekillenmeler ekseninde ikili cinsiyetler normlaştırılmıştır. Bu durum ikili cinsiyet kategorisi dışında kalan cinsiyet ve cinselliklerin ötekileştirilerek yok sayılmasına yol açmıştır.

Bu çerçevede ikili cinsiyet ve cinsellik kategorisi dışındaki tanımlar geçmişten günümüze yaklaşık olarak 60 farklı kavramla açıklanmaktadır (DePaulo, 2017, s.1). Bu

kavramlar detaylandırıldığında ise özellikle cinsel kimlik, cinsel yönelim, cinsellik ve cinsiyetlerin akışkanlığı göze çarpmaktadır. Bu çerçevede bu kavramlar;

Non-binary; cinsiyetlerini kadın ya da erkek olarak tanımlamayan, ikili cinsiyet grubu dışındaki bireyler için kullanılan kavramdır. Bu kavram genderqueer, agender, bigender olarak da kullanılmaktadır. Cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim birbirinden farklı kavramlardır. Bu yüzden bu bireyler cinsiyet kimliklerini non- binary olarak tanımlasa bile cinsel yönelimleri çeşitlilik göstermektedir (Gedizlioğlu, 2020, s.17).

Gender expansive (cinsiyet genişlemesi); kadın ve erkek cinsiyet tanımlamalarını genişleten kişiler için kullanılan bir kavramdır. Kimlikler, cinsel yönelimler ve diğer tüm cinsiyetleri içine alan toplumsal cinsiyetin ikili kategorisinin üzerinde şemsiye bir terimdir (DePaulo, 2017, s.2).

Gender non-conforming(cinsiyete uymayan); ikili cinsiyet rollerini reddeden bireyler için kullanılan bir kavramdır (Gedizlioğlu, 2020, s.27).

Gender fluid (akışkan cinsiyet); kadın ve erkek cinsiyet kimlikleri arasında ya da bu cinsiyetlerden daha fazlası olarak cinsiyet kimliğini tanımlayan bireyler için kullanılan kavramdır (DePaulo, 2017, s.2). Kişiler ait olduğunu hissettiği cinsiyet kimliğine göre kendini tanımlamaktadır. Burada belirleyici olan cinsel organlar ya da biyolojik faktörler değil, hissedilen duygudur. Bu bireylere ikili cinsiyetten birine ait de hissedebilir, bunların dışına ait de hissedebilmektedir (Akın, 2022, s.1).

Bigender (çift cinsiyetli); bireylerin kendi hem kadın hem de erkek olarak hissetmesi ve bu hislere uygun olarak eylemlerde bulunmasıdır (Tauches, 2020, s.5). Yani bir bireyin kendini hem erkeksi hem de kadınsı olarak hissetme durumu bigender olarak tanımlanmaktadır.

Gender Queer (kuir cinsiyet); heteroseksüel ve homoseksüel cinsel pratikleri olmayan bireyleri kapsayan terimdir. Gender queer; tüm cinsiyetleri ve cinsel pratiklerin üst kimliğini oluşturmaktadır (Asman, 2015,s.7).

Polygender veya pangender (çoklu cinsiyet); kadın ya da erkek cinsiyetinden biri olmayan kendini üçüncü bir cinsiyet olarak hisseden bireyler pangender olarak tanımlanmaktadır. Bu bireyler kendi içlerinde ikiden fazla cinsiyet olduğunu hissetmektedir. Ve cinsel kimliğini pangender olarak kabul etmektedir. Bu kişiler ikili

cinsiyetleri kasıtlı olarak redderek farklı bir cinsiyete sahip olduklarını iddia etmektedirler (DePaulo, 2017, s.4).

Neutrois (nötr, cinsiyetsiz); kendini herhangi bir cinsiyet kalıbı içinde tanımlamayan, nötr cinsiyeti olduğunu iddia eden bireyler için kullanılan bir kavramdır. Neutrois bireylerin herhangi bir cinsel çekim, arzu vb. ile ilgili tanımları yoktur. Bu bireyler birçok farklı tanım içine girebilmekte olup krendilerini farklı kavramlar ve cinsiyet kimlikleri ile açıklamaktadırlar.“En yaygın tanımlar; nötr-cinsiyet (*neutral-gender*), boş cinsiyet (*Null-gender*), neerkek ne de kadın (*neither male nor female*), cinsiyetsiz (*genderless*) ve/veyacinsiyet olmayan (*agender*)’’olarak çeşitli kategorileri içermektedir. Bu bireyler; somut ve soyut tüm varlıkların cinsiyet kategorilerinden uzaklaştırılması gerektiğini savumaktadır. Cinsiyetsiz tuvaletler, cinsiyetsiz dil, cinsiyetsiz kıyafetler vb bu duruma örnek olarak gösterilebilir(Gedizlioğlu, 2020, s.42).

Questioning (sorgulayan); bireylerin cinsiyetini, cinsiyet kimliğini veya cinsel yönelimini keşfetme süreci questioning olarak tanımlanmaktadır. LGBTİQ’nun “Q” harfi hem queer hem de questioning anlamını ifade etmektedir (Greens, 2020,s.88).

Asexual (aseksüel); cinsel haz, arzu ve çekim gibi cinsel pratiklere yönelik erotik duygular hissetmeyen bireyler için kullanılan kavramdır. Bu kavram kendi içinde oldukça çeşitli unsurları barındırmaktadır. Aseksüel bireylerin cinsel çekimleri değişkenlik gösterebileceği gibi hiçbir cinsel çekim duymama durumu da olabilmektedir. Aseksüellik cinsel çekim olmasına rağmen cinsel pratiklerden kaçınmak olarak algılanmamalıdır. Çünkü aseksüellik bir seçim değil cinsel bir yönelim türüdür.Aseksüel kişiler kendilerini tanımlamak için çeşitli terimler kullanmaktadır. Bu kavramlar demiseksüel ve gri aseksüel bunlardan bazılarıdır (Gedizlioğlu, 2020, s.12).

Demisexual(demiseksüel); cinsel çekim, haz ve arzuları ancak güçlü duygusal bir bağ kurduktan sonra deneyimleyen kişiler demisexual olarak tanımlanmaktadır. Demisexual bireyler bir kişiyle güçlü bir duygusal ve romantik bağ kurmadan erotik çekim duyamaz (KAOS GL, 2018, s.21).

Grey-asexual (gri-aseksüel); bireylerin kendini yalnızca ara sıra cinsel çekim ya da belirli koşullarda cinsel pratik deneyimlemesidir. Bu kişilerin cinsel çekimleri nadir olmaktadır(American, 2020, s.7).

Allosexual (alloseksüel); toplumsal hayatın cinsel çekim ilişkileri üzerinden sürdürüleceği varsayımını kabul eden bireylerin; cinsel çekim duymayan insanları dışlaması olarak tanımlanmaktadır (Kaos, 2012, s.5).

Omnisexual (omniseksüel); herhangi bir cinsiyet ve cinsel kimlik ayırt etmeksizin tüm cinsiyet kategorilerine romantik, cinsel ve erotik arzu duyan bireylerdir (Kaos, 2012, s.6).

Gender Spectrum (cinsiyet spektrumu); kadın ve erkek cinsiyet kalıplarının sabit olmadığı, sınırsız cinsiyetlerin olduğunu ifade eden kavramdır.

Gillick Competence (gillick yeterliliği); İngiltere’de 16 yaş altındaki çocukların bedenlerine ve cinsiyetlerine yönelik tıbbi müdahaleye onay verip vermemesine yönelik oluşturulmuş kanundur. Yani İngiltere’de 16 yaşından önce bir çocuk aileden herhangi bir onay alma gereksinimi duymaksızın cinsiyet değiştirebilecek kararı alma yetkinliğine sahip olmaktadır.

Gender Dysphoria (cinsiyet disforisi); bireylerin biyolojik cinsiyeti ile cinsiyet kimliğinin örtüşememe durumunun yol açmış olduğu stresin tıbbi terminolojideki tanımıdır. Bu strese sahip olan bireyler genellikle trans kadın ve erkekler olup günümüzde non-binary bireylerin de sıklıkla yaşamış olduğu durumdur. (Gedizlioğlu, 2020, s.43).

Lived Name (mevcut isim, kullanılan isim); bireylerin resmi ve yasal olarak kullandığı isim lived name olarak tanımlanmaktadır. Trans bireylerin sıklıkla sıkıntı yaşadığı bir durumu ifade eden kavramdır.

Marriage Equalit (evlilik eşitliği, eşit evlilik); evlenme kararı almış olan bireylerin cinsiyeti, cinsiyet kimliği ya da cinsel kimliğine bakılmaksızın evliliklerinin hukuki statüde kabul edilmesidir. Heteroseksüel evlilikler ile aynı hak ve statüyü ifade eden yasal evliliklerdir. Bu doğrultuda eşcinsel, trans, queer vb. bireylerin evliliklerinin meşru kabul edilmesi söz konusudur (Tuzer, 2003, s.65).

MOGAI (Marginalized orientations, gender identities and intersex - ötekileştirilen yönelimler, cinsiyet kimlikleri ve interseks); İngilizce konuşulan bazı bölgelerde “LGBTİ” ve türevlerini içeren kısaltmadır. Burada MONGAI ile ilgili dikkat çekilmesi gereken husus; bu kısaltmanın LGBTİ kısaltmasından daha kapsayıcı olduğudur.

MONGAI potansiyel kimlik politikalarının sınırlarının aşılmasına öncülük etmeyi hedeflemektedir(Gedizlioğlu, 2020, s.48).

They / Singular They (tekil “they,” cinsiyetsiz üçüncü kişi zamiri); İngilizce ’de üçüncü tekil şahıs zamiri “o” olarak ifade edilen kavramdır. Cinsiyetlendirilmiş bir dil olan İngilizce ’de kadın için “she”, erkek için “he” kullanılmaktadır. Ve bu kavramlar “o” zamirinin anlamını içermektedir. Bu doğrultuda kendini üçüncü bir cinsiyet olarak tanımlayan non-binary ve diğer cinsiyet kimliğine sahip bireyler için “they” kullanılmaktadır(Gedizlioğlu, 2020, s.53).Bu durum üçüncü cinsiyetlere yönelik dilin cinsiyetsizleştirilmesine olanak sağlamaktadır.

Tüm bu değerlendirmelerden hareket edilip cinsiyetli ve cinsiyetsiz cinselliklere yönelik kavram çeşitliliği dikkate alındığında; cinsellik ve cinsiyetlere ilişkin önemli bir değerler dizisi ve ideoloji değişikliği görülmektedir. Sınırsız cinsiyetlerin yasal ve tıbbi zeminlerce meşrulaştırılıp belli tanımlar ekseninde inşa edilmesi cinsiyetsiz cinselliklerin normalize edilmesine neden olmaktadır. Bu durum toplumsal hayatın her alanında inşa edilerek cinsiyetsiz tuvaletler, kıyafetler, cinsellikler vb. olgular ile bireylere empoze edilmektedir. Ek olarak cinsiyetsiz evliliklerin yasal statü ile güçlendirilmesi, cinsiyet değiştirme yaşına yönelik yapılmış olan reformlar ile cinsiyetsiz kavram ve kuramlar hukuki ve sosyolojik zeminde kutsallaştırılma sürecine girmektedir. Kavramların ve tanımların haz ve arzu ekseninde şekillendirilerek cinsiyet ve cinsiyet kimlikleri arasında üretilmesi biyolojik cinsiyete yönelik kabullerin sorgulanmasına sebep olmuştur.

Cinsiyet ve cinselliğe yönelik kavramların kategorik ayrımlarının her biri yeni bir cinsiyet ve cinsel pratiklerin oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum cinsellik algı ve yargılarının kavramlar ekseninde her geçen gün değişmesine ve ikili cinsiyetlerin bir tehdit olarak algılanmasına sebep olacak argümanları üretmektedir. Üretilen her bir argüman cinsiyetsiz toplumun altyapısını oluşturur niteliktedir.

SONUÇ

Modern dönemden postmodern döneme beden ve bedene dair algı ve yargılar bu çalışmada cinsiyet, cinsellik, cinsel kimlik, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim bağlamında güncel olgularla yorumlanmıştır. Bu çerçevede radikal feminizmin temel yaklaşımı temel alınarak biyolojik eşitsizliğe yönelik tartışmaların modernizmden postmodernizme yansımaları ortaya koyulmuştur. Cinsiyet ve cinsiyet kimlikleri üzerinden oluşturulmuş olan ideolojiler, doğmalar, mutlaklaşmış ve mitleştirilmiş kavramlar iktidar ilişkileri ekseninde sorgulanarak cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelimler, cinsellik ve cinsiyetsizleştirilme zemininde eleştirilmiştir.

Bedenlerin anatomik ve biyolojik özelliklerine göre kadın ve erkek olarak kategorilere ayrıldığı modern dünyadaki erillik ve dişilik olguları ideolojik zeminler ekseninde değişmektedir. Değişen erillik ve dişilik olguları özellikle 16. yüzyıldan bu yana empoze edilen kavram ve kuramlarla beden her geçen gün farklı anlam ve amaçların nesnesi haline gelmektedir.

Bedenin sekülerleştirilerek ruh-beden, fizik- metafizik vb. dikotemiler ile iki kutuplu kavramlara sıkıştırılarak karakterize edilmesi bedene yönelik müdahalelerin meşru zeminin inşasını oluşturmuştur. Bu zemin üzerine sekülerize edilen bedenler; kültür endüstrisi, tüketim kültürü, kapitalizm ve popüler kültür argümanları ile formülize edilerek standart beden algı ve yargılarının bir parçası haline getirilmiştir.

Bedenlere empoze edilen kalıp yargılar ataerkil ideoloji ekseninde tahakküm unsuru haline gelmiştir. Bu durum özellikle kadın cinsiyeti üzerinden ötekileştirici, ayrıştırıcı ve pejoratif unsurların oluşmasına sebep olmuştur. Bu unsurlar kadın bedeni üzerinden yeni bir ideolojinin oluşturulmasına zemin hazırlayarak feminizmin doğmasına neden olmuştur. Bu noktada kadın ve erkek üzerinden inşa edilen ikili cinsiyet kategorileri arasındaki hak, eşitlik ve adalet temelli talepler ortaya koyulmuştur.

Bu talepler doğrultusunda kadın bedenin cinsiyeti, cinselliği, doğurganlık ve üreme ilişkileri üzerinden cinselliğe ilişkin yeni söylemler geliştirilmiştir. Kadın bedeni ekseninde cinsiyet ve cinsellik sorgulamaları makro boyutlu tartışmalara zemin hazırlamıştır. Bu olgu ikili cinsiyet kategorisi üzerine inşa edilmiş olan toplumsal cinsiyetin normlaştırmış olduğu eylem ve söylemlerin eleştirilmesine neden olmuştur.

Bu olgular ekseninde metalaşmış bedenlerin biyolojik özelliklerine göre kategorize edilen cinsiyetleri radikal feminist zeminde tartışmalı hale getirilerek kadın ve erkek ikili cinsiyet normlarına karşı çıkmıştır. Modernizm ve postmodernizm ile haz, arzu, pornografi ve erotizmin kutsallaştırılarak bedenin cinselliği tüm değer yargılarının üzerinde kabul edilmiştir. Bu kabul ekseninde biyolojik ve anatomik özelliklerine göre kadın ve erkek olarak cinsiyetlere ayrılan bedenler artık haz ve arzuların özelliklerine göre kadın ve erkeğin çok daha ötesinde cinsiyetlere ayrılmıştır. Yani biyolojik özelliklere göre kadın ve erkek olarak tanımlanan bedenler günümüzde haz ve arzuların özelliklerine göre cinsiyetlendirilmiştir. Bu durum modernizmden postmodernizme bedenin biyolojik özelliklerin göz ardı edilerek haz, arzu ve tutkulara dayalı cinselliklerin meşrulaşmasına neden olmuştur. Norm, doğal ve doğru olarak yasal ve toplumsal dinamiklerle güçlendirilen heteroseksüel cinsellikler bu perspektif ekseninde eleştirilmiştir.

İkili cinsiyetler, kadın ve erkeğin cinsellikleri sabit değildir. Kadın ve erkek dışındaki cinsiyet kimlikleri üretilerek yeni cinsel yönelim biçimleri ortaya koyulmuştur. Haz, arzu, tutku ve hislerin beden ve cinsiyet kalıpları ilişkisi içinde sorgulanması beden ve cinsiyet arasındaki tutarlılık olgusunu ortaya çıkarmıştır. Kadın bedeninde erkek gibi hissetmek, erkek bedeninde kadın gibi hissetmek ya da bunların her ikisi veya hiç birini hissedememek olguları cinsiyetlerin akışkanlığı ile açıklanmıştır.

Cinsiyetlerin akışkanlığı odak noktasından hareket edilerek cinsiyetsiz kimlikler, cinsiyetsiz bedenler, cinsiyetsiz haz ve arzular normalize edilmiştir. Bu olgular ekseninde modernizmden postmodernizme cinsiyet, cinsellik ve toplumsal cinsiyete yönelik ideolojilerde kadın ve erkek bedeni üzerinden nötr kavramlar inşa edilmiştir. Cinsiyet ve cinselliklerin nötr kavramlar ile kuşatılması cinsiyetsiz cinselliklerin oluşmasına meşru bir zemin hazırlamaktadır.

Bu olgular ekseninde modernizmden postmodernizme kadın ve erkek bedeninin biyolojik ve anatomik cinsiyet ve cinsellik kalıp yargıları toplumsal cinsiyetsizliğe doğru evrilmiştir. Bu olgu ile toplumsal cinsiyetli cinsiyet ve cinselliklerden toplumsal cinsiyetsiz cinsiyet ve cinselliklerin zemini oluşturulmuştur. Bu zemin üzerinde ne kadın cinsiyeti ile tanımlanan beden ne de erkek cinsiyeti ile tanımlanan beden sabittir.

Modernizmden postmodernizme özellikle medikalizasyon ile değişip dönüştürülen cinsiyetler bireylerin tercihlerine göre yeniden cinsiyetlendirilebilmektedir. Bu noktadan hareket edildiğinde hormon tedavileri, cinsiyet değiştirme, gen tedavileri vb. tıp teknolojilerinin gelişmesi ile cinsiyetlerin tıbbın bir nesnesi haline getirilmesi sağlanmıştır. Bu olgular ekseninde sağlık ve beden kutsallaştırılarak bedenin tüm arzuları tıbbın sınırları ölçüsünde çözümlenebilmiştir.

Bu değerlendirmeler doğrutusunda özellikle feminizm ile başlayan kadın ve erkek bedeni üzerinden cinsiyet ve cinselliklerin biyolojilerinin sorgulanması yeni bir cinsel iktidar olgusuna sebep olmuştur. Kadınların hak, adalet, eşitlik, özgürlük vb. temelli talepleri ile eşitlenen toplumsal yapının yansımaları biyolojik kökenli farklılıkları çözümlenememiştir. Günümüzde kadın ve erkek arasında sosyal, siyasal, kamusal, ekonomik vb. alanlarda eşitlik sağlanmıştır. Bu eşitlik cinsiyetler arası biyolojik farklılığın görmezden gelinmesine sebep olmuştur. Bu ise çeşitli çatışmalı ve çelişkili durumları meydana getirmiştir.

Kadın ve erkek cinsiyetinde yasal olarak eşitlik sağlanmıştır fakat biyolojik olarak eşitlik sağlanamadığı için tıbbi argümanlar ve ideolojilerle çelişkili bir olgu oluşmuştur. Bu çelişkili durum özellikle medikalizasyon ile ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki en büyük biyolojik farklılıklardan biri olan kadının üreme ve doğurganlık fonksiyonu günümüzde laboratuvar ortamına taşınmaktadır. Kadının doğurganlık ve üreme özelliği laboratuvara, yapay ortamlara devredildiğinde kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılık önemli ölçüde ortadan kalkacaktır. Bu durum kadın ve erkek cinsinin tektipleştirilmesine giden sürece yol açacaktır. Kimliksiz ve nötr cinsiyetler üzerinden tartışılan üreme ve doğurganlık olgusuna alternatif oluşturacaktır.

Bu itibarla cinsiyetlerin hegemon ideolojik argümanlar ötekileştirilmesi, tektipleştirilmesi, yeni cinsel kimlik ve cinsiyet kimliklerinin popülerleştirilerek normalize edilmesi, arzu ve erotizm eksenli pornografik temsillerin empoze edilmesi cinselliklerin cinsiyetlerden arındırılmasına sebep olmaktadır. Cinsiyet kimliklerinden arındırılan cinsellikler üzerine inşa edilen cinsel pratiklerle ile sınırsız ve sonsuz cinsiyet ve cinsellikler oluşturulmaktadır. Bu durum cinsel yönelimlerin ve cinsel kimliklerin artmasına neden olabilmektedir. Ek olarak kadın ve erkek toplumsal cinsiyet

normlarının ortadan kaldırılmasına ve cinsiyetsiz toplumsal yapıların inşa edilmesine zemin hazırlamaktadır.

Tüm bu değerlendirmeler ekseninde bir sonuç olarak; modernizmden postmodernizme toplumsal cinsiyet olgusunun kadın ve erkek üzerinden inşa etmiş olduğu cinsiyet ve cinsellik normları günümüzdeki yansımaları görülmektedir. Çünkü postmodernizm ile empoze edilen çoklu cinsiyetler, çoklu cinsellikler, çoklu ve sınırsız haz ve arzular kadın ve erkek ekseninde kısıtlanan cinsel pratikleri bir tehdit olarak kabul edip ötekileştirici bir ideoloji oluşturmuştur. Bu ideoloji ile bedenler cinsiyetlerden ayrılarak cinsiyetsiz ve nötr söylemlerle formülize edilerek ikili cinsiyetin dışında ve üzerinde konumlandırılmıştır. Bu konumlanma ile bedenin hazları, arzuları, tutkuları en üst değer olarak sekülerleştirilerek postmodern dünyanın nesnesi haline gelmiştir. Hazların, arzuların, cinsiyet ve cinselliklerin metalaşması bedene yönelik denetim ve kontrol mekanizmasını güçlendirirken, bedenin özgürlüğünün hegemon ideolojiler tarafından hapsedilmesine sebep olmuştur.

Bu olgu masum kodlar ve temsillere gizlenerek toplumsal hayatın her alanında bireylere empoze edilmiştir. Bu olgular sonucunda cinsiyetsiz kıyafetler, müzikler, cinsiyetsiz tuvaletler, cinsiyetsiz diller vb. somut olgular bu ideolojilerin bir uzantısı olarak oluşturulmuştur. Ek olarak yapay dölleme, yapay rahim, hormon tedavileri, cinsiyet değiştirme, kürtaj, doğum kontrol, cinsel performansı arttırıcı tıbbi ve biyolojik çalışmalar ile cinsiyetsiz cinsellikler bilimsel argümanlarla güçlendirilmiştir. Bu durum transhümanize doğru giden bir sürecin ilk adımını oluşturmaktadır. Bu olgulara paralel olarak laboratuvar ortamında üreme olgusunun meydana gelmesi nüfus politikaların etkileyebilmektedir.

Bu perspektifler doğrultusunda son olarak; modernizmden postmodernizme toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim olgusunda kadın ve erkek cinsiyetinin biyolojik ve toplumsal normları sorunsallaştırılarak, cinsiyet ve cinsellik temelli nötr kavramlar inşa edilmiştir. Bu inşa ile cinsiyetsiz nötr bedenler meşrulaştırmış çoklu cinsiyetlerin varlığı normalize edilip cinsiyetten uzaklaştırılmış cinsellikler ideolojik ve hegemonik argümanlarla empoze edilmiştir.

Bu durum cinselliklerin cinsiyetsizleştirilmesine meşru zemin hazırlayarak toplumsal cinsiyetsiz toplum yapılarının yeniden kurgulanmasına neden olacak bir ideoloji

oluşturmaktadır. Bu zemin, modernizmden postmodernizme cinsiyet ve cinsellik olgularının kadın ve erkek ikili cinsiyet üzerinden değil cinsiyetsiz cinsellik üzerinden yorumlanmasına perspektif sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar Savran, G. (2009). *Heteroseksizm: Patriyarkanın En Güçlü Dayanağı*. Ankara: KAOS GL Anti-Homofobi Kitabı.
- Acar-Savran, G. (2013). *Beden Emek Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin*. İstanbul: Kanat Kitap Yayınları.
- Agacinski, S. (1998). *Cinsiyetler Siyaseti*. (İ. Yerguz, Çev.) Ankara: Dost Yayınları.
- Ahmed, S. (2017). *Feminist Bir Yaklaşım Sürmek*. (B. Sümer Aydaş, Çev.) İstanbul: Sel Yayınları.
- Akan , E., & Gürhan, N. (2020, Aralık). Feminizmin “e-Hali”: Dijital Feminizm Üzerine Bir Araştırma. *Hafıza Dergisi*, 2(2), 4-22.
- Akın, S. (Dü.). (2022, Şubat 17). *Yaşayan Blog: Gender-Fluid Bir Birey*. (Türk Psikoloji Öğrencileri Çalışma Grubu) Şubat 21, 2022 tarihinde <http://www.tpocg.org/blog/>: <http://www.tpocg.org/blog/> adresinden alındı
- Aktay, Y. (2000). İktidarın Nesnesi ve Kaynağı Olarak Beden ve Kimlik Politikaları. 3. *Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirisi*. Eskişehir.
- Altunpolat, R. (2017). LGBTİ'lere Yönelik Ayrımcılığı Tarihsel ve Politik Temelde Kavramak. *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 48(41), 2-14.
- American, P. (2020). *Transgender People Gender Identity and Gender Expression*. 21 12, 2020 tarihinde <https://www.apa.org/topics/lgbt/transgender> <https://www.apa.org/topics/lgbt/orientation>: <https://www.apa.org/pi/aids/youth/sexual-orientation> adresinden alındı
- Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Anderson, P. (1998). *Gramsci: Hegemonya Doğu/Batı Sorunu ve Stratejisi*. (T. Günersel, Çev.) İstanbul: Alan Yayınları.
- Arat, N. (2010). *Feminizm'in ABC'si*, . İstanbul: Say Yayınları.
- Arık, E. (2016). Erkeklik Çalışmaları. F. Saygılıgil içinde, *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* (s. 231-248). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Arık, F. (2014). LGBT Bireylerin Stigma Yaşantıları ve Eşit Yurttaşlık Talepleri . Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Arneil, B. (1999). *Politics and Feminism*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Arslan, A. (2015). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Adres Yayınları.

- Aslantürk , G., & Turgut, H. (2015). 8284 Vakası: Ekşi Sözlük'te Cinsiyetçi Kamusalığın Yeniden Üretilmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 47-76.
- Asman, İ. C. (2015). Ben Haz İzlemek, Hazza Tanık Olmak İstiyorum : Değişen Pornonun Queer Tezahürleri. *Poedat Konferansı*.
- Ataman, M. (2009). Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti. *Alternatif Politika Dergisi*, 1(2), 1-41.
- Avcı, S., & Kayar, N. (2015). *Bedenin Anlamı ve Sınırları*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Aybakan-Saliya, D. (2013). Judith Butler ve Post-Modern Feminizm. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Sistematik Felsefe ve Mantık Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Aydın, O. (2013). Genel Ahlak ve Cinsellik. *Mülkiye Dergisi*, 37(4), 139-148.
- Baird, V. (2004). *Cinsel Çeşitlilik Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller*. (H. Doğan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Bal, S. (2015). Toplumsal Cinsiyet ve Kitle Kültürü. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo TV ve Sinema Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Balin, H. (2019, Temmuz). Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadının Siyasal Katılımı ve Yükselmesinin Önündeki Engeller. İstanbul: İstanbul Sabahaddin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Başar, K. (2003). Lezbiyen ve Geylelere Yönelik Psikiyatrik Tedavi Girişimleri: Etik Sorunlar. *KAOS GL: Anti-Homofobi Kitabı*. içinde Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Baudrillard, J. (2012). *Tüketim Toplumu*. (H. Deliceçaylı, & F. Keskin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış Hayat Postmodern Ahlâk Denemeleri*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayhan, V. (2012). Beden Sosyoloji ve Toplumsal Cinsiyet. *Doğu- Batı Düşünce Dergisi*, 16(63), 147-164.
- Beauvoir, S. (1993). *"Kadın" İkinci Cins*. (B. Onaran, Çev.) İstanbul: Payel Yayınları.
- Belek, U. (2013). Toplumsal Cinsiyet Algısının Statik Duruşu. L. Gültekin , G. Güneş, C. Ertung, & A. Şimşek içinde, *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Berghan, S. (2011). Transfeminizm. *Cogito:Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram*, 140-166.

- Berghan, S. (2013). *Başkaldıran Bedenler. B. Şeker içinde, Türkiye’de Transgender, Aktivizm ve Altkültürel Pratikler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2012). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2013). Feminist Teoride Açılımlar. *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. içinde Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Berktaş, F. (2015). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bilmez, N. (2018). Newton Bilim Anlayışının Kuvvetler Ayrılığı Teorisine Etkisi. *Journal of International Management and Social Researches Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(10).
- Bilmez, N. (2018). Newton Bilim Anlayışının Kuvvetler Ayrılığı Teorisine Etkisi. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(10).
- Blank, H. (2013). *Bekaretin "El Değmemiş" Tarihi*. (E. Ergün, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, A. (2003). Cinsiyet Toplumsal Bir"Şey"dir . *Lezbiyen ve Geylerin Sorunları ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları Kaos GL Sempozyumu* (s. 141-144). Ankara: Ayrıntı Yayınları.
- Bora, A. (2016). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Özneliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2018). *Eril Tahakküm*. (B. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bulaç, A. (2015). *İnsanın Özgürlük Arayışı*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Butler, J. (1993). Kritik Queer. S. Yardımcı, & Ö. Güçlü içinde, *Queer Tahayyül*. İstanbul: Sel Yayınları.
- Butler, J. (2008). *Cinsiyetin Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (3.Basım b.). (B. Ertür, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Butler, J. (2010). Queer-Yoldaşlığı ve Savaş Karşıtı Siyaset . A. Erol, & N. Öztop içinde, *Anti-Homofobi Kitabı/ 2 Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma* (s. 18-28). Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Butler, J. (2014). *Bela Bedenler*. (C. Çakırlar, & Z. Talay, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Canatan, K. (2011). *Beden Sosyolojisi*. İstanbul: Açılımkitap Yayınları.
- Canatan, K. (2016). *Beden ve Beyan*. İstanbul: Mana Yayınları.

- Candansayar, S. (2009). Bir Ötekileştirme Pratiği Olarak Cinselliğin Tıbbileştirilmesi ve Eşcinsellik. A. Erol içinde, *Anti-Homofobi Kitabı Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma* (s. 69-72). Ankara : Ayrıntı Yayınları.
- Caner, E. (2004). *Kutsal Fahışeden Bakire Meryem'e – Toprak ve Kadın*. İstanbul : Su Yayınları.
- Cevizci, A. (2003). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2014). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cirhinliçlı, Z. (2003). Post-Modern Çözölüş ve Sağlık. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 136-137.
- Collin, F., & Kaufer, I. (2015). *Feminist Güzergah*. (G. Acar Savran, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. (C. Soydemir, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Conrad , P. (1975). Hiperkinezinin Keşfi: Sapkın Davranışın Tıbbileştirilmesi Üzerine Notlar. *Soc Problem Dergisi*, 23(1), 12–21.
- Conrad, P. (2007). *The Medicalization of Society*. USA: The Johns Hopkins University Press.
- Cox, R. W. (1993). Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method. S. Gill içinde, *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cranny-Francis, A. (2002). *Gender Studies: Terms and Debates*. London: Palgrave Macmillan Press.
- Çaha, Ö. (1996). *Sivil Kadın, Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*. (E. Özensel, Çev.) Ankara: Vadi Yayınları.
- Çakır, S. (1996). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakır, S. (2016). 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler. H. Birsen içinde, *Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi* (s. İstanbul). 413-477: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çelebi, M. (2020, Ocak 2). *64 Cinsiyet Kimliği ve İfadesini Tanımlayan Terimler*. Şubat 21, 2022 tarihinde onlinegendercare.com: <http://haberbin.com/64-cinsiyet-kimligi-ve-ifadesini-tanimlayan-terimler> adresinden alındı
- Çelik, Ö. (2008). Ataerkil Sistem Bağlamında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Benimsenmesi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- Çelik, S. (2018). Geleneksel ve Modern Değerler Bağlamında Beden Algısı ve Tüketim (İstanbul Örneği). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Çeşnigil, B. Ş. (2019, Temmuz). 1980 Sonrası Türkiye’de Kadın Hareketi ve Özel Olanın Politikleşmesi. Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Çil, H. (2017). Bedeni Kurgulamak: İslami Romanlarda Beden ve Kimlik. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Çubuklu, Y. (2006). *Bedenin Farklı Halleri*. İstanbul : Kanat Kitap Yayınları.
- Davidson, I. A. (1987). Sex and the Emergence of Sexuality. *Critical Inquiry*, 14(1), 16-48.
- Demir, D. (2012). 80'lerde Lubunya Olmak . *Siyah Pembe* (s. 123-147). içinde İzmir: Üçgen Yayınları.
- Demir, T. (2018). Kutsaldan Sekülere Değişen Beden Algısı. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9.
- Demir, Z. (1997). *Modern ve Postmodern Feminizm*. İstanbul: İz Yayınları.
- Demren, Ç. (2004). Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri. Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- DePaulo, B. (2017). Cinsiyetle İlgili Bilmiyor Olabileceğiniz ve Bilmeniz Gereken 60 Terim. *60 Sex-Relevant Terms You May Not Know — and Why You Should*. (E. Bayraktar, & K. Çok, Çev.)
- Dincer , Ö. (2007). Namus Ve Bekaret: Kuşaklar Arasında Değişen Ne? İki Kuşaktan Kadınların Cinsellik Algıları . Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) .
- Direk, Z. (2003). *Dünyanın Teni: Merlau- Ponty Felsefesi Üzerine İncelemeler* . İstanbul: Metis Yayınları.
- Direk, Z. (2009). Judith Butler: Toplumsal Cinsiyet ve Bedenin Maddeleşmesi. Z. Direk içinde, *Cinsiyetli Olmak: Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Direk, Z. (2014). *Cinsiyetli Olmak*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Doğan, C. (2008). Yeni Sosyal Hareketler Ekseninde Feminizm’e Bakış. *Sosyoloji Notları Dergisi*(4-5), 29-35.
- Donovan, J. (2009). *Feminist Teori*. (A. Bora, M. Ağduk Gevrek, & F. Sayılan, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

- Durudoğan, H. (2011). Judith Butler ve Queer Etiği . *Cogito Özel Sayısı: Cinsel Yönelimler ve Querr Kuram*, 65(66), 87-98.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*. (M. Özcan , Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ekinci, F. (2021). Sekülerleşen Kadın Bedeni ve Feminist Söylem. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*.
- Ekşi, A. (1993). Genç Kızlarımız ve Cinsellik. N. Arat içinde, *Kadın ve Cinsellik*. İstanbul: Say Yayınları.
- Elcandırlı, Y. (2021). Antroposen, Posthümanizm ve Uluslararası İlişkilerKuramının 'Ekoloji' Taahhüdünün Tarihsel Materyalist. *Uluslararası İlişliler Dergisi*, 18(71), 87-107.
- Elçik, G. (2016). Beden, İki Nokta Üst Üste. F. Saygılıgil içinde, *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* (s. 187-212). Ankara : Dipnot Yayınları.
- Elliott, C. (2012). *Beyaz Önlük Siyah Şapka*. (Ş. Taş, Çev.) İstanbul: Hayy Kitap Yayınları.
- Erdem, T. (2012). Cinsellik Muamması Türkiye'de Queer Kültür ve Muhalefet. *Başka Cinsellikler, Başka Aileler: Kuramla Queer Bir Dünya Yaratmak*. içinde İstanbul: Metis Yayınları.
- Ezber, G. (2017). *Seni Dolaba Kim Koydu?-Gizlenen Cinsellikler*. İstanbul: Aylak Kitap Yayınları.
- Featherstone, M. (1996). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. (M. Küçük, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fine, C. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması*. (K. Tanrıyar, Çev.) İstanbul: Sel Yayınları.
- Firestone, S. (1979). *Cinselliğin Diyalektiği*. (Y. Salman, Çev.) İstanbul: Payel Yayınları.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin Tarihi*. (H. U. Tanrıöver, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freud, S. (1981). *Cinsiyet ve Psikanaliz*. (S. Hilav, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınları.
- Freud, S. (2006). *Sevgi ve Cinsellik Üzerine*. (A. Kanat, Çev.) İzmir: İlya Yayınları.
- Fromm, E. (1998). *Cinsellik ve Cinsel Sapmalar*. (A. Arıtan, Çev.) İstanbul: Arıtan Yayınları.
- Gaay, N. V. (2019). *Feminizm*. (B. Sümer Aydaş, Çev.) İstanbul: Sel Yayınları.

- Gedizlioğlu, D. (2020). *LGBTİ+ Hakları Alanında Çeviri Sözlüğü*. Ankara: KAOS GL.
- Gèlis, J. (2008). *Beden, Kilise ve Kutsal. Bedenin Tarihi 1: Rönesans'tan Aydınlanma'ya*. (S. Özen, Çev., A. Corbin, J.-J. Courtine, & G. Vigarello, Derleyiciler) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Giddens, A. (1998). *Modernliğin Sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji*. (H. Özel, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giddens, A. (2017). *Toplumsallaşma, Yaşam ve Yaşlanma ile Cinsellik ve Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gökalp, N. (2004). Descartes ve Spinoza Düşüncesinde Gerçek İyi Kavramı. *Felsefe Dünyası Dergisi*(40), 18-40.
- Gökhan, İ. (2010). Türkiye'deki Feminist Akımların Modernite ve Postmodernite İlişkilerine Eleştirel Bir Bakış. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Bilim Dalı.
- Gölbaşı, Z. (2003). Sağlıklı Gençlik ve Toplum İçin Bir Adım: Cinsel Sağlık Eğitimi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 2(6).
- Göregenli, M., & Öz, M. (2016). Türkiye'de Kamu Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve Intersekslerin Durumu. M. Köylü içinde, *KAOS GL: Anti Homofobi Kitabı*. Ankara.
- Görgün- Baran, A. (2021, Ocak). Feminizmin Gelişim Serüveni: Dalga Yerine Kuşak Diyelim mi? Koç Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Merkezi.
- Gramsci, A. (1997). *Hapishane Defterleri*. (A. Cemgil, Çev.) İstanbul: Belge Yayınları.
- Greens, L. (2020, 12 4). *LGBTIQA+ Greens*. <https://lgbtiqa.greenparty.org.uk/acronym/> adresinden alınmıştır
- Güler, B. (2019). Antonio Gramsci'de Hegemonya Kavramı ve Günümüz Siyaset Felsefesine Etkisi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Halperin, D. (2003). The Normalization of Queer Theory. *Journal of Homosexuality*, 2(4), 339-343.
- Halperin, D. M. (2013). Cinselliğin Bir Tarihi Var Mıdır? *Queer Tahayyül*, 87-118. (Ö. Karlık, Çev., S. Yardımcı, & O. Güçlü, Derleyiciler) İstanbul: Sel Yayınları.
- Heywood, A. (2007). *Siyaset*. (B. Özipek , & v. Diğerleri, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.

- Holmes, M. (2011). İnterseks Tehlikeli Bir Farklılık. *Cogito: Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram*. içinde Ankara : Yapı Kredi Yayınları.
- Holmstorm, N. (2001). *Sosyalist Feminist Proje* (Cilt 1). (Ö. Kelekçi, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- <https://atif.sobiad.com/>. (tarih yok). 8 4, 2021 tarihinde https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-detay&Alan=sosyal&Id=oVlyg3cBu-adCBSEVJ6_) adresinden alındı
- İlkkaracan, P. (2003). *Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Illich, I. (1995). *Sağlığın Gasplı*. (S. Sertabiboğlu, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İmançer, Ç. E. (2018). Queer Teorinin İzinde Avrupalı Bir Türk: Ferzan Özpetek ve Sineması. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- İnceoğlu, İ. (2012). Küresel Kadın Hareketleri ve Alternatif Küreselleşme Söylemlerine Feminist Müdahaleler. *Fe Dergisi*(1), 112-122.
- İnci, T M. (2021). Cinsiyetsizleştirme Çalışmaları. *Aylık Dergisi*(203).
- İşık, E. (1998). *Beden ve Toplum Kuramı*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- İşık, İ. E. (2000). *Öznenin Dili* . İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Jacques, M., & Hall, S. (1995). *Yeni Zamanlar*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Jackson, S., & Scott, S. (2012). *Cinselliği Kuramlaştırmak*. (S. Serezli, Çev.) Ankara: NotaBene Yayınları.
- Jameson, F. (1990). Postmodernizm . N. Zeka içinde, *Postmodernizm Nedir Sorusuna Cevap* . İstanbul : Kıyı Yayınları.
- Kalav, A. (2015). *Değişen ve Dönüşen Sosyal Bir Olgu Olarak Namus ve Toplumsal Cinsiyet*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- KAOS GL. (2018). Bİ+seksüeller Burada! *Anti-Homofobi Kitabı*. içinde Ankara.
- Kaos, G. (2012). *Sık Sorulan Sorular* . Ankara : Ayrıntı Basımevi.
- Kara, O. (2017). Tüketim Kültürü Nesnesi Olarak “Beden” ve Tarihsel Değişimi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 179-195.

- Karadağ , A., & Sabancılar, S. (2012). Toplumsal Cinsiyet'ten 'Çoklu Kesişen Farklılıklar'a Kü-reselleşme ve Kadın. *Küresel Değişim ve Demokratikleşme* (s. 90-101). Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-II.
- Karagöl, A. (2015). Batı'nın Bedenle İmtihanı: Bitmeyen Savaş. *İnsan ve Hayat Dergisi*.
- Kaya, Ş. (2018). Kadın ve Sosyal Medya. *Gaziantep University Journal of Social Sciencess*, 2(17), 563-576.
- Keskin, F. (1996). Foucault'ta Şiddet ve İktidar. *Cogito: Şiddet*.
- Kessler , S. J. (2002). *Lessons from the Intersexed*. Chicago: Norman Rockwell Family Trust.
- Kırca Schroeder, S. (2007). *Popüler Feminizm: Türkiye ve Britanya'da Kadın Dergileri* . İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kolay, H. (2015). Kadın Hareketlerinin Süreçleri. *Talepleri ve Kazanımları*(3), 5-11. EMO Kadın Bülteni.
- Köken, K. A. (2019, Kasım). Sevgi, Sadakat ve Güven Söylemlerinde Namusun İzini Sürmek: Öztahakküm Aracı Olarak Namus. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2(2), 211-238.
- Köse, E. (2011). Tıp Cinsellik ve Siyasal Beden. *Anti-Homofobi Kitabı*. içinde KAOS GL.
- Köse, E. (2013). Cinsiyet/Toplumsal Cinsiyet İkiçiliği Üzerine Eleştirel Yaklaşımlar ya da Doğa "Doğal Mıdır?". *Doğu Batı Dergisi*, 37-53.
- Kristeva, J. (2004). *Korkunun Güçleri- İğrençlik Üzerine Deneme*. (N. Tural, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kristeva, J. (2007). *Ruhun Yeni Hastalıkları*. (N. Tural, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kurdaş, M. Ç. (2017). Medikalizasyon Süreci, Sağlığın Ticarileşmesi ve Bedenin Denetlenmesine Sosyolojik Bir Bakış. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(27), 984-1012.
- Kurtoğlu, A. (2013). Cinsiyet ve Cinselliğin İnşası: Türk Medeni Kanunu'nda Cinsiyet Değiştirme ve Cinsel Vatandaşlık. *Başkaldıran Bedenler*. içinde İstanbul: Metis Yayınları.
- Maden, A. (2020, Ağustos). Postmodern Bağlamda Netflix'te LGBTIQ+ Söylemleri. İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akinhay, & D. Kömürcü , Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mazur, A. G. (2002). *Theorizing Feminist Policy*. New York: : Oxford University Press.
- Mies, M. (2011). *Ataerki ve Birikim: Uluslararası İşbölümünde Kadınlar*. (Y. Temurtürkan, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Mocionis , J. J. (2012). *Sociology/Sosyoloji* . (V. Akan, Çev.) Ankara: Nobel Yayınları.
- Mohanty, C. T. (2008). *Sınır Tanımayan Feminizm: Teoriyi Sömürgeleştirmekten Kurtarmak Dayanışmayı Örmek*. (H. P. Şenoğuz, Çev.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Murphy, J. (2000). *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*. (H. Arslan, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Mutlu, A. (2019). Hakim Paradigmanın Temelleri II. *Aydınlanma Donanımlı (Yeni) Dünya Görüşü*. Samsun.
- Nasr, S. H. (1982). *İnsan ve Tabiat*. (N. Avcı, Çev.) İstanbul: Yeryüzü Yayınları.
- Nasr, S. H. (2002). *Tabiat Düzeni ve Din*. (L. Boyacı , Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Nazlı, A. (2005). Görünmeyen Beden'den 'Görünen' Beden'e: Beden'in Sosyolojisi". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*(2), 71-87.
- Nazlı, A. (2009). Sosyolojik Bakışın Eşiğindeki Beden. *Toplumbilim Dergisi Beden Sosyolojisi Özel Sayısı*(24).
- Nicholson , L., & Seidman, S. (1995). *Social Post-Modernism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nicholson, L. (2011). Felsefesiz Toplumsal Eleştiri: Feminizm ve Post-modernizm Arasında Bir Karşılaştırma. N. Fraser içinde, *Modernite Versus Post-modernite* (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Notz, G. (2012). *Feminizm*. (S. D. Çetinkaya, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Okumuş, E. (2009, Kasım). Bedene Müdahalenin Sosyolojisi. *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*(2).
- Oranlı, İ. (2009). 19. yy Avrupası'nda Irkçılık ve Cinsiyetçilik. *Cogito*(58), 339-349.
- Osmanoğlu, H. (2015). *Feminizm Kitabı*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Öğüt, H. (2013). Kadın Transvestisizminin ve Trans erkekliğin Tarihine Bir Bakış. B. Şeker içinde, *Başkaldıran Bedenle* (s. 21-54). İstanbul : Metis Yayınları.

- Ördek,, K. (2014). “Kayıtsız” Alanda “Kayıtlı” “Soygun”: Trans Seks İşçilerine Yönelik Bir Vergilendirme Aracı Olarak İdari Para Cezaları. Ankara: Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği Yayınları.
- Öz, Y. (2010). Queer Teorinin Penceresinden. A. Erol , & N. Öztıp içinde, *Anti Homofobi Kitabı 2* (s. 32-34). Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Özcan-Elçi, D. (2018, Şubat). Ayrımcılık, Nefret Söylemi/Suçları ve Transfobi ile Damgalanan Trans Kadınlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55), 533-542.
- Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler Dergisi*, 1(1), 21-39.
- Özdemir, H., & Aydemir, D. (2019). Dördüncü Dalga Feminizm Üzerine. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(32), 1706-1711.
- Özdemir, H., & Aydemir, D. (2019, Kasım). Ekolojik Yaklaşımlı Feminizm/Ekofeminizm Üzerine Bir Değerlendirme. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2(2), 261-278.
- Özer, G. (2019). Cinsel Önyargı Ve Damga: LGBT Bireylerde Sosyal Dışlanma. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Özkazanç, A. (2015). *Feminizm ve Queer Kuram*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özkürkalpli , İ. (2016). Queer Teori. F. Saygılıgil içinde, *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* (s. 213-230). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özsöz, C. (2008). Kültürel Feminist Teori ve Feminist Teorilere Giriş. *Sosyoloji Notları Dergisi*(6), 51–55.
- Öztaş, F., & Özbolat, A. (2019, Aralık). Sekülerleşme Perspektifinden Bedenin Tüketim Bağlamında Araçsal Konumlanması. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2), 279-299.
- Öztürk, M. Y. (2012). Ataerki: Bir Kavramın Yeniden İnşası “Eski” Ataerki’den Ataerki Kapitalizm’e. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 10(38), 72-115.
- Öztürk, N. (2012). Bir Beden Sosyolojisi Problemi Olarak Namus Kavramı ve Kadın Bedeni. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Öztürk, Ş. (2011, Ocak). Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram. *Cogito: Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram*, 65(66).
- Özüdoğru, B. (2018). Beyaz Feminizm ve Öteki Kadınlar. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(12), 304-319.

- Özveri, D. (2009). Feminist Teorinin Gelişim Sürecinde Uluslararası İlişkilere Bakışı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme. H. Çomak içinde, *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Panayırıcı, U. C. (2009). Postmodernizm, Kültür ve Reklam: Diyet Gıda Ürünleri Reklamların Söylemi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Reklamcılık ve Tanıtım Bilim Dalı.
- Rahte, E. Ç. (2010). Bedenimizin Sınırları, Dünyamızın Sınırları Değildir. A. Erol , & N. Öztop içinde, *Anti Homofobi Kitabı 2*. Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Ramazanoğlu, C. (1998). *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*. (M. Bayatlı, Çev.) İstanbul: Pencere Yayınları.
- Rosenau, P. M. (2004). *Postmodernizm ve Toplum Bilimleri*. (T. Birkan, Çev.) Ankara: Ark Yayınları.
- Rosenblatt , N., & Selkirk, E. (1994). *Cinsellik – Çizgilerle Seksin Öyküsü*. (O. Doğançün, Çev.) İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Sagaert, C. (2017). *Kadın Çirkinliğinin Tarihi*. (S. Kenç, Çev.) İstanbul: Maya Kitap Yayınları.
- Saliya-Aybakan, D. (2013). Judith Butler ve Post-Modern Feminizm. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Sistematik Felsefe ve Mantık Bilim Dalı.
- Sancar, S. (2011). *Erkeklik : İmkansız İktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sarıtaş, D. (2015, Kasım). Modern Töz Metafiziğinde Descartes'ın " Ruh Beden" Düalizmi. *Modern Felsefe Dergisi*.
- Sarup, M. (1995). *Postyapısalcılık ve Postmodernizm*. (A. B. Güçlü, Çev.) Ankara: Ark Yayınları.
- Saslow, J. M. (2001). Rönesansta Eşcinsellik. G. Chauncey, M. Vicinus, & M. Duberman içinde, *Tarihten Gizlenenler Gey ve Lezbiyen Tarihine Yeni Bir Bakış* (S. Göktaş, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Scott, J. J. (2014). *Tahakküm ve Direniş Sanatları Gizli Senaryolar*. (A. Türker, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Scott, J. W. (2007). *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*. (A. T. Kılıç, Çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları.
- Sekiz, E. (2019). Türkiye’de Muhafazakâr Kadınların Feminizm Algısı. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Sell, R. L. (1997). Defining and Measuring Sexual Orientation: A Review. *Archives of Sexual Behavior*, 26(6), 643-658.

- Sennett, R. (2008). *Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir* (Cilt 3. Basım). (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Seyyar, A. (2007). *İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Sezgin, D. (2011). *Tibbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Yaşam*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Solomon, M. R. (2013). *Consumer Behavior*. Essex: Pearson Education Limited.
- Stone, A. (2016). *Feminist Felsefeye Giriş*. (Y. Cingöz, & B. Tanrısever, Çev.) İstanbul: Otonom Yayınları.
- Stryker, S. (2008). *Transgender History*. New York: Seal Press.
- Susan, J. H. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi : Postmodern Bir Feminizmin Öğeleri*. (B. Balkız, & Ü. Tatlıcan, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Swingewood , A. (1996). *Kitle Kültürü Efsanesi*. (A. Kansu, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Şahin, S., & Köylü , M. (2017). Sağlık Bakanlığı için LGBT Hakları El Kitabı. Ankara: Sağlık Bakanlığı.
- Şenel, B. (2014). Cinsel Yönelim Ayrımcılığının Gündelik Hayat Yansımaları. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Şerbetçi, D. (2013). Postkolonyal Feminizm Bağlamında “Küresel Kız Kardeşlik” Kavramının İncelenmesi: Hindistan Örneği. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı.
- Şişman, N. (2013). *Emanetten Mülke: Kadın Beden Siyaset*. İstanbul: İz Yayınları.
- Tannenbaum, D., & Schultz, D. (2013). *Siyasi Düşünceler Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri*. (F. Demirci, Çev.) İstanbul: Adres Yayınları.
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 163-175.
- Tauches, K. (2020). *Transgender Gender Identity*. 12 6, 2021 tarihinde Encyclopædia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/transgender> adresinden alındı
- Tekeli, Ş. (1998). Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi . *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. (A. B. Hacımiraçoğlu, Derleyici) İstanbul Menkul Kıymetler Borsası: Türkiye İş Bankas Yayınları.
- Tekelioğlu , O. (1999). *Michel Foucault ve Sosyolojisi*. Ankara: Bağlam Yayınları.

- Tekin, E. (2007). 1980 Sonrası Türkiye’de Feminizmin Görünümü. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Tekin, F. (2016). Geleneksel Dönemden Post-Modern Döneme Beden Anlayışının Değişimi. *Journal of Turkish Studies*, 11(2), 1153-1172.
- Timurturkan, M. G. (2008). Felsefi Bedenden Sosyolojik Bedene. *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Dergisi*, 1(4), 1-14.
- Tong, P. R. (2006). *Feminist Düşünce*. (Z. Cirhinoğlu, Çev.) İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Topaloğlu, H. (2010). Gölgedeki Bedenler: Bedenin İnşa Sürecinde Toplumsalın Etkileri. *Alternatif Politik Dergisi*, 2(3), 251-276.
- Turner, S. B. (2011). *Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Turner, S. S. (1999). Intersex Identities: Locating New Intersections of Sex and Gender. *Gender and Society*, 13(4), 457-479.
- Tuzer, V. (2003). Eşcinsellik, Travestilik, Transeksüellik . *Geylerin ve Lezbiyenlerin Sorunları ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları Sempozyumu* (s. 7-11). Ankara: Kaos GL Kitapları.
- User, İ. (2010). *Biyoteknolojiler ve Kadın Bedeni: Dişilik Güzellik ve Şiddet Sarmalında Kadın ve Beden*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ünal, B. (2018). Aşk, Aşktır! Ya Cinsellik? *Eşit Erişilebilir Engelsiz Hayat Dergisi*(52).
- Vargel- Pehlivan, P. (2017). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(31), 497-521.
- Walters, M. (2009). *Feminizm*. (H. Gür, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Weeks, K. (2012). *Feminist Öznelerin Kuruluşu*. (İ. Özkürallı, Çev.) İstanbul: Otonom Yayınları.
- Wikipedia. (2021, 01 17). 01 18, 2022 tarihinde Wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/Non-binary_cinsiyet adresinden alındı
- Wolf, S. (2012). *Cinsellik ve Sosyalizm LGBT Özgürleşmesinin Tarihi, Politikası ve Teorisi*. (K. Tanrıyar, Çev.) İstanbul: Sel Yayınları.
- Yıldırım, B. (2008). Batı Sanatında İnsan Bedeni ve Değişen Anlamı. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü .
- Yörük, A. (2009). Feminizm/ler . *Sosyoloji Notları Dergisi*(7), 63-85.

- Yücel, V. (2014). *Kahramanın Yolculuğu: Mitik Erkeklik ve Suç Draması*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yücel, Y. (2019, Haziran). Sağlık ve Fitness Söylemi İçerisinde Kadın ve Erkek Bedenleri: Women's Health ve Men's Health Dergisi Örneği. *İletişim Dergisi*(30).
- Zola, I. K. (1994). *Sağlık ve Köreltici Tıp: Profesyoneller İktidarı*. (C. Cerit, Çev.) İstanbul:: Pınar Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: İrem ÇELİKKOL	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Fen- Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Sosyoloji
Lisans	
Üniversite	Anadolu Üniversitesi
Fakülte	İşletme Fakültesi
Bölümü	Havacılık Yönetimi
Makale ve Bildiriler	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Çelikkol, İ. (2022). 3rd International 5 January Social And Humanities Sciences Congress. <i>Toplumsal Cinsiyet ve Din</i>. Adana: İksad Yayınları. 2. Çelikkol, İ. (2022). 3rd International 5 January Social And Humanities Sciences Congress. <i>Yaşlılık ve Teknoloji</i>. Adana: İksad Yayınları.	